

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓRÁ

XXVII. ÉVFOLYAM V.

2018/5. SZÁM

PÁRBAJ
NAGY LÁSZLÓ
INKARNÁCIÓJA

KULTÚRHARC
VAGY
KULTÚRBÉKE?
ÁLLAMTITKÁROK
TALÁLKOZÓJA
A PIM-BEN

BALATONI
NYÁR
ÍRÓFÉNYKÉPEK
ANNO

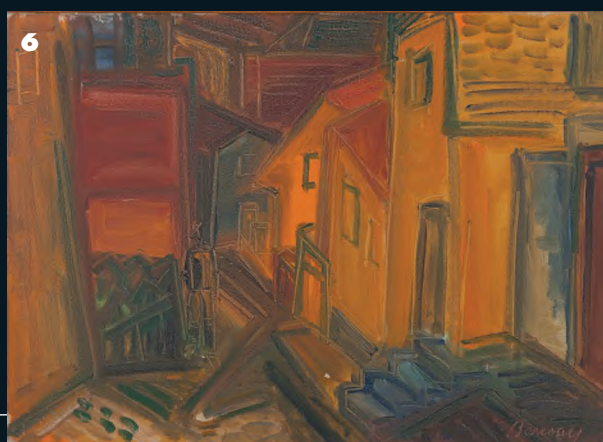
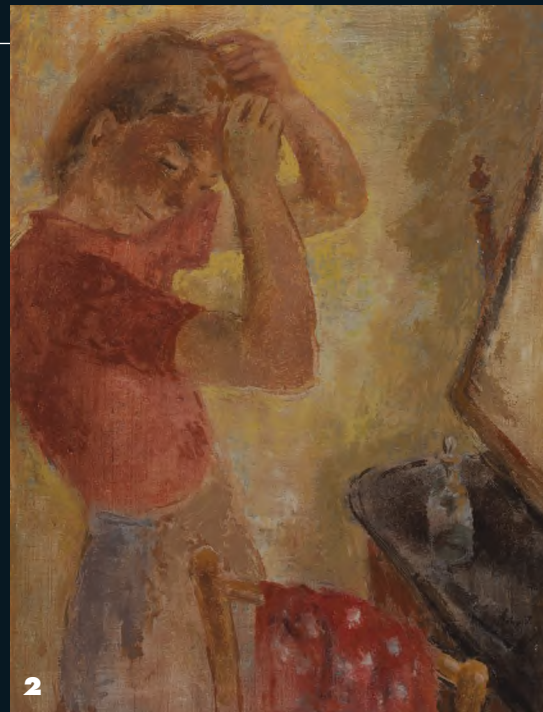
MALOMTÖRTÉNELEM

KÜLÖNSZÁMUNK
SZÍN – JÁTÉKOK

20. századi magyar mesterművek a
BIBLIAMŰZEUMBAN

Válogatás Radnai Béla gyűjteményéből

Cikkünk a 18. oldalon

1. Szőnyi István:
Társaság, 1930-as évek
közepe
2. Szőnyi István:
Haját igazító, 1930-as évek
3. Egry József: Borús ég, 1939
4. Szőnyi István:
Lányok babával (Zsuzsa és
barátnője), 1934
5. Szőnyi István:
Zsuzsa olvas, 1938
6. Barcsay Jenő:
Lejtős utca, 1935 körül
7. Derkovits Gyula:
Kendő nő
(Gondolkodó asszony), 1932

SZAKONYI KÁROLY

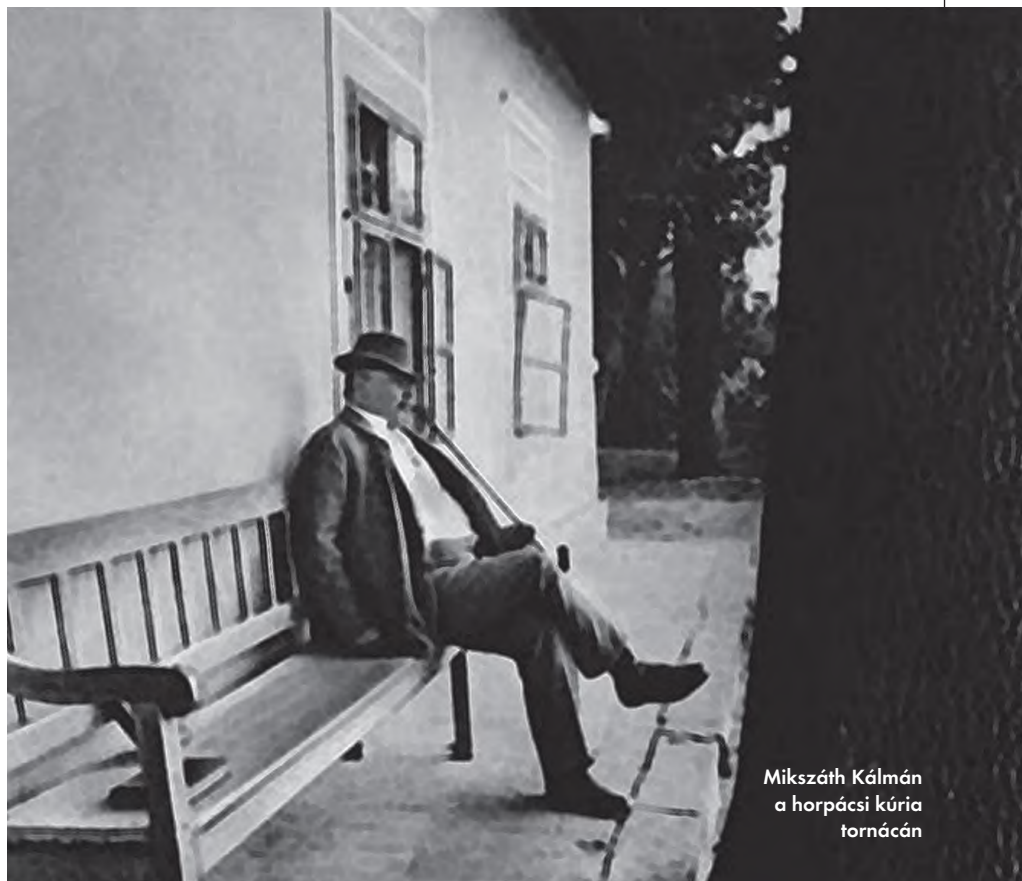
Mikszáth az ámbituson

Nézegetek egy régi fényképet, nézegetem már jó ideje, mert olyan nagy nyugalom árad róla, hogy fogva tart.

Nyár lehet, talán augusztus, a fények és az árnyékok játéka délutánt mutat, s így talán már nem perzsel a hőség, mint minket ezen a megkergült nyáron, méhek dongását is vélem hallani a nagy csendben. Béke. Jó a békesség, legalább egy képen. Hosszúszerű pipáját szíva, köpcös, bajszos férfi ül keresztbe vetett lábbal a hús ámbitus egyenes támlájú, karfás padján, könnyű vászonruhában, de mellényben, szemére lőkött kalapban, s néz valahová a lombok vagy a kúria kapuja felé, pöfökelve. Horpács ez, és a tizenkilencedik század fordulója, s a nagy nyugalma ember Mikszáth Kálmán.

Kezembe került most valahonnan ez a kép, és megörültem neki, jólesik néznom, jó látni ezt az író, aki oly nagy bölcsességgel, mert íróniával, humorral tudta szemlélni és ábrázolni korát, hogy annak minden hibájával, ostobaságával együtt megtalálhatjuk benne a szeretnivalót is. Vajon ahogy ott ül a háza tornácán, mire gondol a pipafüst mögöl? Látja az alakjait, a tót atyafiakat, a dzsentriket, a háborodott urakat, a politikai csalókat, a Ház zajos üléseit? Vagy arra gondol, tót, magyar, zsidó mennyire megfért békességben ott Besztercebánya környékén, jelesül Glogován, ahol Münz Jónás képében Szent Péter az eső elől ernyőt borított óvón a vesszőfonatú kosárban kitett gyermekre? S mulat magában azon, hogyan lehet legendákat fabrikálni, hiedelmeket elhinteni a mindent készpénznek vevő embereknek, vagy hogyan lehet álszenteskedve különös házassággal megrontani a szerelmet? A díszkiadásra gondol talán, amit a háza ajándékozott kedvenc írójának? S netán arra is, mert miért ne maradt volna meg benne a szerénység, hogy milyen kár volt ide-oda hánykolódni az íráság meg a politika között, hol a képviselőségbe, hol az irodalmi mesterségbe billenve? Ebből az ide-oda való hánykódásból ered aztán, hogy nem lett belőlem jó politikus, se olyan jó író, aminő talán lehettem volna, ha csak egyhez tartom magam.

De mintha látnám arcán a derűt is felfényleni mindjárt, ahogy ezeket gondolja. Mert mondta ő ezt másképpen is: *Valamely író azonban mégis lettem, s ha az élet őszén megcsinálom a*

Mikszáth Kálmán
a horpácsi kúria
tornácán

mérleget, elmondhatom, hogy ami öröm ért, az mind az irodalomból való, és ami bosszúságot nyeltem, azt mind a politika kölykezte.

Szeretem ezt a pipázó, kerek arcú, bajszos, pocakos férfit, inggallérjánál kitüremkedő, felnyírt tarkójával, vidéki nyugalmaival. Ezt a palócföldi, nagykedvű mesélőt, ezt a csipős humorú, az élet dolgait higgadtan szemlélő író. Alighanem jól képezem, hogy sikerei ellenére sem volt önimádó. Mert nagy veszélye az a művészembernek. Milyen egyszerűen mondja: *Az ember ott ül a maga birodalmában az íróasztalánál, és azt hiszi, nagy dolgot végez, amikor egy-egy poemát nyélbe üt. Aki ezt nem hiszi, az ne is fogjon hozzá, mert az lehet okos ember, de nem lehet jó író. Aki ellenben elhiszi, az lehet jó író, csak nem lehet okos ember...* Amikor nagy pompával megrendezték 1910-ben negyvenéves írói pályafutásának ünnepét, meghatódott, de megjegyezte, hogy ő bizony nem dolgozott, csak mulatott negyven évig. Amit megírt, azért nem jár köszönet. *Én csak a hazámat szerettem* – mondta. És azért, mert

valaki az anyját szereti, még soha nem dicsérték meg senkit.

Nézem, s mintha mozdulna, talán a pipája szuszakol, megtömködi hüvelykjével, s gyufát lobbant. S akár ha mondaná – persze, kritizálhattam, ironizálhattam, írhattam szatírákat, kibeszélhettem a tisztelt Ház titkait, mesélhettem tanulságos históriákat, megrajzolhattam a magyar világ megannyi dicső és dicstelen karakterét, írhattam vagy száz könyvet, nem sok fogamat látom. Elbűvöltelek benneteket, elszórakoztatam az olvasóimat, bár fennen hangoztatjátok, hogy milyen igazam volt minden megfigyelésemben, nemigen tanultatok a történeteimből. Mert ha nem akartam is tanítómester lenni, de azért van az íróban hajlandóság arra, hogy reménykedjen, hátha változik általa is a világ. Hát, bizony, regényeim, elbeszéléseim, cikkeim és karcolataim, úgy látom, nem csak az én volt koromról szólnak... És még jobban szemére löki a kalapját, hogy karimájával elfedje barátit, de rosszálló pillantását, s csak a méhek döngicsélését hallja a horpácsi délutánban. ☛

NAGY LÁSZLÓ

BALLADA

Unom a rabkenyeret,
urat és agarat,
leveles ágnak
lehajtom nyakamat.
Szarvasok birodalma
suhogó palotám,
fülemile tojása
itató kupicám!
Puskások sebesítnek,
harmadnap fölkelek,
húsvéti harangjaim:
asszonyok, zengjetek!
Asszonyok, sirassatok,
járjatok szótlantul,
szerencse a szívemen
kipirkad, elborul.
Deres fűvön paripázok,
ázok, fázok,
istennel se parolázok,
cimbórákkal cimborálok,
jaj nekem, jaj,
csillagos a kocsmablak,
nagy a csend odakint,
kilenc pisztoly betekint,
jaj nekem, jaj,
szeretöm a tüzes páva
rikoltozó értem,
kocsmaföldről fehér tálba
fölszedi a vérem.

BARTÓK

Ünnep nem elég, hogy megtartsa őt,
az irgalmatlan tiszta szeretőt –
Úgy szeresd: magadat el ne vétsd.

Nevében ha lucsog a dínom-dánom:
már világgá ment egy fűszálon,
s vért izzad az óceán partjain.

Ítélező, ki nem alszik, s nem altat,
kimeríthetetlen kényes alkat,
igézi a Tündért, a jövőt.

Érte tücsökhangból niagarát
sűrít, a napraforgó spiráljain
a napkoronáig felküzdi magát.

Ó, hány remek mén dühe benne!
Diadala mégis a fegyelme,
nem csitul mégse, virrasztani hív.

Lüktet éjszakámban tündöklete –
Aranyalmánk dérvért Árgilusa, te,
mikor nyughatsz meg végleg a szívemben!

VÁLASZ FELESÉGÉNEK

Áldott, ki ír nekünk – írtál egy kockás írkalapot.
Bár viselnék most pörge magyar avagy ír kalapot:
lekapnám, sőt bekapnám azt, örömem olyan böhöm,
étvágyam is, ha tehetem, vagyok én hős Töhötöm,
Fölszedtél harminc dekát, ha percenkint értendő, kedves,
akkor már elég nehéz vagy, böjtölj, hogy ne növekedhess.
De ha nem így van, gyűrd az ipart, vagyis a tölteteket,
ne sajnálj magadtól, szívem, borokat, sörbeteket.
Megedd a husikát mindig, öleld már, ne lökd el az ételt,
nagy lelked házát: kis kalyibádat bevakold s jól kibéleld,
szorgalmas így légy Te végre. Rámondhassák hogy: falánk,
szerintem szebb mint a rózsa a jó marha-perkelt s a fánk.
Mevagyunk mi férfiasan, szobádban állunk s ülünk
gyöngyeid közt néha némán, egyébként főzünk, sütünk.
Fiad a palacsintával művel már oly figurát,
hogy hármát fordul, vagy placcs: a plafonról fityeg le ránk.
Jó nekünk a fazék s köcsög, eszünk, mint a lovak, állva,
színméz a szájam, Bundinak káposzta-szál a szakálla.
Csókoltatjuk a jó levegőt meg az ottani csillagokat,
délben is, este is, távoli csillagom, sétálj sokat,
lesd meg a fülesek: a nyulat, a baglyot, a kis denikét,
dalosaid is, hogy ne feledd, mit kell dalolni s miként.
De a verset hagyjuk, fő az egészség, törvény ez, örök,
óhajtjuk: gyere haza úgy, ahogy egy dinnye görög.

A VAK REMÉNY

Sarki hideget, sivatagi hőt
a vak remény szívemen össze-vet,
háborgóbban imádni nem lehet
halállal kacér hazát, szeretőt.

PÁRBAJ

Dunában szél, szememben vér
rázza a csillagot,
árnyékon állva: itt vagyok.
Én nem hátrálhatok.
Hívhatnak hőkölt fejek,
féreg-koszorús elevenek,
gyalázatban is boldogok,
én inkább kardot csókolok,
rajta, csak rajta,
szűz hangon ordítok magamra
árnyékon állva: Babylon

te sem vagy más:
két lábon forgó örült hófúvás
nagy éjszakámban ítéletfehér
asszony, halál hadüzenete.

Ó, gyullasztó hideg,
végzet, világos képletű,
jég-tükrös, gyutacs-gyöngysoros
orkán, de kislány-énekű,
de nagy parázna, bömbölni-való
tavaszra tél, a tüzemre mohó
tündöklő ártalom,
légy már a Dunán hab-tutaj,
omlásodért fohászkodom.

Árnyékomon állva itt vagyok,
elfehéredve el is hullhatok,
de kisarjadva
feljövök fényesen,
leszek örökre fiatalka,

szűz hangon ordítok magamra:
rajta, csak rajta!

A JÖVŐ VACOGÁSA

Jaj, most szakadt ki százezer ablak,
függönyét mind a kőre kihányja.
Ételem, italom, árván hagylak,
itt a fekete vénák világa!

Nem bírja magát bekötni bábba,
vacog a jövőendő, járhat sz bárhol,
pofára-hullt műzsák napos háta
beborúlt, nap helyett bárd világol!

(1956)

Nagy László rajzai

VERS EGY PICI GUMINADRÁGRA

Élünk s nem élünk
folytatódjunk
ragyogóan
ti
babák babák babák
tisztábban mint a taták
lovagoljatok tovább
a hugyos
bugyogóban

(Úgy próbáltam összeállítani a fenti verseket, hogy a hangulatukból ki-rajzolódjon valamiféle összefüggő gondolat: a népköltészet és Bartók ihletettjétől a szerelmes férfin és az apán át a nemzet költőjéig, az ötven-hatos gyászban tiltakozóig és a jövő gyermekeéért sóhajtóig. *Alföldy Jenő*)

JÚLIUS NAGY LÁNG

Július nagy láng, világ aranya –
születésemkor mennykő és ragya,
érzi anyám: lüktet a pólya,
s két villám közt mint mézes-bubát
illeszt engem mesebeli lóra –
Megszenvedve már annyi csudát:
jutok-e a Tündér udvarába?
Júliusból csak a zuzmarába.

(1967–73)

ALFÖLDY JENŐ

Nagy László inkarnációja

Megemlékezés halálának negyvenedik évében

Mínél inkább mondogatják, cirkalmaznak az erre hajlamosak, hogy Nagy László ideje lejárt azzal a kultúrával együtt, amelyet *népínek* neveztek (noha mérhetetlenül több volt ő a lírában, mint népi), annál jobban érzem életművének időszűkét, szükségét, s fájdalmas hiányát. Nem lehetünk meg a szépség, az életszerelem (Bergson szavával az *életlendület*), az emberi lényt is magában foglaló természet imádata nélkül. Nem nélkülözhetjük a rátság, az oktan gyűlölködés, a mesterkéeltség elleni immunanyagot, jobbik felünk ellenálló képességét, értékörző hajlamát. Az ígézetet, a költői szó mágikus varázserejét. Az értelmes élet józanságát, amely egy szenvedély formál meg a szív, az agy, az erkölcs és a nemiség jól fűtött kohóiban.

Szeretném, ha e modern klasszikusunknak nem csak a mégoly nagyszerű stílustörténeti érdemeit ismételgetnénk. Ha nem csak világot átfogó látomásairól, metaforáiról, régi és új értékeket, irányzatokat, népköltészeti és modern, hazai és nemzetközi jelleget szintetizáló vívmányairól szólnánk. Szeretném, ha nem csak a 20. század második felében lezajlott társadalmi tévutak és kulturális lezülések gyógyító énekesének ismernénk el. Ha nem csak a népi és a nemzeti jelleg és a tárgyi pontosságában is ékes magyar vers művészetét látnánk benne. Mindezeket becsben tartva azt is szeretném, ha jobban érzékelnék benne az *emberiségköltőt*: azt a géniuszt, aki nemcsak nemzedékét és közvetlen folytatóit, hanem „a holnap kölkei”-t is megszólítja, s az erkölcsi és esztétikai tisztaságot megőrizve, mindenkor idősebb példakép marad; költőideál a legnagyobbak között is, a személyesség és az egyetemesség egységének újbóli megvalósítója.

Csoóri Sándor írta róla a hetvenes években: „Alig van, sőt talán nincs is költőnk, akivel ma Magyarországon annyian együtt volnánk, mint vele. Akiről a közmegegyezés – a diáklányoktól a tudós akadémikusokig – olyan egységes és megbízható képet alakítottak volna ki, mint róla”. Így volt. De vajon ma is elmondhatjuk ezt? Átvihetnénk-e a mai helyzetre a költőről alkotott véleményében oly illetékes Csoóri Sándor szavait? Megtehetnénk Nagy László túlélő kortársaiként vagy a költészetére rácsodálkozó újabb nemzedékek fogékony tagjaként. De a nyolcvanas évek közepe óta nem csak elismerésekben volt része életművének. Tudományos fórumokon, sőt Nagy László emlékeztetése rendezett ünnepi összejöveteleken is felhangzottak a sokáig rajongó közvélemény ellentététélét szélsőségesen bizonygató bírálatok. Főként a költő markáns lírai énjét, verseinek hangsúlyozott alanyiságát és a paraszti életből táplálkozó tárgyi világát értékbecsmérlő kifogások. A magyar irodalmi ha-

gyományhoz való viszonyának korszerűségét is megkérdőjelezték. S a mágikus költészet varázsát is, amelyet ő így deklarált: „szavaimban hatalom van” (riport 1965-ből). Nem az emberidomárok, hanem a költői varázslás hatalmára gondolt, mondván: „enyém itt minden hatalom!” (*Himnusz minden időben*). Ezt így támasztotta alá: „hiszem, van erőm varázsláshoz” (*Rege a tűzről és a jácintról*, 1956).

A Nap Kiadónál nemrég megjelent, Nagy Lászlóról szóló íráskönyv gyűjteménye* arról tanúskodik, hogy a rendszerváltás utáni nemzedékek nem vették be azt a sok maszlagot, amelyet a nyolcvanas évek közepe óta dobott eléjük a költőről szóló „szakirodalom”. Az újabb irodalmárok – Ekler Andrea, Falusi Márton, Erős Kinga, N. Pál József, Papp Endre, Pécsi Györgyi, Szentmártoni János vagy az emlékkönyv összeállítója, Jánosi Zoltán, a költő kortársainak mondható öregebbekkel együtt, közvetlen vagy közvetett viszonytálaszaiban újrafogalmazódott a Csoóri, Kiss Ferenc, Buda Ferenc és mások által exponált vélemény: Nagy László neve összeforrt a 20. század nemzetközi értelemben is érvényes modern irányzatával, a *bartókisággal*, a magyar és más népi kultúrák modernségbe integrált értékeivel. Anélkül, hogy a „nyitott kultúra” újabban hangoztatott elvének megfelelni akarván, mellőzve maradnának a nemzeti szempontok. A költő lírájának mai hívei ma már nem szégyellik kimondani, hogy Nagy László világgöltő, emberiségköltő. Ez pedig nem jelent kevesebbet, mint az esztétikában alkalmazott, főként antropológiai értelemben felfogott *globális* megközelítést. Az emberi lényeg megőrzését. Jelenti azt is, hogy Nagy László a világ irodalmának – s nem a kizárólagosan felfogott Európa-centrikus „világirodalomnak” – egy alapvető, rengeteg erőforrást rejtő tényezője, a népi és a törzsi kultúrából eredő költészetet ötvözte az új, modern lírai hangzatokkal, úgy, ahogy azt a pályatárs, Tornai József már a hetvenes években bemutatta *Boldog látomások* című fordításkönyvében, s tanulmányában. Nagy László újabb elemzői, Jánosi Zoltánnal az élen, nem-európai világnagyságokkal állították párhuzamba a költőt,

olyanokkal, akiknek jelentőségét nem vonja kétségbe komolyan vehető irodalmár. García Lorccával, az azték hagyományokból építkező, a *Napköve* remekét író Octavio Pazsal, az eposzian építkező García Márquezzel például: a spanyol és latin-amerikai világ archaikumából merítő, egyszersmind megújuló értékeket teremtő irodalmával. De angolokkal, franciákkal is, akik a szétesett gyarmatbirodalom „provinciális” kultúrájában otthonosak voltak. Ahogy nagyszabású poémáiban, például a *Zöld angyalban* vagy az *Ég és Földben* oly szembe-tűnően megszenvedte az elmúló és a vajdó új világ közös fájdalmát a régi és az új világ határán állva. Az iszkázi világgöltő a kreatív, boldogságkereső, szerelem-centrikus „fausti ember” reinkarnációja – egyúttal a népköltészetet és az irodalmi régiséget integráló költő. Tudatosan szenvedte meg a „bartóki minőség” sajátosan magyar, de nemzetközi értelemben is érvényes egyik megújult változatát. A 20. század ellentmondásait és tragikus változásait stílusával is kifejező, a József Attila által emlegetett *disszonanciáival* és az újra kiküzdhető *konszonanciáival*, az elementáris veszélyekkel szembenézve, a harmóniát kiharcolva hozta létre életművét. Egyetemessége híven kifejeződik a „kínzókamráid, világ, vállalom” és a „várja az Embert víg célja: piros, tartós öröm” együttállásában. Nem nélkülözi a szerelem és a játék örömet: a szeretet heve és „forró szele” önála felolvasztja az elidegenült világban fagyoskodó élet derét, havát, jegét. „Sarki hideget, sivatagi hőt / a vak remény szívemen összevet” – írta *A vak reményben*, háborogva, de az Élet imádatával, a „halállal kacér” hazát, szerelmet istenítve.

Szüloházájának szerelmeseként sem elégedett meg a „népi költő” besorolásával, emlegették bár elismerő vagy lekicsinylő szándékkal. Egyetemessége a magyar lírai hagyományban József Attilára, Vörösmartyra visszavezethető, formai gazdagsága a bűbajos Csokonaira, kozmikus-sága Weöresre, ma sokszorosan idősebb hűsége a hazájáért s a keresztény Európáért elesett Balassira. A bergsoni életlendület, az *élan vital* s az ezzel párhuzamos García Lorca-i *duende* fogalma is bizvást alkalmazható rá, Petőfi, Ady

méltó utódjára. A „vállamon bárányos éggel, / s a nemvalósuló reménnyel” oximoronja filozófiai értelemben is telitalálat: életünk és történelmünk önellentmondását fejezi ki – a fogyó történelmi kilátások és a személyes mulandóság ellenére – a kultúrában érvényes „örök visszatérés” nietzschei bizonyosságát.

A Füst Milán-i „látomás és indulat” mindkét eleme fokozhatatlan költőnk verseiben. S a *poeta natus* ösztönös talentumától a mélyenszántó gondolat elismerését sem vonhatjuk meg. Ha mélyére nézünk a művek intellektuális tartományának, meglátjuk az emberi világ legsötétebb árnyainak előrevetítését. Érzékelte a mindenkori lényeket: az emberi lénnel folytatott kísérletezés lelepleződött bűneit: „Üres a sírom, ott csak a gyolcsok / feküsznek, rajtuk vad-piros foltok: // diplomái a Megcsalottnak, / rikítanak tanúságot a kornak” – írta 1956-os, még a forradalom előtti hónapokban írt látomásversében (*Csodák csodája*). *Tűz* című, képversnek is tekinthető versében az atombomba gombafelhőit vizionálta azzal az eszméletű bölcsességgel, amely a prométheuszi láng kettős természetére figyelmeztet. A

görög mitológia emberiséget pártoló titánja lelopta az égiek hatalmas fegyverét védenek, hogy készítsenek szerszámmat, s melegedjenek tűzhelyük paraszánál. Zeusz azért büntette pártfogóinkat, mert nemcsak szerszámnak: fegyvernek is használtuk az égiek tulajdonát. A *Tűz* nagyszerű jelképsége az örömtűzek boldog mámorától az atombomba rettenetéig megmutatja ennek az öselemnek éltető és rettegéssel eltöltő kétarcúságát. Kártételei közül nem hiányzik a sok más versben is fölemlgetett környezetrombolás, az elszennyeződő világ sivatagosodása, erdők, virágok, halak, madarak réme, az *Egzakt aszály* okozása.

Láttuk, az értetlenség s a közöny miként kezdi ki a „vátesz”-i szóval anakronisztikusnak mondott költő intelmeit és jövődöléseit. Ahogy évekkel megelőzve érezte meg az ötvenhatos földindulást (*A város címere*), majd a Kelet-Európában is megjelenő fogyasztói társadalom ürességét, groteskségét a *Menyegző*ben, úgy egyre inkább kitetszik, hogy a globalizmus átkait mily régtől fogva sejtette idegeiben.

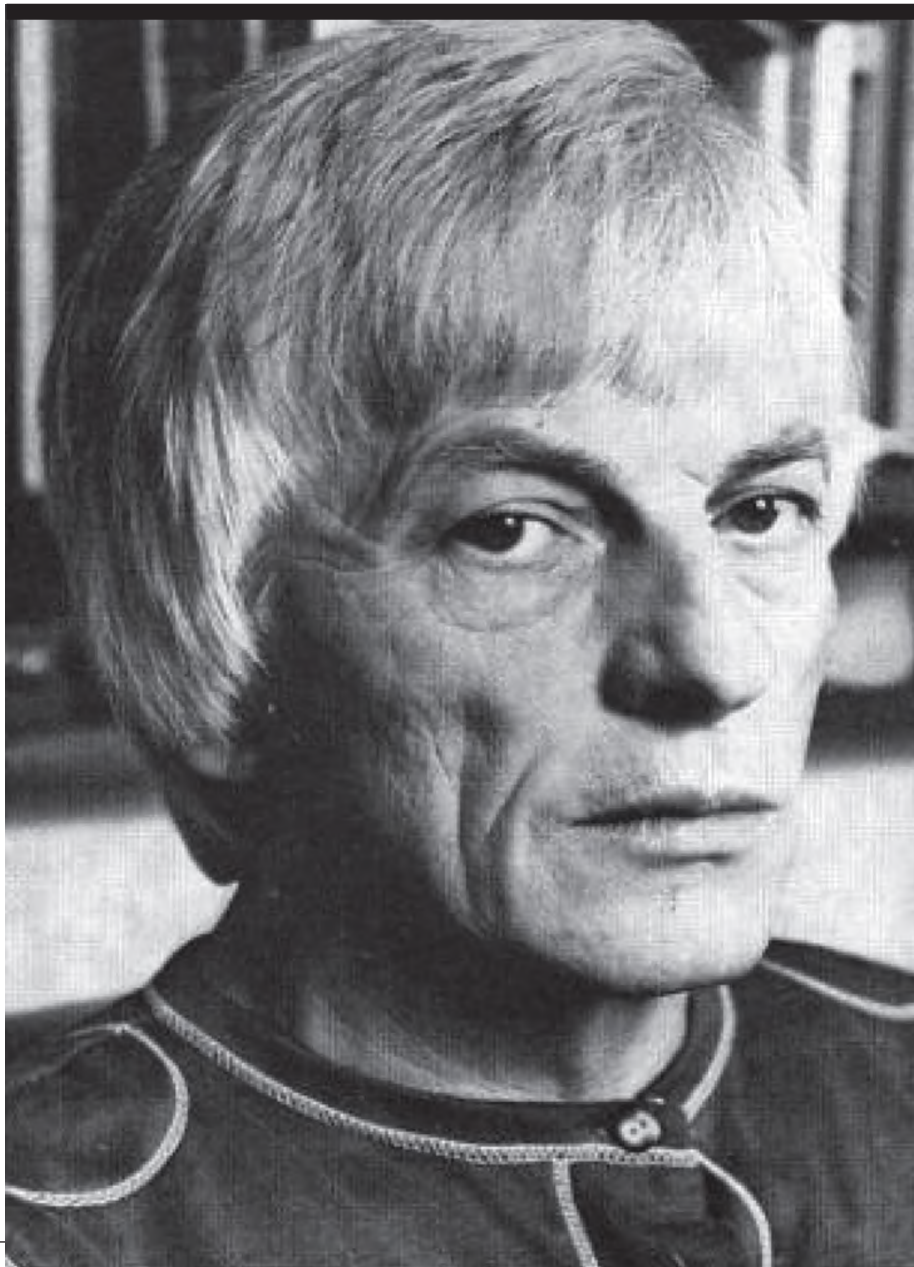
Az emberi Lét egyetemes törvényét érzékelte költészetének szeizmográfjával. A változás elke-

rülhetetlen tragikumát. Az pedig végzetserűen uralkodik fölöttünk. Az előző évszázad folyamán emitt a szocialista, amott a nagytőkés szisztéma következtében földművelők, állattartók, mezőgazdasági munkások és parasztok, valamint kézművesek, kisiparosok, száz-és százmilliói váltak „korszerűtlenné”, s veszítették el létüknek alapjait a „korszerű” tömegtermelés következtében. A vesztesek elnyomódtak, s hazájukat elhagyva, a világ koldusaivá és kalandoraivá alakulva, régi erkölcsüket eltörzítve zúdultak rá a stabilnak hitt kultúrára és civilizációkra. Régebben megdönthetetlennek hitt erkölcsi parancsok foszlottak semmivé az elsivatagosodott országokban, s a víz- és élelmiszerhiány kényszerében harci rikoltásokká váltak az üdvösséget ígérő régi tanok, mint Európában a keresztes rablóhadak és az eretnokség ellen indított inkvizíciók, vagy akár a „Föl, föl, ti rabjai a földnek” ideológiája idején. Az eszmei „végeladás” elképesztő színváltozást hozott a politikai színtéren. Szerepcserék, hazugságok inflációját. Nagy László nem volt „politikai költő”, de mindenkinél pontosabban megsejtve, mítoszi képekben vetítette elének a romlás dárídóit a *Zöld angyal*ban s a *Menyegző*ben. A felelőtlenséget s az ördögi szándékot a romlásban.

Jól tudta ő: nem mondhat le a szuperszonikus repülőgépeket, az űrhajókat, a holdkompokat és az újabb tudományos-technikai vívmányokat, a végtelen nagy és a végtelenül parányi világában tovább és tovább hatoló kutatásokról, Prométheusz kései unokáinak csodálni való eszközeiről. Walt Whitman, Kassák Lajos és József Attila óta alig van költő, aki Nagy Lászlóhoz hasonló igénnyel énekelte meg a jóra törekvő emberiség eredményeit. Torzításokkal lejárattott szóval: a progressziót. Megváltást nem várhatunk, de az egyenlőtlen harcot is folytathatjuk a megmaradásért. Oratórikus művéből, az *Ég és Föld*-ből idézem a Fiúk dikcióját: „De mi csillagzó fejünkkel utat hasítunk / át a homályon, át a butaságon, a babonán, / és nem hajolunk meg moha-szemű bálványok előtt, / csak a ragyogó tények előtt, csak a tudás / bővíthet minket, de úgy, hogy magasba emel”. Féligazságnak ragyogó. Mégis, mindenkor szem előtt tartandó az Atya keserű intelve. Szava a veszélyeztetett „zöld bolygóra” és az ésszel-szívvvel élő *emberi emberre* egyaránt igaz. Mert „végleg / elrontottak mindent a földön, – gyalázat, / ilyen kevélységet Isten se látott soha / számítsátok ki: meddig türelmes az Isten!” – kiáltja az Apa.

Nagy László a saját lelkéből lelkedzette az Atya és a Fiúk szavait. Megoldatlan vívódását vetítette ki művében, mert megoldás nincs. Istenig is eljutott a maga módján ez a prométheuszi merészségű költő: „Faragjunk magunknak istent, aki nem hagy cserben soha!” Ennyit tehet a művész – ezt vállalta mindnyájunkért ő, a teremtő akarát. ♦♦

*Vállamon bárányos éggel.
Írások Nagy Lászlóról. Nap Kiadó, 2015.

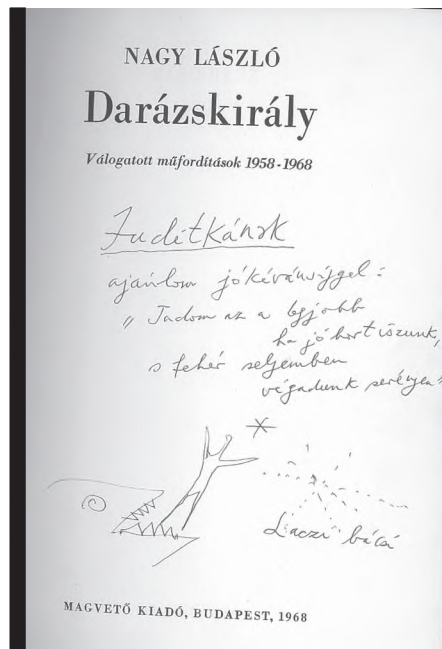
JÓRY JUDIT

NAGY LÁSZLÓ AJÁNDÉKAI

Nevek, lovak, arcok, fejek, kezek...

Már tizenöt éves elmúltam, de még a tizenhat végénél sem jártam, amikor a gimnáziumi szünidőben az *Élet és Irodalom* szerkesztőségében dolgozhattam, Nagy László mellett egy füledt nyár munkanapjain. 1960–61 lehetett. Szobája egy árnyas, kertes belső udvarra nyílt. Hatalmas, redőnyös íróasztala tele volt rajzokkal, klisékkel. A munkát pedig inkább beszélgetések helyettesítették. A költő rendszeresen nekem ajándékozott valamit, és kedvességekkel halmozott el. Azután valahogy ott ragadtam mellette. Mellészegődtem. Évekig látogattam gimnáziumi egyenruhában, és élveztem asztaltársaságát a Tulipánban, (a Berlinben) később egyetemistaként is. Azt hiszem nagyon megkedvelt, és én is erősen ragaszkodtam hozzá.

Különös kapcsolatunk haláláig tartott. Ajándékozásai eredményeképpen néhány Nagy László-rajz és imprimalás előtti, kézzel javított gépelt versoldal – versvariáns – van a birtokomban. A rajzok között gyakoriak a szinte öntudatlan firkálások, rajzolgatások. Egy A/4-es lapon (egy Lorca-fordítás hátoldalán) látható a kék töltőtollal rajzolt Pegazus. De vannak kék- és fekete tollal rajzolt alakok, vázlatok, verstörések, tipográfiai játékok – betűk, bűstök, nők, (egy Barcsay ihlette akt, s egy fiatal nő, aki én vagyok Mater Dolorosaként, a szívbe szúrt számtalan törrel). Nevek, lovak, arcok, fejek, kezek... Továbbá hat-hét képeslap és nyolc-kilenc korai dedikáció (1963–73-ig) egészíti ki a gyűjteményt. Természetesen a bolgár képeslapok és az érzékeny dedikációk, ajánlások között kevés az úgynevezett irodalmi vagy vallomásértékű dokumentum, úgy érzem, hogy közreadásuk mégsem érdektelen, hiszen

általuk több – élettörténeti, értelmezési vagy egy-egy vers létrejöttére vonatkozó – adatot pontosabban, árnyaltabban láthatunk. A képeslapok homályos bélyegzője, a versek dátuma, a megírásuk idejének a dokumentuma, míg a dedikációk: kordokumentumok. A rajzok pedig a képzőművésznek indult Nagy Lászlót idézik.

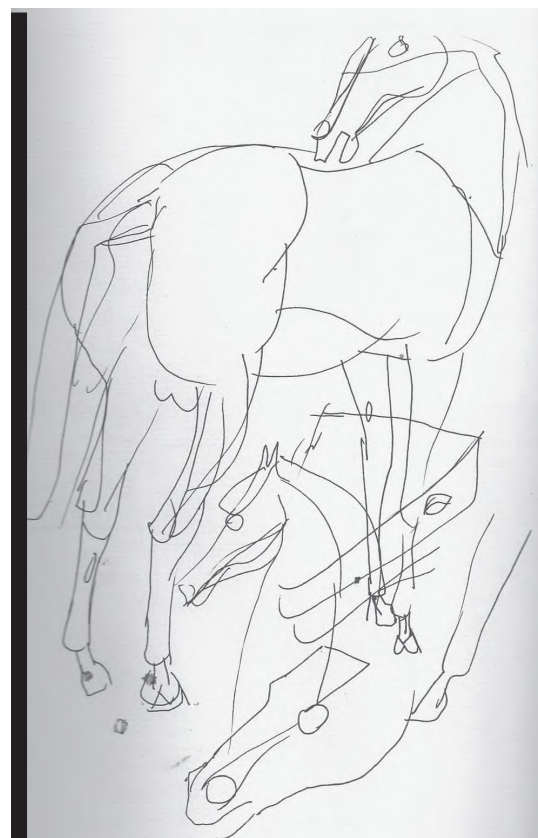
A javított kéziratok közül *A törvény szerint* (Egy elbűjt József Attila-rímről) eredeti géppel írt példánya, kézzel írt javításokkal két oldalon olvasható. A dátum kézírással látható: 1962. febr. 24. A *Búcsúzik a lovacska* teljes terjedelmében, kisebb és jelentősebb javításokkal, változtatásokkal, azt hiszem, ma már igazi irodalomtörténeti kuriózum. Az elgyötört lapok között vannak kézzel írt versrészletek, verstörések, versvázlatok és versvariánsok. A versvázlatokat rajzvázlatok szövik át, írják át... Az összegyűjtött, ajándékba kapott papírlapokból a legérdekesebb a *Búcsúzik a lovacska* végső verziója. Az utolsó gépelt oldal fontos filológiai változtatásokat rejt. Az eredeti gépelésen: „a sugár meg a szél térdeimen” helyett: „a sugár meg a szél a térdeimen” változtatás látható. A beiktatott, kézzel beírt a-betű a vers ritmusát erősíti. A híres sor is sajátos metamorfózison ment keresztül: a „pillantásomtól az átkos beléndek megretten” sorban az átkos szót áthúzta a költő, így jött létre a végleges változat: „pillantásomtól a gyilkos beléndek megretten.” Az enyészettől megmenekített, tollal javított gépelt oldalak bizonyítják az eredeti gondolatok, első változatok létét. Az utolsó oldal bekeretezve függ a szobám falán, s erősen kifakult már.

Az egyik töltőtollal rajzolt ló, egy pegazus *A holdas hold románca* hátoldalára került. Az eredeti gépelésen, amelynek jobb sarkába ceruzával egy figyelmeztető sor olvasható: holnapra 3 példányban, az álomszerűen szép Lorca-fordítás látszik: „Olajfák közt a cigányok / bronzálomként lovagolnak, / jönnek, szemük félíg hűnyva, / de a szemük égbe horgad.”

Egy gyűrött, félbehajtott A/4-es papíron olvashatók azok a kék tollal írt versváltozatok, versvariációk, amelyeknek megoldásához a „nyomozásban” Ágh István, Nagy László öccse segített: az egyik torreádor halálára-versből valók a sorok. A Lorca-kötetet kinyitva, megtaláltam a 226. oldalon az említett verset: *Siratóének Ignacio Sánchez Mejías torreádor fölött* (1933), Nagy László fordításában.

A számtalan képeslap közül az egyik nemrég, 2002-ben került elő. Ötvennégy éve küldte a költő: „Kisasszony! Küldök egy szép bolgár fiút a régi szép időkől. Tűzze ki a falára, azaz feszítse föl, mert én lakom benne! Kézcsók: N. L.” (postai bélyegző: 1964 Sofia) Ezen a képeslapon természetesen nem egy akármilyen fiú, hanem egy pravoszláv ikon látható.

Nagy László 1978. január 30-án halt meg. És 1925. július 14-én (papíron július 17-én) született. ♦♦

ISTEN GYERMEKEI Iancu Laura azt írja, évek óta küzd egy Istennel. De ez az Isten szereti őt. És nem csak őt szereti, hanem Laura egész népét. A moldvai csángó magyarokat. Tudhatom ezt *Petrás Mária*, a kitűnő kerámia művész és énekes életét ismerve, és Iancu Laura révén is. Kiolvassom ezt az írásaiból. A csángókat, ha mindenki elhagyta is, az Isten nem hagyta el. Isten gyermekei ők. Mert ki legnehezebb sorsú, az áll az égiekhez közel. Érzem annak a kis könyvnek minden sorából, amelyet a kezemben tartok. Hóféhér borítóján finom ceruzarajz és a cím: *Gerlice*. Miért gerlice? Miért ez a cím? Talán a fészek miatt. Az elhagyása után is megtartó és megtartott fészek miatt. Rövid írásokkal, vallomásos naplójegyzetekkel enged személyisége közelébe a szerző, *napló-költeményekben* vall gondolatairól és gondjairól. Költő írta minden sorát. Ezért hát minden sora költészet. És mélyen megélt filozófia. Nem tudok másként szólni róla, csak alázattal. A küszöbön hagyom saruimat, mielőtt belépek ennek az asszonynak a szellemi körébe (*Harminckilenc esztendeje jár hozzám az Isten. Körém építi világát*). Köréje építi, hogy mindent abból lásson, s ő onnan, a körből szemlél embert, életet, igazságot. És ez a kis könyv tele van valódi igazsággal. Emelkedő öröm olvasni ennyi igazat. Szóljon hitről, hazáról, szegénységről, kultúráról vagy telefonozásról, moldvai emberekről, anyanyelvről, Arany Jánosról vagy Weöresről. Nem prédikációk ezek, mégis, az isteni parancsolatokból kihallható bölcsességek és törvények. Együtt van itt a költő, az író, a néprajzkutató, és mindenekfelett egy őszinte ember, akinek istenáldotta útja a moldvai Magyarfalutól Magyarorszáig vezetett. (*Szakonyi*)

IANCU
LAURA

PÉLDÁZATOK A SZEGÉNYSÉGŐL

A mikor Tukán Józsi gerince annyira meghajlott, hogy sárga szemével már csak a földön talált magának látni-s ennivalót, felhagyott a napszámba járással. Azon a nyáron, Illés napján, a Budó Kapuja felé vezető út domboldalát egészen kimosta az eső, s az éppen arra járó Tukán Józsi mit gondolt, mit nem, térdre eresztette hetvenesztendő csontjait, ujjával vájni kezdett a fehér, ázott földben, és megízlelte azt. Aztán eszegetni fogta, mint más emberfia a zsíros ebédet, majd másnap reggelre is azt ette, estére hazavitt belőle. Hiába mondtuk odahaza, hogy bácsi Józsi eszi a földet, gyermekbeszédnek tartották igazmondásunkat. Egyszer aztán Tukán Józsi szomszédja csak elterjesztette a hírt az utcában, hogy *bácsi Józsinak menen a búze!*, azaz szaga van. Valaki meg is találta jegyezni neki: *Lás-sa, mit csinál, bácsi Józsi, addig eszi a földet, meddig a föld jól lakik kendvel!* Az öreg erre azt felelte: *Hát eddig nem a föld tartott-e el? Aztán, ha a gyümölcs immá' meg van érve, akármikor leeshet, nem úgy van-e?*

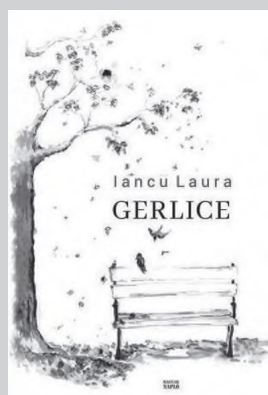
Volt egyszer egy világ, ahol pénzre egyedül a só megvásárlásához volt szükség. De Tőgyes Pityiek nem ismerték a pénz színét, s így a vásárlást sem, csak a cserét. Az egész falu azt beszélte, Tőgyeséknek sótlanul múlik ki a világa. S úgy elvárták volna, hogy ha már kérni gyávák, legalább panaszkodni ne volnának restek. Ha az ember nem is, bár az asszony, Verdzsina, miért nem siránkozza: *Jaj, be igazságtalan tud lenni a nagy Isten, egynek annyit ad, hogy az úkunokáknak is marad belőle, másnak annyit sem, amennyi egy asszony gyomrában elférne*. De Tőgyesék szája nem nyílt panaszra. Egyszer aztán szárnyra kapott a hír, hogy Tőgyes Pityiek alighanem lopják valakitől a sót. Hogy elejét vegye a háborúnak, Pityi felkerekedett, és háztól házig elvitte a hírt, hogy tudniillik fél napi járásra

talált egy sós forrást, onnét hozták a vizet, Verdzsina abból főzi a sós eledelt. *Jó emberrel a víz es jó!* – mondták ekkor a faluban az asszonyok, akik hirtelenjében arról is felvilágosodtak, hogy bizony a házasság is lehet sótlan.

Néni Borbárról az a szójárás járta, hogy ágyban kicsi, bölcsőben nagy, no, nem mintha tizenéves lett volna, hanem mert, ahogy öregedett, egyre csak törpült. Vénlány volt, *magára volt testvér*; azaz testvére sem volt. S ki tudja miért: asztala sem. Amikor erről az új plébánosról értesült, sajnálkozott felette, de néni Borbár sietett megnyugtani a pátert: *Én Isten asztaláról eszem, atyaság!* Ne az oltár jusson eszünkbe! Néni Borbár örökké a holtakkal álmodott, azok keresték meg számára a mindennapi kenyeret. Egyik halott arra kérte, kössön egy pár gyapjú zoknit hűgának, s vigye el hozzá, mert a más-világról látja, hogy a föld már megfagyott, s még mindig mezítláb jár a csizmában. Aznap a halott hűgának asztalánál terített meg Isten néni Borbárnak. És így ment ez hosszú esztendőkön át, nap, mint nap.

Tukán Józsit a restség miatt vette örökre a föld. Tőgyes Pityit addig üldözte a szükség, míg belebotlott a szerencséjébe. Néni Borbár még ma is élne, ha az *élnapot* Isten nem a *likas vékával mérte* volna. Egyikről sem állították azt, hogy *szegény*. Szegénynek mondták az árván maradt gyermeket, a halálos beteget, és mindenkit, akit nagy bajjal látogatott meg az Isten. Ma is az a szegény, aki olyan életállapotban van, hogy egészen és mindenestül az Istenre van szorulva.

Példázatokat idéztem egy keleti magyar falu életéből, mert a bennük rejlő tanulság többet

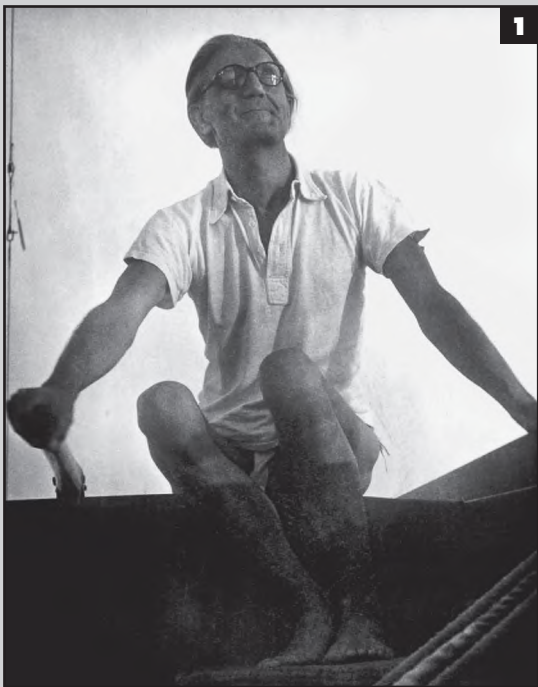
elárul a szegénység természetéről, mint bármiféle eszmefuttatás, okoskodás, amelynek a megfogalmazására képes volnánk, és amely, mint azt tapasztaljuk, sehogy sem viszi előbbre a szegénység ügyét. A három történetből az is kitetszik, hogy a szegénység annyiféle, ahány ember van a világon.

A szegénység egy nyílt seb az emberiség arcán, világunk szégyene. A nyomor poklában

élők szenvedése erkölcsi bizonyítványunk. *A szegény nincstelensége a gazdag feleslege*. Csakhogy ez a felesleg nem fogja kiszabadítani a szegényt a nyomorából. Mit tanulhat, mit kaphat a szegény a gazdagtól? Gazdagságot. Jólétet. Tárgyat. Világunk embere – akár szegény, akár gazdag – tárgytól kölcsönzi önnön értékét. Majd halmozni kezd, mert nem találja meg a tárgyban azt, amiért megszerzi. Olyan áron is, hogy ez másokat éhhalálra juttat. Az ember a tárgyak rabja. Azoktól várja az orvosságot és a boldogságot. Itt és most akar boldog lenni, más boldogság nem érdekli. Ezt az éhséget, ezt a szegénységet nem lehet felszámolni.

Nem tudom, hogy pontosan kik azok a szegények, akik Jézus szavai szerint mindig, tehát ma is velünk vannak (Mt 26, 12), de azt hiszem, hogy olyan szegény senki nem lehet a világon, hogy remélni és imádkozni ne tudjon. És eszembe jut a székely közmondás: *Ha tányérokra ki-ki kitenné a maga bajját, s az ember választhatna, akkor először mindenki a magáéhoz nyúlna*.

Arról nem is beszélve, hogy Isten színe előtt mindnyájan szegénységünkkel jelenünk meg. ☛

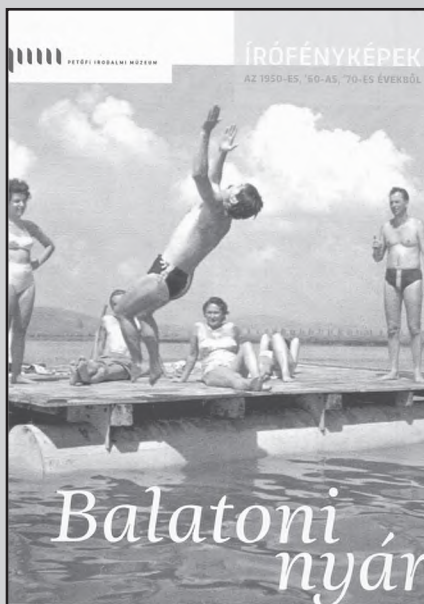
1

BALATONI NYÁR

Írófényképek az 1950-es, 60-as, 70-es évekből

„Hogyan nyaralt a Balatonnál az 1950-es, '60-as, '70-es években a magyar író? Kiállításunk fényképek segítségével keresi a választ ezekre a kérdésekre. Hiszen a nyári kikapcsolódás ideje alatt íróink sem tettek mást, mint fürödtek, napoztak, horgásztak,

vitorláztak, kirándultak, társas életet éltek a Balaton északi vagy déli partján. Ha szeretné megcsodálni, hogyan tartja az evezőlapátot Ottlik Géza vagy Nagy László, hogyan ugrik hátast Juhász Ferenc, hogyan vitorlázik Mészöly Miklós, Örkény István, Déry Tibor, Sarkadi Imre és hogyan készít szódát Németh László – ne hagyja ki ezt a kiállítást!” E figyelemkeltő szavakkal ajánlja látogatóinak legújabb kiállítását a Petőfi Irodalmi Múzeum. A több mint száz fotográfiát felvonultató tárlatot, amelyet június 21-én Szakonyi Károly Kossuth-díjas író nyitott meg, kurátorként Kováts Ida jegyzi. A múzeum archív gyűjteményéből és a családi albumok mélyéről előkerült felvételekből álló kiállítás 2018. szeptember 16-ig látogatható. ♦♦

2

3

Borító-kép:
Juhász Ferenc
a szigligeti
stégről
ugrik

1. Ottlik Géza a Tabu kormányánál, 1958
2. Juhász Ferenc és Nagy László a csónakban, 1959
3. Bertha Bulcsu a kislányával a balatongyöröki nyaralóban, 1970
4. Illyés Gyula tihanyi háza kertjében, 1969
5. Szabó Lőrinc, Illyés Gyula és Keresztury Dezső Illyéséknél Tihanyban, 1953

4

5

9

6. Pécsi Józsefné, Örkény István, Radnóti Zsuzsa, hátul Sarkadi Imre és fia, Ádám, 1959
 7. Déry Tibor az Addio III kormányánál, 1969
 8. Jékely Zoltán és Baránszky Jób László ismeretlen hölgy társaságában Tihanyban, 1965

9. Déry Tibor Luca kutyájával, 1960
 10. Nemes Nagy Ágnes és Ottlik Géza Szigligeten, 1957
 11. Gyurkovics Tibor Szigligeten, 1966
 12. Nagy László napozik, 1959
 13. Weöres Sándor, Lakatos István, Mészöly Dezső Szigligeten, 1962

KOVÁCS IDA

A KURÁTOR JEGYZETÉBŐL

„Nekem a Balaton a Riviéra” – énekelte Németh Lehel az 1960-as években, a Kádár-korszak magyar tengeréről, amelynek partján tízezrek töltötték nyári szabadságukat nyaralókban, campingekben, SZOT-üdülőkben, kiadó szobákban, a kiváltságosak hotelekben. De hogyan és hol nyaralt a Balatonnál egy magyar író?

Ha a kiállítás látogató végighordozza tekintetét e tárlaton, elégedetten veheti tudomásul, hogy innen is, onnan is egy-egy „nyaraló író” arca tekint rá. Pontosabban: *a nyaraló író fotográfiája*, amelyen az arc persze, nem néz, ellenkezőleg, a látogató pásztázza végig kíváncsi tekintettel. [...]

Híres emberek magánélete; naplók, memoárjaik pikáns részletei évszázadok óta tartják izgalomban a mikrotörténelem iránt mélyebben érdeklődőket. Neves művészekről készült fényképek annál kelenőbbek, minél szokatlanabb helyzetben, környezetben készültek. Legalább ilyen népszerűek az ellesett riportfotók vagy családi albumokból megszerzett régi fotográfiák, amelyek a hírességek civil arcát mutatják, felfedve, nyilvánvalóvá téve ezzel – amelyről olykor készek vagyunk megfélekezni – hús-vér mivoltukat.

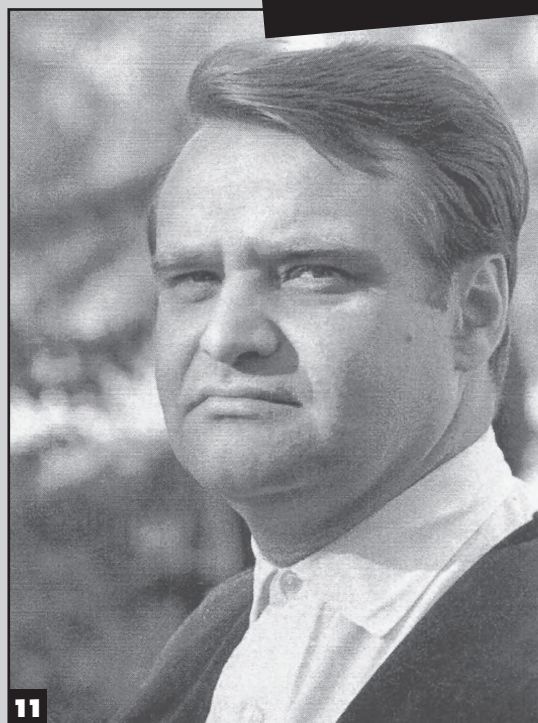
Bizonyára a kiállítás kedvenc képei közé számít Németh László fotója, amelyen nyaralója előtt szifonjával szódát készít, vagy Nagy László evezős fotográfiája, Juhász Ferenc Balatonba vetődő fürdőnadrágos képe, Ottlik és Nemes Nagy Ágnes közös, csónakázós fotója, Örkény István szalmakalapos fényképe, Szabó Lőrinc hajófedélzeten napozó képe, Kassák Lajos fotója, amint vállán ásóval pózol.

A nyaraló írók fényképeit bemutató kiállítás anyagának jelentős részét *Lipták Gábor* író, újságíró, amatőr fotográfus fotóalbumaiból válogattuk. Lipták az 1940-es évek vége és az 1970-es évek eleje között nem kevesebb, mint huszonhárom fényképalbumot állított össze saját felvételeiből a balatonfüredi házában nyaraló vendégeiről, író- és művész barátairól. A képeken látható többek között Illyés Gyula, Déry Tibor, Örkény István, Németh László, Keresztury Dezső, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Pilinszky János, Weöres Sándor, Ottlik Géza, Nemes Nagy Ágnes...

A kiállított képek másik nagyobb egységét az 1953-ban megnyílt *Szigligeti Alkotóházban* készült írófotók jelentik. Ezek részben amatőrképek, akad azonban közöttük néhány, amely hivatásos fotográfus, a Szigligeten is megforduló Hunyady József munkája. A felvételeken többek között Kassák Lajos, Karinthy Ferenc, Göncz Árpád, Somlyó György, Kertész Imre láthatóak, az amatőr fotókon mások mellett Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Mészöly Miklós, Görgy Gábor, Csúrka István, Karinthy Ferenc és Szakonyi Károly szerepel.

A bemutatott anyag harmadik egységét azok a fényképek teszik ki, amelyek írók balatoni nyaralóiban, kertjükben készültek, így például Illyés Gyulánál Tihanyban, Déry Tibornál Balatonfűreden, Németh Lászlónál Sajkodon vagy Veres Péter házában Balatonakarattyán. E képek túlnyomó részét fotóművészek: *Molnár Edit*, *Csigó László*, *Balla Demeter* készítették. Itt állítottuk ki az írói hagyatékokban kis számban fennmaradt, Balatonnál készült amatőr fényképeket is, például Nagy Lászlóról, Juhász Ferencről, Bertha Bulcsuról, Somlyó Györgyről, Jékely Zoltánról.

Az írófényképek és filmek mellett a falakon szépirodalmi szövegrészleteket is olvashatunk a szerzőktől, amelyek a tájnak, a napsütésnek, a víznek, a közös nyári időtöltéseknek vagy éppen a nyaralóban végzett szellemi munkának, egyszerűen: a balatoni nyaraknak állítanak emléket. ♦♦

11

12

13

11

„Balatoni évtizedek”

14

A Petőfi Irodalmi Múzeum ismét érdekes kiállítással lepett meg bennünket. Képek láthatók a magyar tengeréről és a partján az ötvenes, hatvanas, hetvenes években üdülő, dolgozó, élő írókról. Számos jeles alkotót láthatunk itt a nyár örömeinek adózva vízben, vitorlázson, árnyas kertek mélyén, a Szigligeti Alkotóházban, vagy kit-kit saját nyaralójában. Ki ne szeretne volna a Balatont, a magyar tengert? Mert nekünk az volt igazán, különösen azokban az időkben, amikor csak keveseknek adódott meglátni és élvezni az igazit. Később aztán legalább az Adriára mehettünk, a jugó tengerpartra, vagy valamelyik szigetre. De nekünk a *Balatón volt a Riviéra*... És nem autóval... De öröm volt a vonat ablakából meglátni Akarattyánál a tó csücskét, aztán ahogy futott visszafelé a táj, jöttek a kis nyaraló viskók, a napernyős kertek, a nádasok, az északi part hegyei, a badacsonyi bazaltoszlopok, a szőlődombok, messziről Tihany, az apátság kettős tornya. És a szigligeti öböl, meg a hegy tetején a várrom...

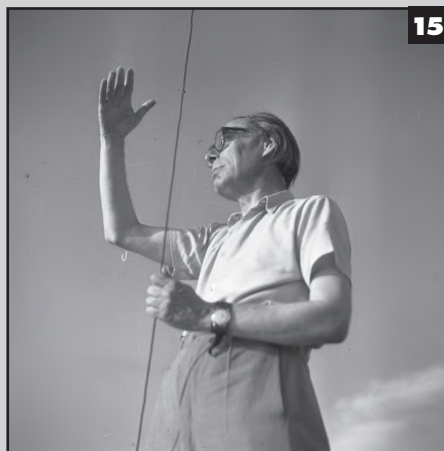
Igen, Szigliget. Az íróknak ott volt a szigligeti Esterházy-kastély, az alkotóház. Persze már akkor is volt néhány nyaralója, prэшháza, ahogy Tatay Sándornak is. Tatayt már remekbe sikerült novellája, és a belőle készült ugyancsak

remek Makk Károly-film, a Ház a sziklák alatt története és filmforgatása is Badacsonyhoz kötötte, ahol később, Tomajon háza, szőleje lett, és a kitermelt kövekből prэшháza. Mert amikor az ötvenes években ő is a hallgatásra kényszerült írók sorsára jutott, szép feleségével a badacsonyi Rodostó turistaházat vezette, esténként *korcsmáros* volt, nappal pedig mindenestül, a ház szamarát felmálházva szállította fel a hegyi úton a faluból a kenyeret meg a konyhához a főznievalókat. Megörzött bakonyi tájszólásával sokat anekdotázott erről szigligeti estéinken, ahogy anekdotáztak róla is, amikor összegyűltünk vacsora után, mert még nem volt időt rabló televízió. Nem bánta, s azt a történetet sem, hogy a *lődörgések kora* idején – ahogy ő nevezte – Pécssett Weöres Sándorral olyan albérltetük volt, amelyet azelőtt utcalányok laktak, ezért aztán egy éjjel dörömbölésre ébredtek. Ki az? – neszelt fel Weöres, és szólt riadtan a gyermeki hangján, mire kintről egy dörögő hang: – Na, ne izélj, nyisd már ki! – A Sándor újabb, de ki vagy? – kérdésére Tatay is felébredt, – Ki az, és mit akar? – kérdezte erőlyesen. Erre aztán kintről meghunyászkodva: – Ja, férfi is van, akkor bocsánat!

Ezen a kiállításon a fotók legtöbbször a szigligeti kastélyban nyaraló írók gondtalan pillanatait mutatja be, de azokét is, akik nemigen időztek az alkotóházban. Bertha Bulcsu, a Balaton szerelmese például, alighanem soha. Született balatoni létére otthonosabban kötődött a tájhoz. A keszthelyi gimnáziumban vitorlázni is tanították a diákokat a ciszterek. Igazi hajós lett. A hatvanas években nyaranta bérelt egy alumínium hajót, azzal járta a vizet. Minket, barátait is felvette a fedélzetre, ha olykor kikötött Szárszón, ahol bandában béreltünk házat: Gyurkovics Tibor, Kertész Ákos, Kiss Dénes, és a mára alig ismert költő, Ténagy Sándor családotól. Lázár Ervin a szűk baráti körhöz tartozott, csak látogatóba jött

őreg Opeljén, a szürke, kopott jószágot ötszáz márkáért vette akkori felesége, a balerina, amikor Eck Imre társulatával vendégszereplésen volt Münchenben. Ervin volt közülünk az első autótulajdonos. Kanyarodáskor lötykölődött a víz az Opel jobboldali ajtajában, de ment. Ervin gardírozta a friss jogosítványos Bulcsut is, amikor a 403-as Moszkvicsáért ment a csepeli szabadkikötőbe, ahol akkoriban át lehetett venni a kiutalásra kapott autót. Együtt jöttek le Szárszóra bemutatni a kávészínű kocsi. Bulcsu, ha nem volt is velünk azon a nyáron, de találkoztunk néhány napon át, Fehér Imre a közelben forgatta novelláiból a *Harlekin és szerelmese* című filmet, Bujtor Istvánnal a főszerepben. Szerelmes balatoni ember, vitorlástörténet volt, s ha ma látom Balatonfüreden Bujtor bronzszobrát, az ölébe lányok ülnek be fényképezkedni, eszembe jutnak az estéli víg ivászatok. Bertha hajóján mindig volt néhány üveg lengyel vodka, ültünk a kikötőben, a partról a sülő keszegek illata szállt, és ahogy ürültek a viborovkás palackok, egyre bölcsebb gondolataink támadtak az életről.

Szigligetet nyáron családotól lepték el az írók és irodalmárok, élvezték a kastély kényelmét, a parkot, amelynek útjain kellemes sétákat lehetett tenni, le, egészen a kertészetig meg a patakig. Nagy fürdözések voltak a strandon, ami elég messze esett a háztól. Juhász Ferenc egy csónakban evezett Nagy Lászlóval (itt az egyik képen az is látható, amint Feri hátast dob a stégrről!). Mándy Iván is kimozdult Pestről (pedig a rossz nyelvek szerint még Budára se ment át), süttette magát a nappal, Örkény központi alakja volt a szigligeti nyaraknak, korábban első feleségével, Angélával, később Radnóti Zsuzsával. Karinthy Cini, a nagy heccmester a társaság örök központja volt. Összejött ott a magyar irodalmi élet színe-java. Örzik ezek a képek a régi nyarak egy-egy pillanatát. Ott van Keresztury Dezső, Ottlik Géza, Nemes Nagy Ágnes, aztán ásóval a vállán, talán hogy a munkát idézze Kassák Lajos, a Mészöly házaspár, a szigorú tekintetű Passuth, a nőket felettébb kedvelő Mészöly Dezső, és Pilinszky János meg Weöres Sándor, Somlyó György, Orbán Ottó a feleségével. A majdani Nobel-díjas Kertész Imre, a vígságra mindig hajló Kolozsvári Grandpierre Emil, *Emici*, meg a pécsiek: Tüskés Tibor, Csorba Győző. És Sarkadi Imre a *Hannibál* nevű vitorlásán, mások meg az *Addió*n, de képzeletben számomra azok is ott vannak, akiket nem őriznek a kiállítás képei. Ha ősszel mentél Szigligetre, már úgy szeptembertől, akkor igazi alkotói hangulat fo-

15

16

17

18

19

20

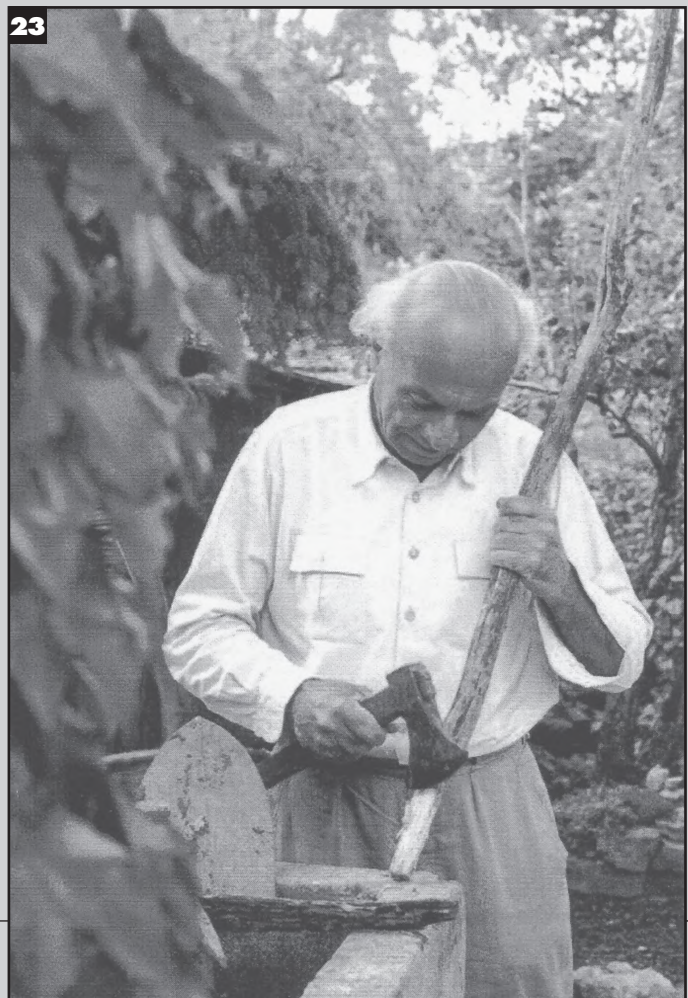
- 14. Gáll István, Maróti Lajos és Szakonyi Károly Szigligeten, 1964
- 15. Szabó Lőrinc az Addio III fedélzetén, 1954
- 16. Nemes Nagy Ágnes a vitorlón, 1958
- 17. Németh László és felesége, Démusz Ella sajki házuk teraszán, 1960
- 18. Urbach László és Szabó Lőrinc autóban, Balatonfüred, 1957
- 19. Németh László az unokáival kártyázik Sajkodon
- 20. Weöres Sándor Liptákék füredi kertjében, 1956

21

22

23

21. Csurka István és Görgey Gábor Szigligeten a réten, 1961
 22. Károlyi Ami, Kerényi Grácia, Telegdi Polgár István, Rába Györgyné, Weöres Sándor és Mészöly Dezső Szigligeten, 1962
 23. Illyés Gyula a tihanyi kertjében botot farag, 1969
 24. Fodor Andrásné és Fodor András fiukkal, Veres Péter (jobboldalt ismeretlen)
 25. Kertész Imre Szigligeten, 1975

gadtott. Voltak hosszan időző lakók, akik a fűtés költségei elől ott vészelték át a telet. Koszt, kvártély, teljes komfort... Még a kevés pénzű fiatal író is kibírta hetekre. Most, hogy visszagondolok a hatvanas évekre, amikor leginkább megfordultam a kastélyban, magam előtt látom a társaságot. A földszinti sarokszobában Dénes Zsófia lakott férjével, a nála harminc évvel fiatalabb festő Szalatnyay Józseffel, az őt mindenben szeretettel kiszolgáló társával. Zsuka Ady világát hozta a házba, és szívében az örökre megőrzött szerelmet, s úgy jött be az ebédhez, széles karimájú kalapban, mintha valamelyik párizsi kávéháza érkezne, elegánsan, kedves, nagyszonyi mosollyal üdvözölve mindenkit. Szepe pedig ott tüsténkedett mellette. Jött az ebédlőbe Berda József is, mindig kicsit tüten, hozta a megbontott palackban a fehér borát, hozta a fűszereket, kirakta az asztalra a csípős paprikát, borsot, jött bakancsoson, talán a dél-előtti gombászásból, a hegyből, rezes orrával beleszagolt a konyha felől szállongó illatokba, hogy aztán merítve a tálból, hosszan ízesítgesse levesét az asztalnál. Szívesen időzött a kastélyban Takács Gyula is. Neki Becehegyen volt takaros kis tuszkulánuma, amelyet Kaposvárról, ahol múzeumigazgató volt, könnyen elért. Gyula bátyámnak saját bora volt, mértékkel adott a vendégeinek, mondhatnám, kidecizve. Ágh Pista tudna erről mesélni, aki a becehegyi asztalnál nemegyszer sóvárogva várta másodikat, de hiába. Takács Gyula dzsentróid szokásaihoz tartozott, hogy mint kaposvári úr, rendszeresen feljárt a Gellért fürdőbe kúrara. Szigligeten délutánonként bekopogott az ablakomon, mennék-e a Királyné szoknyája felé vagy a Rókarántóra egy kis sétára? S jött velünk Telegdi Polgár Pista is, a *barbó* szakállú, hollófekete hajú olaszos fordító, aki valamikor a Dunántúl című folyóiratban, ahol Gáll István meg Galsai is indult, színikritikákat írt meg okos recenziókat. Olykor Kerényi Grácia is vele volt. Máskor a halk szavú költő, Bede Anna. Pista Szigligeten Italo Calvinót meg Buzzatit fordított, az utóbbitól talán éppen a *Tatárpusztát*. Lassan haladt, mert bár kiváló képességű stilszta volt, az üzletelés elvitte az idejét. A nemzetközi vásárokon az olasz pavilonban tolmácsolt, bontáskor megvette a pavilon faszerkezetét és a megmaradt reprezentációs cigarettákat, italokat. A hatvanas években a Cinzanóval, whiskyvel sikeresen lehetett üzletelni, az áru ott lapult Pista tojásbéj színű Opelének a csomagtartójában, s minthogy ez a kocsi egyben az otthona is volt – mindig másnál húzta meg magát –, mozgáruadának is beillt. Szerettem vele irodalomról diskurálva hosszú sétákat tenni a park útjain, ahogy a francia szerzőket, költőket jól ismerő, nagy műveltségű Gera Györggyel is.

Abban az időben testes, morcos ember volt a kastély gondnoka, Soós elvtárs, nemigen volt dolgunk vele. Fehér köpenyében trónolt az irodájában. Amikor Keszthelyi Zoltán első

ízben járt Szigligeten, Karinthy Cini komolyan figyelmeztette, hogy esténként be kell mutatni Soós elvtársnak az aznap elvégzett munkát. Verset, prózát... És Keszthelyi, a legenda szerint be is kopogott a gondnokhoz a kéziratával... Fehér Klára is szeretett odalenn dolgozni. Akkoriban már elhagyta őt forradalmi, pártos túlbuzgósága, és egymásután írta a derűs lányregényeket. Szorgos volt, egész nap kattogott az írógépe, de amikor délből megkondult a kisharang, rövest felpattant, és sietett az ebédlőbe. Cini meg arra menve látta, hogy nyitva az ajtó, a gépben pedig befűzve a papír, hát gyorsan belépett és a megkezdett sorhoz hozzáírt valami önkritikus marhaságot, hogy én, Fehér Klára... satöbbi. Ebéd után Klára, vissza se olvasva az előző részt, lázas tempóban folytatta a gépelést. Ugyancsak a legenda szerint, a kiadói lektor aztán csodálkozhatott...

Szorgosan verte a gépét emeleti szobájában Hunyady József is. Aranyos, derűs, szolgálatkész ember volt Jóska, ha valakinek baja támadt egy beakadt írógépszalaggal vagy akármivel, megjavította. Olvasmányos, érdekes történelmi regényeket írt az ifjúságnak, és emellett szenvedélyesen fotózott. Kattogtatta a masináját, így aztán sok kép tőle származik itt a kiállításon. Gazdag gyűjteményt hagyott hátra.

Ő kapta le Görgyét és Csurkát is egy tréfás pillanatban. Görgynek háza volt Szigligeten, a Soponya tetőn, szőlő és mandulás fogta körül a százéves borospincére épült nádfedeles nyaralót. A kastélyból sűrűn érkeztek hozzájuk látogatók. Az itt látható képen tacsó kutyájával játszik a réten, talán cukrot dob neki, amelyet az érte ugró kutya elől, mintha a füben hasaló Csurka István akarna bekapni...

Így, úgy sok író kötődött a Balatonhoz. Bertha Szepezden vett telket az Öreghegyen, szőlőt telepített, préházat épített, teraszáról pipázva nézte az odalenn fénylő Balatont, hajnalban horgászott, aztán írta a novelláit az emeleti szobáskában. Gyurkovicsnak előbb Füreden, majd Lovason volt háza, ott jöttünk össze időnként, Csukás Pista nagy kondérban főzte a pincepörköltet, ő aztán Szárszón telepedett meg nyárra,

24

s annyira, hogy ott már színháza is van, a vonat ablakából látni a homlokzatát: *Csukás Színház*. Fodor András Fonyódon, családi otthonukban fogadta íróbarátait, Kányádi Sándort, Kormos Pistát, vagy szervezett helyben író-olvasótalálkozókat az őszi szezonban. És ott volt Tihany meg Sajkod, Németh László, Illyés Gyula és Borsos Miklós világa. Szabó Lőrinc sokat időzött sajki barátainál, elsősorban Illyésnél, míg aztán Tihanyban vett telket az 57-ben kapott Kossuth-díjából. Sajnálatosan kevés ideig élvezhette, a felépült kis házban fia, Lóci töltötte a nyarakat, fenn, a dombon, az erdő alatt. S ha megfordult is a kastélyban Veres Péter – hiszen negyvenötben ő mentette meg a falubeliéktől a kert gazdag arborétumát, a tüzelőnek szánt fákat –, ő Akarattyán időzött a nyaralójában. Ahogy Kodolányi János is. Déry Tibor meg a füredi Tamás hegyen írta háza kertjében, a diófa alatti malomkő asztalán az emlékezeit.

Szerettem a balatoni nyarakat, a félelmetes viharokat, amikor a szelíd, zöld víz sötétre váltott a vad hullámszásban, a sebesen kikötöt kereső hajókat. De szép volt az őszi csend is, amikor már nem háborgatta a vizet a sok nyaraló, békések voltak az októberi alkonyok, a deres fű a partokon, aztán a tél, a fehérség, a jégbe fagyott nádasok, a parti jégtorlaszok. Bertha Bulcsu novellája idézi nekem legjobban a tél hidegében dermedt balatoni világot, a *Jég-novella*, a rianásba szorult orvhalász, a tragikus végű vetélytársi küzdelem.

Nézem a sok ismerős arcot a képeken, és azt számolom, rajtam kívül még ki nyithatta volna meg, emlékezve, ezt a kiállítást. Mert sokan sokan már messze járnak, egy másik világban...

„Az én hajóm már horgonyon áll – írja Bertha, *Balatoni évtizedek* című szociográfiai könyvében –, orrát erősen a parthoz kötötték. Szomorúan állok az árboz tövében, s a viharban száguldó hajókat figyelem. A Daru vörös vitorláit, a Nemere II-t, az Addiót. A messze-ségben néhány olyan hajót is látok, melyek alig érintik a vizet. Sodorja őket a szél. A ködrongyak közül egy-egy pillanatra előtűnik a Maca, a Kis Golyhó s a hajósok arca is. Nem tudnak kikötni, viszi őket a szél...” ♦♦

Diversitas delectat!

Beszélgetés Győriványi Ráth György karmesterrel

Tavaly ő nyerte el nyolcvan pályázó közül a nagyhírű francia, nizzai dalszínház vezetői posztját. Győriványi Ráth György karmesterrel, aki három évtizeddel ezelőtt, 1988-ban debütált a Traviatával a budapesti Ybl-palotában, s akit, talán egyedülálló módon, háromszor neveztek ki és váltottak le a budapesti Operaház főzeneigazgatói posztjáról, most visszatekinttünk az elmúlt évtizedekre. Eredményeikről, maximalizmusról, új darabok megtanulásáról, régiak újragondolásáról, karmesteri kézikönyve angolra fordításáról, s persze a nizzai tervekről beszélgettünk.

– Nyolcvan pályázó közül önt választották a nizzai operaház zeneigazgatójának. Hogyan került erre sor?

– Kinevezésemkor a korábbi nizzai sikereim mellett, egyértelműen a zenekar szavazata döntött. A végső szelekcióban már csak hatan voltunk, s kikérték a zenekar véleményét is. A zenekari tagok nyolcvan százaléka rám szavazott, a maradék húsz százalék oszlott meg a többi jeles kolléga között.

– Számos dalszínházban dolgozik a világban. Miért ezt az operát választotta?

– Nem kerestem állást, a zenekar kért meg, hogy pályázzak, mert mint mondták, engem szerettek volna. S én is szeretem az együttest, a színházat, és a várost, márcsak a klímája miatt is.

– 2017 januárjában milyen tervekkel, elképzelésekkel kezdett neki a dalszínház irányításának?

– Hálás feladat várt, hiszen a zenekar nagyon jó állapotban és kiehezve várta, hogy neki való feladatokat kaphasson. A száz fős együttes kihasználtsága nagyon alacsony volt az érkezésemkor, így a fenntartóban felmerült az együttes létszámának csökkentése is anyagi megfontolás alapján. Én inkább új sorozatok indítását javasoltam, hogy minél nagyobb kínálatot nyújtsunk a város zenét szerető közönségének. Így egy új Beethoven-sorozat indult, amelyben három év alatt, Beethoven születésének 250. évfordulójáig, a szerző összes koncertjét és szimfóniáját eljátsszuk. Az ünnep koronája pedig a tervek szerint az lenne, hogy Milánóban eljátsszuk majd egy hét alatt az összes szimfóniát. Indult egy Mozart-sorozat is a színház közelében álló templomban, és egy új oratorikus sorozat a Notre-Dame bazilikában. Nizzában található Chagall háza is, amelyben ma a múzeuma és egy kis kamaraterem is található. Itt már korábban is játszottak a zenekar tagjai kamarakonzerteket, de most egy kortárs fesztivált indítottunk, ahol együtt hangzanak el a 20. század klasszikusai a jelen zenéjével.

– Milyennek látja ezt az első nizzai szezont?

– A kritika többször visszajelezte, hogy a

zenekar eddig nem látott formában játszik, és ezt az én érdememnek tartják, habár én úgy gondolom, hogy csupán sikerült a tagokban ismét felkelteni az igényt a magas szintű játékra. Igyekeztem úgy összeállítani a műsort, hogy sokféle igényes muzsikával találkozhason a zenekar és így a közönség is. Játsoztunk Mahlert, Gershwin, Szostakovicsot, Bartókot, Mozartot, Beethovent, Bachot, de elsőként adtuk elő Debussy zongorára írt fantáziáját, s egyenesen a zenekar 70. születésnapjára Martin Romberg komponált számunkra darabot: *Feanor* címmel. Ebből is látható az ars poetica: *Diversitas delectat!*, azaz a változatosság gyönyörködtet. A közönség pedig jól reagál a változtatásokra, a látogatók száma és lelkesedése egyaránt megnőtt. Ez persze visszahat a muzsikusra és a fenntartóra is. Nagyon jó csillagzat alatt fejlődhetünk. A szerződéseim 2020 szeptemberéig szól. Nincsenek kikötések, csak az a cél, hogy megtarthassuk ezt a lendületet.

– Mennyiben látja másnak a francia zeneéletet, mint a magyart?

– Sok a hasonlóság, mint mindenütt a világban. Itt is csökkenteni szeretnék a kiadásokat, és növelni a produkciók számát. Ugyanúgy

probléma a klasszikus zene közönségének kiöregedése is. Nagy örömmel láttuk azonban, hogy legutóbbi koncertjeinken már megkészszerződött a fiatalok száma, akik 5 euróért (a teljes jegyár 30 euró) kaphatnak jegyet. Ebben talán közrejátszik, hogy kötöttünk egy együttműködési szerződést a helyi Zeneakadémiával, amelynek a növendékei részt vesznek egy-két produkcióban, a zenekari muzsikusról irányítása mellett tanulhatnak bele a zenekari játékba. Nyitottunk az egyetemisták felé is, koncerteket szervezve a campusokban.

– Mely premiereket emelne ki a mostani időszakból?

– Évente öt opera premiért játszunk, a legutóbbi a *Figaro házassága* volt, amely nagy sikert aratott. A rendező, *Daniel Benoin* a cselekményt hatvan évvel a tényleges történet utánra helyezte. A színrevitel kulcsfigurája a megöregedett Cherubino, akit maga a fortepiánón játszó, nyugdíjas zongoristánk alakított. Legközelebb a *Nabuccót* fogom vezényelni. Itt nekünk is meglepetés minden, hiszen a színház csak új bemutatókat játszik.

– Mi mindent csinál még a nizzai feladatai mellett?

– Legutóbb a Szlovén Filharmonikusok élén vezényeltem Bartók *Kékszakállú herceg várát* Meláth Andrea és Horváth Ádám közreműködésével.

– Háromszor neveztek ki és háromszor váltották le a Magyar Állami Operaház főzeneigazgatói posztjáról. Ha visszatekint ezekre az időszakokra, hogyan látja ezeket? Van-e valami, amit ma másképpen csinálna?

– Én minden alkalommal azt tettem, amire szerintem az intézménynek akkor szüksége volt. Nemrégiben került hozzám egy statisztika az Operaház legutóbbi tizenöt évének látogatottsági indexével. Nagy büszkeséggel töltött el, hogy az általam előkészített évadok voltak a legsikeresebbek a jegyeladások tükrében. Szerintem egy vezetőnek ez a legjobb viszajelzése.

– Ma is emlékszem az első kinevezését követő interjúnkra, amelyben remek elképzeléseket

Koncert közben

sorolt. Mi mindent tudott ezek közül megvalósítani az Ybl-palotában, s mi az, ami mellett – tizenhét esztendő elteltével is kiállna?

– Az első kinevezésemkor egy átfogó reformot készítettem elő. Hagyományos repertoárszínházból blokkokban játszó, korszerű repertoárszínházzá alakítottam át az Operát, sor került az énekesek generációváltására is. Ma már senki nem gondol rá, de a mai magyar énekesek legtöbbje abban az időben került a színház közelébe. Rálik Szilvia, Létay Kiss Gabriella, Perencz Béla, Gál Erika – hogy csak néhányat említek. A zenekar és kórus munkáját is átalakítottam, amely rögtön minőség-emelkedést is jelentett. A kollektív szerződést is megváltoztattuk, hogy jobban, hatékonyabban működhessen a színház. Egyszerűen sokat dolgoztunk. Az azt következő tíz évben nem is történt sok változás, ezeket az elveket igyekezték követni az utánam következő vezetések is, kisebb-nagyobb sikerrel.

– A budapesti dalszínházban első két főzeneigazgatósága előtt egyáltalán nem dirigált, sokan rótták fel hibájaként, hogy nem mutatta meg, mit tud karmesterként. Amikor aztán már sorba vezényelte a dalszínházi produkciókat, hogyan fogadta a zenekar, s mennyire sikerült megvalósítania a dirigensi elképzeléseit?

– Azután, hogy 2002-ben elküldtek az Operaháztól, egy bírósági döntés visszahelyezett karmesterként, amelyre a különböző vezetések nem tartottak igényt, így évekig kaptam úgy a fizetésem, hogy nem vezényeltem egy hangot sem, sőt az Opera környékére sem kellett mennem. Majd kitűztek Wagner *Tannhäuser*-ét vezényelni, amely Szinetár Miklós rendezésében ment az Operaházban. Tudták, hogy igen nehéz a darab, és én egyáltalán nem vezényeltem még Wagnert abban az időben. Szinetár volt, aki váltott engem az Opera vezetésében. Nem tudták azonban, hogy Wagner vezénylésével nagy vágyam teljesült, amelyet azóta is életem egyik legnagyobb sikerének könyvelek el. Szinetár maga is úgy nyilatkozott több alkalommal, hogy a *Tannhäuser*-t velem csinálta legszívesebben, és a kritika is csak

a legjobbakat írta az előadásról. Ezt aztán számos más darab követett: *Macbeth*, *Tosca*, *Pikk dáma*, *Manon Lescaut*, *Bohémélet*, *Simon Boccanegra*, *Kékszakállú*. Majd három évig mint a tizedik elnök-karmester vezethettem a Filharmóniai Társaság Zenekarát. Szívesen emlékszem vissza ezekre az időkre.

– Sokszor emlegeti, hogy sajátos nézetekkel rendelkezik. Mi az oka ennek az egyedi látásmódnak?

– Sohasem törődtem a politikai elvárásokkal. Megbízta, mentem a saját elképzeléseim után, újra választottak, folytattam, leváltottak, majd megint kineveztek, megint folytattam. Nem szeretem a kompromisszumokat, én csak a szakmaiságot tudom nézni, maximalista voltam és vagyok, s az eredmények engem igazoltak.

– Közben neves külföldi felkéréseket kap, Magyarországon az utóbbi időben ritkán vezényel. Hiányzik?

– Az életem nagy részét mindig is külföldön töltöttem. Először Zágrábban, majd Olaszországban, Koreában, majd Hamburgban dolgoztam sokat. Keresztül-kasul bejártam a világot. Volt egy szakasza az életemnek, amikor úgy gondoltam, tehetek valamit szeretett hazámért is, hasznosíthatom számára a kint megszerzett tapasztalataimat. Ezt meg is tettem. Folytatódhatott volna akár, de nem így alakult... Hála Istennek azonban, a hivatásom nemzetközi. Ugyanazt a zenét játszom Magyarországon is, mint akárhol másutt. Megmaradok azonban magyarnak, a hazám, a nyelvem, a gondolataim magyarok. Évtizedek óta népszerűsítem a világban Bartók-Liszt-Dohnányi-Kodály műveit. Mindenki tudja, hogy magyar karmester vagyok. Legutóbb is boldogan tettem eleget a Győri Filharmonikus Zenekar meghívásának, hogy koncertet vezényeljek 50. évfordulójuk megünneplésére.

– A nemzetközi zenei világban betöltött helye nincs összhangban a hazaival. Ez nem bántja?

– Nincs időm ezzel foglalkozni, mindig az éppen aktuális feladataim töltik be az életemet. Új darabok megtanulása, régi darabok újragondolása. Most éppen *Karmesteri kézikönyvem* angolra fordításán, és az első Nizzában tartandó, nemzetközi karmesterversennyel egybekötött mesterkurzusom előkészítésén dolgozom. Hogyan adhatom át fiatal karmestereknek mindazt, amit otthon Somogyi Lászlótól és Lukács Ervintől, kint Leonard Bernsteintől, Franco Ferrarától, Kurt Masurtól, Solti Györgytől, na, meg persze az élettől tanultam.

– Győzelmeikkel, díjakkal indult a karrierje, az MTV Karmesterversenyén a harmadik hely mellett, a legjobbnak szavazta a közönség. Ilyennek képzelte a pályáját?

– Én mindig megszállott voltam, az is maradtam. Nagyon tartalmas az életem, jó zenét, jó szólistákkal, jó zenekarokkal, fantasztikus színházakban játszom. Nagyon elégedett vagyok.

– Mennyire látta hasznát dirigensként annak,

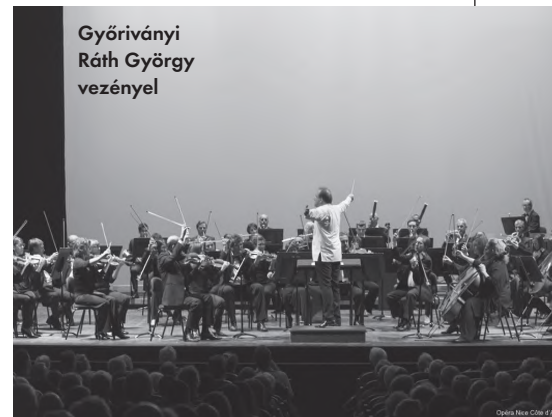
hogy trombitán és csellón is tanult a zongora mellett?

– Nagy öröm, amikor egy-egy zenekar megdicséri a vonósaimat, s a fúvósok elfogadják javaslataimat. A zongora pedig segíti az új darabok megtanulását.

– Miért fáradozott azon, hogy doktori címet szerezzen?

– Egyáltalán nem a doktori cím volt a fontos. A Budapesti Filharmóniai Társaság zenekarának elnök-karmestereként felmerült bennem, hogy nem sokat tudunk arról a világra szóló, magyar zenei eseményről, miszerint Mahler ennek a zenekarnak az élén, Budapesten dirigálta először 1. szimfóniájának ösváltozatát, a

Győriványi Ráth György vezényel

Symphoniai költeményt két részben. Elkezdtem utána kutatni, és megtaláltam három tétel kéziratát egy kanadai könyvtárban. Később sikerült az egész darabot rekonstruálnom, és elvezényelnem Mahler után másodszor, ugyanannak a zenekarnak az élén. Részletesen vizsgáltam a fellelhető négy változat közötti különbségeket, az utat, amelyet Mahler bejárt, míg megszületett a szimfónia ma ismert változata. Bár a munka önmagában is lelkesítő volt, úgy döntöttem, hogyha már foglalkozom vele, mindezt írásba is foglalom, és beadom doktori dolgozatként is. Letettem két nyelvvizsgát, leírtam a partitúrát is, és mindezzel elnyertem a DLA fokozatot a Pécsi Tudományegyetemen, sőt később a munkámat ki is adták.

– Hogyan látja ma a karmester szerepét? S merre vezet a jövő? S persze a saját, személyes karrier?

– Már évek óta úgy gondolom, hogy a klaszikus opera és klasszikus zene jövője nagy bajban van. Ha nem sikerül valahogy a kultúrára nevelésen alapjaiban változtatni, a klaszikus értékekkel együtt ez is egyre hátrább fog szorulni az emberek érdeklődési körében. Sokan, sokféleképpen próbálkoznak, de mindaddig nem nagy sikerrel... Ez a téma azonban meghaladja egy ilyen riport tartalmi kereteit. A személyes karrierem pedig mindig magától alakult, és remélem, ezután is így lesz. Szívesen végzem mostani feladatomat, de kíváncsian állok elébe újabb kihívásoknak is. ♦

„Kezeink munkáját tedd maradandóvá”

20. századi magyar mesterművek a Bibliamúzeumban

A fővárosi Ráday utca kulturális gyöngyszeme a Bibliamúzeum, amely a nyüzsgő, turistákkal és a szórakozni vágyókkal teli, IX. kerületi városrészben igazi szellemi élményt kínál már 2017 óta. Elsősorban vizuális eszközök, így például bibliai régészeti tárgyak, a Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteményéből kölcsönzött anyag, valamint hagyományos és informatikai interaktív eszközök teszik életszerűvé az Igét, illetve az Ó- és Újszövetség történelmi hátterét.

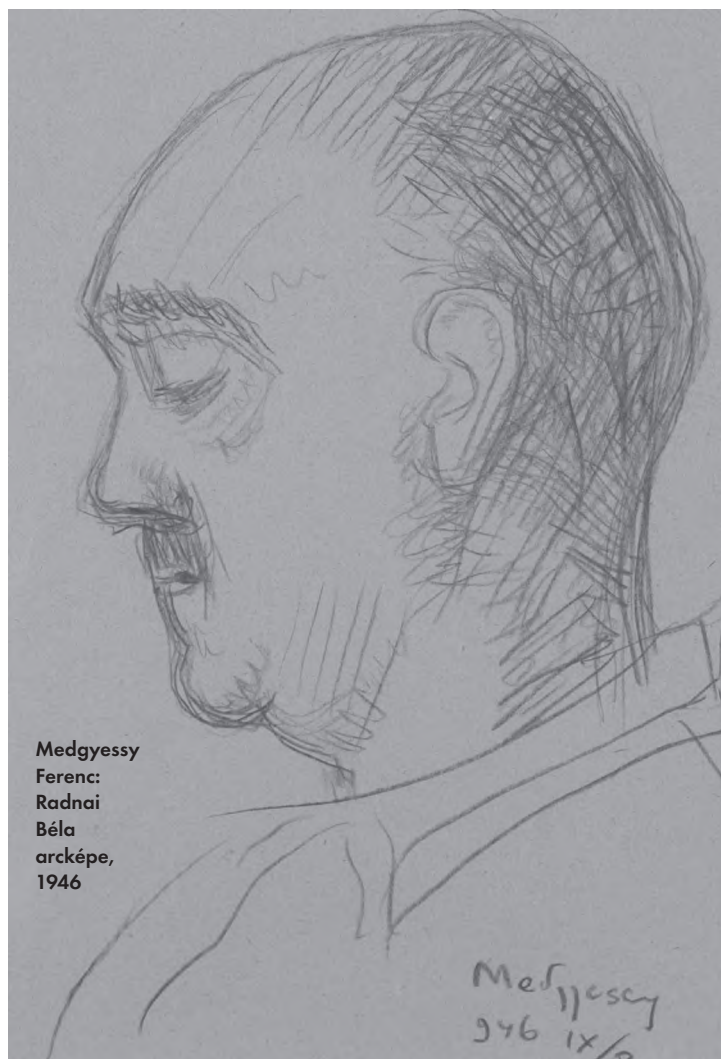
A múzeum az állandó kiállítás mellett időszakos kiállítótérrel is rendelkezik, ahol 20. századi magyar művészek munkáiból rendez kiállításokat. Jelenleg Radnai Béla magángyűjteményéből látható válogatás október 13-ig.

A kiállítótérben az adott kiállítás szellemiségéhez passzoló installáció is helyet kap, tudom meg Molnár Zsuzsannától, a Bibliamúzeum munkatársától. Jelen esetben gyorsírással díszített bútorok, illetve közel százéves írógépek. Kevesen tudják, hogy a gyors- és gépirásban a mai napig kiváló sikereket érünk el, így például 2011 áprilisában Vicai Erika világ bajnok gyorsírónő egy lipcsei versenyen győzedelmeskedett, és hozta el immáron másodjára a fődíjat. Ez minden bizonnyal annak is köszönhető, hogy Radnai Béla 1926-ban magán-gyorsíróiskolát nyitott Budapesten, valamint az általa kidolgozott gyorsírási rendszert 1927-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Radnai-rendszer néven egységes magyar gyorsírásként elfogadta. Iskolájából befolyó jövedelmének jelentős részét Radnai az akkor élő képzőművészek műveinek vásárlására, mecenatúrára fordította, létrehozva műgyűjteményét.

A műgyűjtés 20. századi történetét szerényebb anyagi ráfordítás jellemezte a 19. századi gyakorlattal szemben, amikor nemzetközi remekműveket is vásároltak a gyűjtők. Az 1929-es gazdasági világváltság meghatározó szerepet játszott a két világháború közötti műgyűjtés alakulásában. Ennek egyik következménye az lett, hogy az akkor élő hazai művészek alkotásai kerültek a figyelem középpontjába.

Radnai Béla magángyűjteménye betekintést enged a korszak műgyűjtésének sajátos hálórendszerébe, ugyanakkor rámutat a különböző művészeti körök jelentőségére is. Az 1920–1930-as években megalapított társaságok közé tartozott a Szinyei Merse Pál Társaság, a Képzőművészek Új Társasága, az Új Művészek Egyesülete, a Wagner-asztal, illetve a Radnai Béla által látogatott Gresham-kör. Az utóbbi csoportba nemcsak művészek tartoztak, hanem műgyűjtők, kritikusok, műkereskedők, műkedvelők, és olykor egy-egy közgyűjtemény vezetője is ellátogatott az összejövetelekre. Miközben a művészi csoportok egymás mellett működtek, a tagok tekintetében előfordultak átfedések. A résztvevőket a hasonló érdeklődés és a baráti szálak kötötték össze. Radnai Béla kollekcióját elsősorban a Gresham-kör művészeinek munkáival gyarapította, akikkel a Cimbalom utcai lakásán vagy a művészek műtermében találkozott. Ezek az összejövetelek lehetőséget nyújtottak a művészek és a műgyűjtők közötti kapcsolattartásra és a műalkotások értékesítésére.

A Radnai-gyűjteményben találjuk többek között Szőnyi István, Egy József, Derkovits Gyula, Rippl-Rónai József, Barcsay Jenő, Nagy István, Bernáth Aurél, Bornemisza Géza, Szobotka Imre, Kmetty János festőművészek alkotásait, valamint Borsos Miklós, Pátzay Pál, Med-

gyessy Ferenc, Vilt Tibor szobrászművészek és Ferenczy Noémi gobelinművész munkáit is.

A kiállítás anyaga válogatás Radnai Béla gyűjteményéből, s a győri Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeumból érkezett, ahol a gyűjteményt elhelyezték. A Kezeink munkáját tedd maradandóvá című tárlat kurátorai: Timár Gabriella és Horváth Gyula.

helyet kapjanak, és a művészek a kultúrpolitikában elfogadottá válnak, nélkülözhetetlen volt a mecénás szerepe és annak üzleti érzéke. Így tudott minél szélesebb körben a művészek hírvivője lenni, bekerülni abba a mindenki számára lehetőséget rejtő körbe, amely sokszor anyagi és inspirációs forrást is jelentett a művészek számára. Természetesen a műgyűjtőnek is fontos volt, hogy milyen vásárlás vagy csere útján tudta a kívánt műalkotást megszerezni. Egyértelműen megállapítható, hogy a művek önmagukban nehezebben találták volna meg helyüket a kortárs művészeti palettán a mecénások hozzájárulása nélkül.

A Gresham társaság egyik vezető műgyűjtőjének, *Oltványi-Ártinger Imrének* 50. születésnapjára a kör tagjai egy meglepetés tablófotóval

készültek. Radnai Béla kalapos portréja úgy jelenik meg a tablón, mint aki most érkezett éppen az összejövetelre, beköszön, és már távozik is. A kép azt a benyomást tükrözi, hogy Radnai a maga útját járja, része a társaságnak a rendszeres összejöveteleknél, de azért a kellő távolságot mindig tartja. Ezt a gyűjtőtársak visszaemlékezései is megerősítettek. Szívesebben látogatta a művészek műtermeit, ahol azonnal lehetősége volt egy-egy műalkotás megvásárlására. Ennek kapcsán így fogalmazott Radnai: *A lényeg*

az volt, hogy friss művekhez jussak, olyan kollekcióhoz, amely még nincs gyűjtők által kiválogatva. Sokszor félig készen kellett egy művet megvenni, hogy az ember megelőzzön más gyűjtőket. Az idézett sorok is jól tükrözik, hogy a személyes műtárgyvásárlással is sokszor igyekeznie kellett, hogy a legjobb képekből tudjon válogatni.

Radnai számára a műgyűjtés kezdetben lakása falainak díszítésében merült ki, csak később vált tudatos, koncepciózus műgyűjtővé, amikor már gyűjtői szemmel válogatta a megvásárolni kívánt műveket. Idővel ő maga is összejöveteleket szervezett baráti társasága számára Cimbalom utcai lakásán, ahol kortárs művészek, írók és költők tettek látogatást. A gyűjtemény törzsét talán nem túlzás azt mondani, hogy *Egry József* és *Derkovits Gyula* művészete jelentette. Őket egészítették ki *Szőnyi István*, *Barcsay Jenő*, *Bernáth Aurél*, utóbbi művész, habár kevés képpel szerepel a gyűjteményben, azok az életműben elfoglalt helyük miatt igen jelentősek. *Egry József* művészetének érett korszakát lefedi a gyűjteményben megtalálható képek sora, akinek festészeti inspirációja a balatoni táj. A kiállításon megjelenő *Egry*-képek csoportját szemlélve megismerhetjük azokat a jellegzetes motívumokat, amelyek a festő művészetét jellemezték: a badacsonyi hegy oly jellegzetes formája, a horizont végtelennek tűnő vonala, a fényviszonyok állandó változása, felesége, Juliska alakja, az izzó nap melege és talán némi elszigeteltség, magány érzete is érzékelhető a festmények láttán. A gyűjteményben található szobrok tekintetében *Medgyessy Ferenc* alkotásai iránt érdeklődött Radnai a leginkább, akivel később szoros barátságba került. Kapcsolatukat megalapozta Radnai első világháborúban átélt emléke, amikor a szobrász testvére, dr. Medgyessy Gábor katonaeorvos a tűzvonalban szerzett súlyos sérülésből mentette meg életét. Később a műgyűjtő igyekezett minden jelentős kispasztikát Medgyessytől megvásárolni. Radnai Béla életében a megismert és megszerzett műélvezet, műpártolás csaknem végigkísérte az életét. Nem csupán passzió volt ez számára, de az életének egy meghatározó eleme. Ami jelentőségét tovább növeli, hogy mindez nemcsak öncélú dolog volt, hanem másokért, a közösségért tett erőfeszítés is. ♦♦

Enteriőrök a Bibliamúzeumból

Hajdani mecénások...

Bán Boróka művészettörténész megnyitóbeszédéből

A Bibliamúzeum immáron rendszeresen szervez időszaki kiállítást, elsősorban a 20. századi művészek gyűjteményének bemutatására. A mostani kiállítás a korábbi tárlatoktól eltérően a 20. századi kortárs műgyűjtésre, azon belül a korszak egyik legnagyobb műgyűjtőjére, *Radnai Béla* magángyűjteményére fókuszál. Azon kivételes kollekciót láthatja a közönség, amely a modern magyar képzőművészet legismertebb festőművészeit és szobrászait foglalja magába.

Radnai nevéhez kötődik az *első budapesti gyors-és gépíró iskola*, amely sikerének köszönhetően további lehetőséget nyújtott számára, hogy új szenvedélye, a műgyűjtés felé forduljon, és annak áldozzon.

Egy művészeti magángyűjtemény mindig szubjektív ízlésvilágról árulkodik. A gyűjteményben a mű egyszerre jelenti a gyűjtő által kiválasztott legkedvesebb művet, és azt a tükörképet, amely egy adott korszak világnézetéről, társadalmáról és esztétikai ízléséről beszél. De mi jellemezte valójában a korszak műgyűjtését? Miként született meg *Radnai Béla magángyűjteménye* a két világháború közötti időszakban? Az 1920–1930-as években különböző művészeti társaságok alakultak, akik többnyire kávéházakban, de előfordult, hogy egy-egy műgyűjtő lakásán találkoztak. Ezen összejöveteleket résztvevői művészek, műkritikusok és műgyűjtők voltak. Közéjük tartozott az egykori műgyűjtő, Radnai Béla is. Gyűjteményének forrását a korszak egyik legjelentősebb csoportosulása a *Gresham-asztaltársaság* művészei jelentették. Rendszeres összejöveteleiket a Gresham-palotában tartották. A társaság tagja és a Radnai-gyűjteményben is megtalálható művészek között szerepelt: *Egry József*, *Szőnyi István*, *Derkovits Gyula*, *Barcsay Jenő*, *Bernáth Aurél*, *Rippl-Rónai József*, *Mednyánszky László*, *Borsos Miklós*, *Medgyessy Ferenc*. A társaság tagjai baráti kapcsolatot ápoltak a művészekkel. A személyes kapcsolati tőke része volt annak a gyűjtési folyamatnak, amelyben a kortárs műalkotások megjelenése egyre hangsúlyosabbá vált. Ahhoz, hogy a műalkotások a kiállítóterekben

Államtitkárok találkozója a PIM-ben

Tizenkét év kultúrpolitikai programja került napirendre **Eredmények és célok** címmel az Örökség Kultúrpolitikai Intézet **Örökség Műhely** sorozatának rendezvényén 2018. június 21-én, a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A kerekasztal-beszélgetésen a 2010 utáni időszak kultúráért felelős államtitkárai értekeztek az elmúlt nyolc év eredményeiről, valamint felvázolták a következő négy év elgondolásait. Az izgalmas eszmefuttatás résztvevői közül **Szőcs Géza** miniszterelnöki főtanácsadó 2010 és 2012 között, **L. Simon László** országgyűlési képviselő 2012 és 2013 között, **dr. Hoppál Péter** most leköszönt államtitkár, országgyűlési képviselő a 2014–2018 közötti időszakban töltötték be ezt a posztot. **Fekete Péter**, az Emberi Erőforrások Minisztériumának közelmúltban kinevezett, kultúráért felelős államtitkáráként vett részt a beszélgetésben. Az eszmecsere **Pröhle Gergely**, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója vezette. A zsűfólásig megtelt teremben elsőként **Makranczi Zsolt**, az Örökség Kultúrpolitikai Intézet igazgatója köszöntötte a megjelenteket. Ebből a kultúrpolitikai stratégiákat elemző értekezésből adunk most közre nagyobb részleteket.

Kultúrharc vagy kultúrbéke?

Pröhle Gergely: – Nem könnyű feladat a kis- és enciklopédikus előadascímnek megfelelni, azaz eredményekről és célokról beszélni. Számos metszet lehetséges. Az egyik az időbeli: hogy amikor 2010-ben, a Fidesz választási győzelmét követően a kultúrpolitika is más kezekbe került, akkor milyen alapokra lehetett építkezni, illetve melyek voltak azok a stratégiai célok, amelyek akkor megfogalmazódtak. Azt javaslom, hogy maradjunk először az időbeli síkon, így Szőcs Gézát szólítanám meg először: mi volt az, amit akkor találtál, s melyek voltak a kijelölt célok, és te merre indultál akkor?

Szőcs Géza: – Két évtized telt már el akkor a '90-es esztendő változásai óta. S ezalatt a kulturális intézményrendszer hibrid helyzetbe leledzett. '90 előtt a kultúrát, mondhatjuk, az állam finanszírozta. És miután ez az állam pártállam volt, értelemszerűen el is várta azt, hogy az apanázsért azt kapja, amit kapni akart: csúnya szóval: propagandát, de legalábbis olyan szellemi, erkölcsi, ideológiai hátteret, amelyre támaszkodhatott a mindenkor pártállami kormányzat. Ezzel szemben élt a képzeletünkben a nyugati modell képe, amelyet nevezünk leegyszerűsítő piaci modellnek, ahol is a kultúra – megint sarkítva a dolgot – nem egyéb, mint áru, s ha el tudod adni, van rá kereslet, akkor eladtad az árut, ebben az esetben egy kulturális terméket, szolgáltatást, ha meg nem, akkor nem. Miközben nem biztos, hogy az a helyes, hogy átálljunk egyikről a másikra! Ez az átállás-kérdés a fejekben totális zavart eredményezett. Én úgy gondoltam, hogy akár egy ötvözőtt megoldással, de el kell jutnunk olyan megoldáshoz, amely a közpénzeket fel-

használó kormányzatnak is jó, bárki legyen éppen kormányon, és a művésztsadalomnak is kedvező. Ez volt tehát a helyzet 2010-ben.

Pröhle Gergely: – Meglehetősen pénzhiányos helyzet volt ez akkor, ahhoz képest a helyzet jócskán javult, miközben tudjuk, hogy a kultúra igencsak pénzigényes terület. Amikor elkezdted, hogyan szembesültél a célok nemessége és az anyagi lehetőségek közötti diszkrpanciával?

Szőcs Géza: – Drámai helyzet volt ez akkor. 2010-ben, amikor a kormányzást átvette a Fidesz, iszonyatos erőfeszítéseket kellett tennie a költségvetési egyensúly helyreállítására. És miután a kultúrán a legegyszerűbb megtakarítani, hiszen nincsenek azonnali következményei, mint ahogyan, mondjuk, egy kórház bezárásának, arányosan ide jutott kevesebb ráfordítás. Ez volt az egyik prés, amelybe kerültünk: miközben az állam szerette volna finanszírozni a kultúrát akár elvi, akár gyakorlati megfontolásokból, de nem volt úgy módja erre, ahogyan azt a kulturális valóság megannyi szereplője elvárta. Másfelől pedig mélyültek azok a hasadások, amelyek mindig is megosztották a magyar szellemi élet, az irodalom, de nem csak az irodalom szereplőit. Olyan dilemmák merültek fel, hogy akarunk-e kultúrharcot, igen vagy nem – ennek én nem voltam résztvevője, de tudom, hogy foglalkoztatta a politika több jeles szereplőjét –, menjünk-e bele egy kulturális háborúba, vagy ne menjünk bele. Csak azt szeretném ezzel most ecsetelni, hogy nagyon sokféle konfliktus, elvárás keresztüzébe került akkor, 2010-ben a kultúrpolitika. Mindez folyamatos stresszhelyzetet jelentett, az apparátus pedig nem volt erre felkészülve. Külön nehezítette

a dolgunkat, hogy egy bizonytalan identitású, önmagában is bizonytalan, a kormányzat iránt is bizalmatlanságot hordozó minisztériumi apparátussal kellett volna megvalósítani olyan célokat, amelyekről ma azt gondolom: nem sikerült úgy véghezvinnem azokat, ahogyan szerettem volna.

Pröhle Gergely: – Néhány évvel korábban, '98-ban, az első Orbán-kormány idején volt alkalmam részt venni az önálló kulturális minisztérium létrehozásában, amely a kultúrát egyfajta beruházásnak tekintette a nemzet jövője érdekében. Aztán, mintha a politikai realitás szembejött volna avval a magasztos elképzeléssel, hogy a kultúra komoly társadalomalakító erő lehetne... De az előbbi, a kultúrharcos attitűddel kapcsolatos szavaid azt is jelentették, hogy kevés pénzből nincs kultúrharcos attitűd, sok pénzből viszont szükségzerű, hogy legyen?

Szőcs Géza: – Nem, dehogy! A kevés pénz is el lehetne úgy osztani, hogy csak az egyik térfélre jusson belőle. De ebbe ne menjünk bele, mert végül is nem ez történt! Én csak a közhangulatot ecseteltem.

Szöcs Géza, Pröhle Gergely, L. Simon László, Hoppál Péter és Fekete Péter

Pröhle Gergely: – L. Simon László az első olyan kulturális államtitkár, aki úgy került a politikába, hogy előtte nemcsak egy kulturális szervezetben, az Írószövetségben volt főtitkár, hanem eközben elméleti szinten is foglalkozott a kulturális politika alakításával vagy lehetséges szerepével. 2007-ben jelent meg tanulságos könyve *Versenyhátrány* címen, azaz a kultúrpolitika fogságában. Érdekes részletet olvasnék ebből: „A konzervatív politika tehát a lehetséges alkotmányos eszközökkel támogatja a civil kezdeményezéseket és szervezeteket, ám egyúttal fontosnak tartja az egyének és szervezetek önállóságát, ezért igyekszik az államtól való függetlenséget biztosítani. Ezt azon túl, hogy az adófizetők pénzének elosztásáért nem vár hálát és politikai viszonzást, még azzal kívánja elérni, hogy felismerve a magán-mecenatúra jelentőségét, mindent megtesz annak kiépüléséért.” Laci, amikor te bekerültél kulturális tapasztalatokkal a politika világába, majd ezzel a kettős tapasztalatkincsel az államtitkári székbe, akkor hogy tekintettel vissza irodalmi munkásságodra?

L. Simon László: – Kínos helyzetbe hozol, ha tovább olvasol ebből a kötetemből... De komolyra fordítva a szót: minden gondolatot, amelyet leírtam és idéztél, azt tartom és vallom most is. Más dolog viszont, hogy a politika sűrűjében az ember néha kettős présbe kerül, s azt hiszem ezt nemcsak Géza, de mindegyikünk elmondhatja magáról... Az idézett kötetnek van némi része abban, hogy képviselő lettem. 2007-ben odaadtam Orbán Viktornek egy lakitelki programon, és később, amikor találkoztunk a Hermina Szalonban, kiderült, hogy elolvasta a könyvet, aztán ennek kapcsán beszélgettünk. 2010-ben hasonló témában írtam még egy kötetet, és mind a kettőben vannak olyan vaskos állítások, amelyek nem feltétlenül úgy valósultak meg a gyakorlati politikában, ahogyan én azt elképzeltem és elterveztem. Ez nem feltétlenül a naivitásomból következik, vagy nem feltétlenül abból, hogy mindaz, amit a konzervatív kultúrpolitikáról írtam és vallottam, ne lett volna akkor és most is érvényes. Csak hát, ennél sokkal összetettebb a mindennapi mocsárharc, amelybe belekényszerültünk. Ráadásul 2010-ben, amikor a

Parlamentbe kerültem, rögtön bedobott a miniszterelnök a mélyvízbe, hiszen a Kulturális Bizottság elnöke lettem. Sokféle lobbí indult meg mindannyiunk irányába, sokféle igénnyel, elvárással, amelyek közül természetesen nagyon sok jogos is volt, de nem feltétlenül tudta az ember ezeket kiszolgálni. Mindehhez hozzá kellett szokni, munkája során az embernek rá kellett arra jönnie, hogy ő nem a kulturális élet lobbistája a politika világában, és nem is a politika szószólója a kulturális életben, hanem egy ennél sokkal komplexebb feladatot kell ellátnia, amely a politikusi létből következik. Hogy úgy mondjam, politikussá kellett válnom, hiszen amikor képviselő lettem, még nem voltam politikus, és a politikussá válás folyamatának voltak rendkívül nehéz, lelkiileg is megterhelő szakaszai... Visszatérve az általad idézett témára: a civil társadalomnak nevezett területen sokan kifejezetten visszaéltek azzal, hogy ők civil szervezetek, nagyon sok civil szervezet nem civil szervezetként működik, hanem egyfajta fedőszervezete valamiféle politikai mozgalmaknak. Ugyanakkor valóságos probléma az, hogy a magán-mecenatúra az elmúlt években vagy évtizedekben nem erősödött meg a kultúra területén, és a TAO-rendszer bevezetése sem serkentette a hajlandóságot a magán-mecenatúrára. Mert a magántámogatás kultúrája sajnos nem épült ki az elmúlt időszakban.

Pröhle Gergely: – Azt hiszem, hogy van a politikusi és a kulturális szférában dolgozó emberi létforma különbségénél egy mélyebb különbség is, mégpedig az, hogy milyen viszonyban van a kulturális ízlés és a politikai meggyőződés. Idézek itt Orbán Viktortól egy 2006-ban elhangzott mondatot: „Nekünk, akik a hagyományt, az elődök teljesítményét megbecsüljük és tiszteljük, illik tudnunk: a konzervatív politikai nézet nem jelent konzervatív kulturális ízlést.” Ezt a gondolatot te tovább bővítetted. „Azt, hogy a család, a haza, a nemzet szeretetére, a hagyományok összetett rendszerének tiszteletére, a kereszténység kulturális örökségének és spirituális közösségi élményének őrzésére is épülő politikai konzervativizmus nem jelent esztétikai konzervativizmust, maradiságot, bezárkózást,

befeje fordulást, kispolgári giccset, azt nem csak a Fidesz politikáját elutasítók felé kell kommunikálni, hanem a saját táborunk felé is, sőt végre programmá kell tenni.” Ti, akik úgy mondhatnám, meglehetősen avantgárd költészeti hagyományt képviseltek, miképpen élték meg ezt a feszültséget, amely nyilvánvalóan létezik, különben nem szól volna róla a miniszterelnöki beszéd, és te sem írtál volna róla?

L. Simon László: – A saját ízlésétől eltérő, ugyanakkor értéket jelentő műveknek a megszületését, a közönséghez való eljutását is támogatni kell. Ez rendkívül fontos, és ez a mai kultúrharcos időkben is mélyen aktuális kérdés. Nem teheti meg egy politikus, egy kultúrpolitikus azt, hogy csak és kizárólag a saját ízlését, a saját esztétikai ítéletét érvényesíti akár a támogatási politikában, akár a kitüntetések adásán keresztül a kultúrpolitikában. De ennél még nehezebb a helyzet: nem engedhet szűk csoportérdekek nyomásának, mert, hogy ha ennek enged, akkor alapvető értékek megszületése válik lehetetlenné. A két világháború közötti nagy kultúrpolitikusok példájára utalva, kifejezetten programszerű volt az, hogy olyan műveket és olyan alkotókat is támogassanak, akiknek alkotásai a saját ízlésükkel – lásd Klebelsberg vagy Hóman – nem találkoztak. Ez szerintem, a munkánknál alapfeltétel.

Szöcs Géza: – Nem hiszem, hogy van olyan politikus vagy értelmiségi Magyarországon, aki nyilvánosan meg merné kockáztatni azt, hogy a politikailag vagy ideológiailag tőle távol eső, vagy netán vele ellentétes oldalon álló szereplőket bármifajta negatív konzekvencia érje amiatt, mert másik táborba tartoznak. Szóval, oda akarok kilyukadni, hogy miközben retorikailag nagyon szépen állunk, addig a mögöttes vagy hátsó gondolatok nem annyira szépek. Ha a döntéseket megnézzük, hogy melyik államtitkár, vagy melyik miniszter minnek a támogatása mellett döntött értékelvi alapon, a legutóbbi viták is, amelyek ezzel kapcsolatban zajlanak, azt mutatják, hogy miközben az egyik oldal azt érzi, hogy túlf finanszírozzuk a másik oldalt, a másik oldal azt mondja, hogy az ellenkezője az igaz. Én egyszer diagnózist állítottam föl a magyar liberálisokkal vagy szabadelvűekkel, és a magyar nemzetiekkel vagy nacionalistákkal kapcsolatban. Bár magyarul ezek picit mást jelentenek, mint a nemzetközi használatban. Milyen ember a liberális? A nagy francia forradalom óta azt gondoljuk, hogy liberális az, aki az életét adná, hogy elhangozék egy olyan dolog is, amellyel ő egyáltalán nem ért egyet. A nacionalista meg azt mondja, hogy: én az egész nemzetben gondolkodom, amikor azt vallom, hogy magyar vagyok, vagy portugál, vagy bármilyen, s egyetemlegesen ennek a közösségnek vagyok a híve, zászlóhordozója. De a valóságban azt látjuk, hogy a

magyar liberális egyáltalán nem adná az életét azért, hogy a másik elmondhassa a tőle nagyon különböző véleményét, vagy vele ellentétes véleményét, és azt látjuk, hogy a magyar nemzetben gondolkodó, vagy nacionalista pedig egyáltalán nem is tartja magyarnak azokat, akik másképpen gondolkodnak, mint ő. Tehát a magyar liberálisokkal és a magyar nemzeti, vagy nevezzük úgy, hogy nacionalistákkal van baj, mert nem tudja magyar embernek tartani a jobboldali magyar azt, aki nem úgy magyar, mint ő, a liberális pedig nem tartja polgártársnak vagy honfitársnak azt, aki másképp gondolkodik, mint ő. Én itt látom a súlyos dilemmát, azt a dichotómiát, azt a választóvonalat, amely egyre inkább elmélyül és elmérgesödik.

Pröhle Gergely: – Hoppál Péter már olyan időszakban került az államtitkári székbe, amikor látványosan több pénz jutott és nagyobb anyagi lehetőségek nyíltak a kultúra előtt. Tekintettel arra, Péter, hogy te is a kulturális szférából jössz, és a zenei világban nagyon mélyen benne vagy, ott ez a hirtelen megnyíló lehetőség milyen politikai dilemmákat hozott magával?

Hoppál Péter: – A zene világából én nem fejest ugrottam a politika világába, hanem jó ideig párhuzamosan próbáltam a kettőt megélni. Helyi önkormányzati politizálással kezdtem, majd azt az Európa kulturális fővárosa, kulturális bizottsági elnöki teendőivel folytattam, tehát akklimatizálódni tudtam. Vagyis a keszonbetegség talán azért kerülhetett el, mert nem azonnal ugrottam a magasba, vagy nem azonnal a mély vízbe, és ezért hálás vagyok a Jóistennek. Mert amikor átkerül valaki a politika döntéshozói székébe, onnantól kezdve bizonyos stigma kerül rá. Ezt élhette át az irodalom világából érkezve Szöcs Géza is 2010-ben, meg ezt élhette át Simon Laci is, szintén 2010-ben. Hasonló élményem nekem is van, és nyilván Fekete Péter is rövidesen beszámol majd ilyenét analógiákról. Ami a költségvetést illeti: nem magától értetődő volt, hogy ami 2010-ben még nem azonnal állt a rajtnál rendelkezésre az erőforrások tekintetében, az 2014-ben pedig már rendelkezésre állt. 2014-ig el kellett jutnunk az úton odáig, hogy négy év alatt a háttér stabilizálódott, az ország gazdasági kitettsége jelentős mértékben javult. Ne dugjuk homokba a fejünket, hanem mondjuk el, hogy a 2014-es Magyarország gazdasági lehetőségei, és a 2010-es Magyarország gazdasági lehetőségei merőben különbözőek voltak, s '14-ben sem állt meg ez a folyamat. Ebben a környezetben érzékelhetjük a parlamenti frakcióban, hogy a költségvetés tervezése milyen óvatos körültekintéssel történik, aszerint, hogy mennyit bír el a magyar gazdaság, és arra építünk újabb és újabb szinteket. S építkezés közben az alapozásba is mindig kell még betont rakni, nehogy összedőljön az egész. Ebben a helyzetben szerintem nagy vállalása volt 2014 után a harmadik

Orbán-kormány, hogy már-már a gazdaság teljesítőképességét meghaladó mértékű kulturális vállalásokat tett. Jól érzékelhető ez abból is, hogy 2010 és 2014 között effektíve megnégyszerezettük éves szinten a korábbi évek kulturális kormánydöntéseit. Tehát a kormány – hogy úgy mondjam – kicsikét előre szaladt. Miközben kultúrharcról beszéltek, hogy van, vagy nincs, kéne, vagy nem kéne, s ez mindig kényes terület. Ugyanakkor pedig az látható, hogy ennek több szintje is létezik. Tehát van egy hazai, hagyományos értelemben vett kulturális erőhúzás, miközben fölének épült egy globális kultúrharc. Egy olyan globális kultúrharc, amelyben veszítésre áll a mi kultúrkörünk. Mert Európa, és a zsidó-keresztény kultúrkör veszítésre áll. Most tehát már az a kérdés, hogy a saját magyarországi – ha tetszik, globális szempontokból nézve talán provinciális, de mégis a mi számunkra mindegyképpen fontos kultúránk pozícióit erőnk felett megerősítsük-e, sokkal több pénzt szánva rá, mint amennyit elbírna esetleg közgazdasági értelemben a költségvetés, azért, mert ezzel az immunrendszerünk erősítését reméljük a jövő számára, hogy a globális kultúrharc ne sodorjon el minket. Összegezeként azt tudom mondani, hogy 2014-től komoly vállalásokat tett a kormány előre, a jövő érdekében erőn felül, hogy a társadalmi immunrendszer erősebb legyen, és ebbe belefért az, hogy uram bocsá' a döntéseknél és a támogatásoknál egyáltalán nem homogén támogatási politika érvényesült. Ez utóbbit szemünkre is vetették néha... Amikor 2014 nyarán az első nagyinterjúmban úgy vélekedtem, hogy kvalitások felett ítélni állami szereplőként, nos, ez legfeljebb diktatúrában szokás, azt mondták, hogy rövidebb ideig leszek államtitkár, mint a Simon Laci, ha én ilyeneket hangoztatok. És lássunk csodát, négy évig maradtam, kitöltöttem a ciklust.

Szöcs Géza: – Hoppál Péter most azt mondta, hogy globálisan veszítésre állunk. Valóban, ami az elmúlt nyolc év alatt legmarkánsabban föltűnik változásként a világ gondolkodásában, hogy az identitás szó, az identitás fogalma, mintegy szitokszóvá vált. Kezdődött azzal, hogy a hagyományörzés fogalma vált szitokszóvá, majd az identitásé. Miután úgy gondoljuk, hogy a nemzet, a közösség identitásának a legfőbb hordozója, alakítója és motorja a kultúra, felvetődik a kérdés, hogyan fog neki 2018 nyarán egy kulturális államtitkár a munkának, miközben a ránk nehezedő nemzetközi prés meg éppen az identitást ócsárolja és szeret-

né eltüntetni a szónak abban az értelmében, amelyről most beszélünk...

Pröhle Gergely: – Hoppál Pétertől szeretnék még valamit megkérdezni, mert az ő nevéhez fűződik egy korábban ismeretlen fogalom, a *kulturális alapellátás fogalma*. Amikor ezt kitaláltátok, e mögött valami altruista odafordulás volt, vagy pedig az a meggyőződés, hogy a kultúra nem maradhat csupán bizonyos elitnek hóbortja, fontos a társadalom más rétegeihez is elvinni?

Hoppál Péter: – Azt mondták a kulturális alapellátás programra, amikor elindítottuk, hogy vigyázzunk vele, mert ha autópályákat építünk ki, akkor azon előbb-utóbb majd a talmi is nagy sebességgel száguldhathat befelé. Egyelőre nincsenek autópályák, csak göcsörtös és göröngyös utak. Jómagam belső készítés alapján kerestem a munkatársakkal azt a társadalompolitikai tartalmat, amelyet a kulturális alapellátás programjában eddig elvégeztünk. De nem múlt időben mondom ezt, mert Fekete Péter az első vidéki nyilvános szereplésében a kulturális alapellátás fontosságát és annak folytatását hangsúlyozta, tehát azt hiszem, hogy kontinu-

itás alakul ki ebben a programban, vagyis ami elindult, az folytatódhat. Nem mondhatunk le a kultúra felhajtóerejét tekintve senkiről, s arról sem, hogy társadalomfejlesztő programként gondoljunk a kulturális alapellátásra! Ha például azt mondjuk, hogy mindegy, mi van vidéken, meg lemondunk a cigányságról, s azokról, akikhez eddig nem vittünk el kultúrát, úgyis mindegy nekik, akkor a jövőt éljük fel. A másik szempontom a közönségnevelés. Ki fogja Kányádi Sándort, és ki fogja Shakespeare-t, és ki fogja Bartókot – sorolhatnám tovább! – hallgatni, olvasni, szeretni és továbbadni, ha nem vállaljuk, hogy mindenkit az átlagos nivóra felhozzunk a kultúrafogyasztásban könyvtárral, múzeummal, közművelődéssel, művészeti pedagógiával, népzenevel. Ha ezt nem tesszük belső készítettség, akkor a legmagasabb minőségű kultúra fogyasztására az esélyt sem adjuk meg. Freund Tamás a neurobiológus, agykutató, az MTA alelnöke azt mondja, hogy ha a mindennapi katarzisunk nincsen meg a művészetek által, akkor nem fejlődik az agyunk. És akkor a különböző diszciplínák teljesítésében

nem lesz olyan képességünk, kapacitásunk, nem fejlődnek ki a társadalmi kompetenciáink. Ezt mind-mind a művészetek, a kultúra gazdagsága által tudjuk elérni. Egy boldogabb társadalom, egyenlő több kultúra mindenkinek. Ez a kulturális alapellátás. Ha ez nincs, akkor nincs jövőnk!

Pröhle Gergely: – Igen, egy korábbi német belügyminiszter, Otto Schillernek hívták, azt mondta, hogy aki bezár egy zeneiskolát, az veszélyezteti a belbiztonságot. Azt az álláspontot azonban, hogy mi itt a kultúránkkal vesztesre állunk, nem feltétlenül osztom. Azt gondolom, hogy mi végtelenül gazdag kincsesáron ülünk. Az Arany János Emlékév tapasztalata is azt mutatja, hogy egészen váratlan helyekről, Magyarország apró kis településeiről jönnek olyan szívszorító kezdeményezések, amelyek jelzik, hogy hova mindenhova ér el az a kulturális gyökérzet, amelyet annyit emlegetünk. Vagy, ha az Arany-kiállításunk látogatói számára gondolok, s a bejegyzésekre a Szabó Magda-kiállításon, és az Arany-busz hatvan ezres látogatottságára, ezek mind azt mutatják, hogy eredményes volt a kulturális alapellátás politikája. Én tehát semmiképpen sem gondolnám azt, hogy ez egy könnyen legyűrhető, identitás nélküli tömeg lenne. Kétségtelen viszont, hogy az identitás megerősítése nagyon fontos, Péter!

Hoppál Péter: – Azt állítottam, hogy a globális kultúrharcban állunk vesztesre. Mert a globális harcban, demográfiailag vesztesre állunk. Nézzük meg az emberiség történelmét, az alacsonyabb rangú és rendű kultúrák állandóan felfalták a magasabb kultúrákat. Íme, egy magas kultúra, az európai kultúra, és íme, a bevándorlás: s nagy kérdés az, hogy mi lesz itt ötven év múlva?

Pröhle Gergely: – Fekete Péter gazdag kulturális tapasztalattal érkezett az államtitkári székbe, ebből én most kettőt emelnék ki. Az egyik a békéscsabai színházi tapasztalat, amely a színházi világban nagy elismerést vívott ki. Ami hozzám a külügyes múltam miatt talán ennél is közelebb áll, az Péternek az angolszász világban szerzett tapasztalata. Hiszen az egy teljesen más kultúrafinanszírozási rendszer szerint működik, és gazdag, ám más kulturális hagyománnyal rendelkezik. Látsz-e, Péter, valamit ezeknek a tapasztalatoknak alapján, ami átemelhető a magyarországi közegbe?

Fekete Péter: – A színházi példánál maradván: azokra a színházigazgató váltásokra gondolok, amelyeket az elmúlt húsz év során megéltem. Volt úgy, hogy a leköszönő színházigazgató kiment az egyik ajtón, bevágta azt, majd pár nappal később egy másik ajtón bejött az új igazgató. Ritkán sikerült megélnünk olyan színházigazgató váltást, ahol felállt az éppen leköszönő igazgató, és bemutatta az utódját. Ennek a mai beszélgetésünknek az egyik legfontosabb értékét abban látom, hogy itt ülünk egymás mellett, s én, mint kezdő, elleshetem a nagy öregektől, hogy ők mit csináltak jól, az-

tán mi az, amit én ebből továbbvihetek, mi az, amit érdemes továbbgöngyölíteni. A kulturális alapellátás témája van most legközelebb időben is hozzánk, és meg is egyeztünk Péterrel, hogy ezt az ügyet nem hagyjuk veszni... A külföldi tapasztalatokról. Mostanában sokat beszélünk arról, hogy kivándorolnak az emberek, elhagyják Magyarországot, nos, tizennyolc évesen én is kivándoroltam, és elhagytam Magyarországot. Azért mentem el, hogy tanuljak. Akkor még pártállami rendszer volt, de én nem diszsidáltam, én hivatalosan mentem el, s beírtam nagy betűkkel a kérvényembe: azért szeretnék külföldre menni, hogy a külföldön megszerzett tapasztalataimat egykor hazám művészeti, kulturális életének jobbítására fordítsam. Nem gondoltam tizennyolc évesen, hogy ez komolyra fordulhat! Németországban tíz évig éltem, aztán sok mindent láttam Walesben is, például a befogadó színházi rendszer baklövéseit. Hiszen igaz, hogy nem kell társulatot eltartani, de üresek a házak. Ezzel szemben rögtön megfogalmazódott bennem, hogy micsoda értékünk van nekünk itthon, Magyarországon, amikor van tizenkilenc megyei jogú városunk, ahol egy-egy alkotóközösség alkalmas arra, hogy ne csak produkciókat hozzon létre, de annak a városnak a gondolkodásmódját, a kulturális életét összefogja. És épületébe befogadja az irodalmat, befogadja a képzőművészetet, befogadja a zenét. Tehát a külföldi út nemcsak arra alkalmas, hogy ellessék valamit kint, és itthon megcsináljam, hanem meglássam azt is, hogy mit csinálnak ott rosszul, és mi az, ami nálunk jól működik. Domokos László, neves közgazdászunk volt a tanítómesterem, ő akkor még a Békés megyei közgyűlés elnökeként működött. S belém verte, hogy mit jelent egy intézményt működtetni, hogyan kell a rám bízott közvagyonnal, a rám bízott értékkel – nem csak az épülettel, hanem az ott ténykedő emberek agyával, s a rám bízott pénzzel – jól sáfárkodni. Belém verte, hogy a könyvtár, a levéltár, a táncegyüttes, a színház és a zenekar tagjainak kutya kötelessége, hogy összefogjanak, egymást segítsék valamiféle közös cél érdekében. Olyan közösséget alakítva ki, ahol jó élni. S amit Békéscsabán megtanultam a tanítómesteremtől, azt most megpróbálnánk országosan is érvényesíteni.

Ám gyorsan oszlassunk el bizonyos kéte-lyeket! Az, hogy kicsit több pénz van, nem azt jelenti, hogy a kulturális államtitkárnak a kaszájában több van. Az elmúlt két hetem arról szólt, hogy napi két-háromszáz telefonhívást kapok, amelyik úgy kezdődik, hogy már megígérték, alá is írták, biztosan a pénz is ott van valahol az íróasztalod sarkában, csak tedd már meg, légy szíves, hogy továbbküldöd. Vagyis, az, hogy picit több pénz jut most a kulturális szférára, nos, az nem jelent azonnali, lökészerű elmozdulást. Komoly felelősséget viszont jelent, hogy ezzel a kicsit több forrással jól bánjunk, jól sáfárkodjunk...

Pröhle Gergely: – Én csak azért nem küldtem sms-t, mert azt gondolom, hogy a mostani klimatikus viszonyokból úgyis mindenki számára világossá válik, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeum légtechnikai rendszerének a felújítása égetően szükséges... De komolyabban szólva, Hoppál Pétertől még kérdeznék valamit, akinek az államtitkári időszakára esett az a kezdeményezés, amely a mindennapos éneklést felvette, és amely ötlet egészen méltatlan módon lett a gúny tárgyává téve. Zenészcsaládból származom, és azt gondolom, hogy Kodály, Bartók és Dohnányi Ernő országában nagyon fontos, hogy a zenei nevelésre koncentráljunk. Hogy állunk most ezen a területen?

Hoppál Péter: – Vegyük végre figyelembe, hogy ezek a kodályi empirikus kérdések az egészségügyi megfigyelésekkel és a természettudományos eredményekkel párhuzamba állítva azt harsogják, hogy bolond és dőre az a 21. századi Magyarország, amelyik nem él azzal a kulturális örökséggel, hogy Kodály-módszer. Tessék ránk nézni, mi vagyunk a bolond és dőre generáció, nem élünk a kodályi, bartóki örökséggel. A rendszerváltás utáni összes kormány egyvalamiben kiválóan egyet tudott érteni, abban, hogy az iskolai énekórak számát lezüllesztették heti egyre. Öngyilkos gesztus volt ez a rendszerváltás utáni magyar oktatáspolitikától, és hangsúlyozom: ma már a Magyar Tudományos Akadémia természet-tudományos vonala igazolja, hogy ha a gyerek énekel, akkor minden diszciplínában fejlődik. De nem csak az MTA igazolta, a derék, szigorú svájciak tíz évvel ezelőtti kísérlete is erre jutott. Egy kisvárosban azonos merítésű gyerekek között az A osztályban meghagyták a normál tantervet, a B osztályban pedig elvettek egy-egy órát a matematikától, az anyanyelvtől, az idegen nyelvtől, és odaadták az éneklésre. Hat éven keresztül minden negyedévben mérték az összes tantárgyban a két osztály teljesítőképeségét. Tessék megkapaszkodni! Szignifikáns növekedést produkált a B osztály, tehát a művészettel, a zenével kezelt osztály minden tantárgyból. Megelőzték az A osztályosokat, akiknek pedig több óraszámuk volt az adott tudományterületekből. Tehát a művészeti nevelés, a művészetterápia, a művészet mindennapos jelenléte az énekléssel, a kézművességgel, s egyéb művészeti tevékenységgel, az bizony pótolhatatlan versenyleőnyt jelent a gyerekek számára. Na, most négy éven keresztül mi fantasztikus bizottságban dolgoztunk, amelynek a tiszteletbeli elnöke Kodály Zoltánné, a tagjai között pedig Vásáry Tamás és nagy intézmények vezetői ültek, de még csupán az első lépéseknél tartunk. Az aratás idejéhez még nem jutottunk közel, és sajnos az EMMI-n belüli együttműködések még nem tudták elérni azt, hogy a művészet megerősítő

ereje minden magyar gyerekre kiterjedjen. A kulturális alapellátásnak fontos lába lenne ez, és remélem, hogy az utódom ebben harcosabb lesz még nálam is, mert különben elveszítünk egy fontos lehetőséget.

Fekete Péter: – Értem a feladatkiostást, rajta, viszem is tovább. Ám felmerül a kérdés: hogyan tudjuk trendivé tenni a fiatalok számára, hogy jó dolog énekelni? És ez innentől már kultúrpolitika. Mi a feladatunk ezzel kapcsolatban? A mi generációnk tud-e kommunikálni az újabb generációval, van-e csatornánk hozzájuk? A kulturális, kommunikációs akadálymentesítést el tudjuk-e végezni a mi generációnk és a felnövekvő generáció között? És aztán, ha lebontottuk ezt az akadályt, akkor meg tudjuk-e segíteni az oktatáspolitikának ezt a kérdését, és trendivé tudjuk-e tenni? Hogy amikor a tízéves gyerekek érzelmei támadnak, akkor azokat majd dallal ki tudja fejezni? Tud-e majd egy tánchoz, egy dalhoz, egy vershez nyúlni, amikor szomorú, amikor szerelmes, amikor születésnapja van? El tudjuk-e érni, hogy nem happy birthday-t énekelünk, amikor valakit megköszöntünk?

Pröhle Gergely: – Hanem a „Serkenj fel kegyes nép, mosolyog az hajnal”-t?

Fekete Péter: – Igen, akár azt.

Hoppál Péter: – Szerintem vannak örvendetes tendenciák. A *Fölszállott a páva* és a *Virtuózok* nézettségi rekordokat dönt. A magyar társadalom – bocsánatot kérek – Győzikétől és Fásy Ádámtól visszarángatható volt a Felszállott a pávához és a Virtuózokhoz. Tehát igenis trendivé tudjuk tenni, jó eszközök vannak most már erre.

Pröhle Gergely: – Térjünk át kicsit az irodalmi nevelés, irodalmi hagyományápolás kérdésére. Ennek van egy különösen személyre szabott aspektusa Szócs Gézára nézve. Hiszen te, Géza, erdélyi költő vagy, a határon túli irodalom, vagy ha úgy tetszik, a nemzet egységének a kulturális kifejeződése kapcsán. Ezen a téren hogyan állunk, melyek itt a feladatok? Mit kéne még ebben az ügyben tenni?

Szócs Géza: – Úgy látom, hogy sikerült létrehozni és megerősíteni azokat a kereteket, amelyek a nemzetegyesítéshez szükségesek. Értem ezen a spirituális és morális nemzetegyesítést, a határok fölött egységesülő nemzet látomásában. A határon túlra került magyar közösségek számára a legfontosabb az, hogy kimondatott egy regnáló magyar kormány részéről: a nemzet egy, ezért biztosítja azokat az eszközöket, azokat a lehetőségeket, amelyek révén mindez megvalósítható és megélhető. Ami eddig történt nagyon lényeges, ám nem azt jelenti, hogy nincs szükség ezek folytatására. Ha most metaforát keresek, akkor eszembe jut az erdélyi magyarság egyik keserősége még a pártállami időkben: milyen fájdalmas, hogy a Kossuth rádió nem fogható Erdélyben. Később aztán jött az üzenet, hogy a Székelyföldön is lehetséges már a Kossuth rádiót hallgatni. Eh-

hez képest én azt tapasztalom – és ezt most nem technikailag, hanem szimbolikusan értem –, hogy Budapesttől eltávolodva nem is nagy távolságra, ma szinte foghatatlan a Kossuth rádió, legalább is bizonyos készülékeken. Miközben átvette a tömegtájékoztató és a kapcsolatteremtés millió vívmánya azt a feladatot, hogy a kontaktust megteremtse Kézdivásárhely és Szombathely között, vagy mondjuk San Diego és Érsekújvár között, addig mintha úgy éreznék néhány felelős vezető, hogy már nem is kell odafigyelnünk mindekre, rá lehet bízni a piacra. A Kossuth rádió, mintha újra elgyengült volna... Paradoxon ez a javából, hiszen miközben a kormányzati szándék egyértelmű, mintha a központi üzenetek kevésbé hatásosan jutnának tovább, mintha a Kossuth rádiók nem úgy működne, ahogy kellene. Az elektronikus médiáról szólva, visszagondolok arra, amikor a Duna televízió megindult: katartikus pillanat volt, a nemzet egy emberként ült és nézte a képernyőt, legalábbis az anyaországon kívül. Ilyen horderejű, ilyen emocionális töltésű pillanat kevés van a nemzet életében... Úgy érzem, hogy azok a kohéziós közparkok, amelyekkel a nemzet egységesülése intenzívebbé volna tehető, valahogy nem elég erőteljesek.

Van számtalan instrumentum (ösztöndíjaktól egyház- és kultúratámogatásokig), amelyekért ösztönözni hálásak vagyunk, de ha arra a kérdésre kellene válaszolnom, hogy mindezek eredményeképpen létrejött-e az az áramkör, az a belső lelki, szellemi és erkölcsi kapcsolat, amely egy nemzetet összefog, azt kell mondanom, hogy még nem. Ezért az adott kereteket és feltételeket tartalommal meg kell tölteni, ez még előttünk álló feladat.

L. Simon László: – Csak úgy halkan jegyzem meg a kommunikációs akadálymentesítés kapcsán. A valóság, legalábbis a fiatalabb korosztálynál nagyjából az, hogy az én sepsiköröspataki barátainak a gyerekei massengeren David Guetta videókat küldenek a gyerekeimnek és viszont. Tehát vigyázat, nehogy az élet, a valóság, a világ meg a kulturális nyilvánosság elmenjen mellettünk! A legkisebb gyerekem tizenkét éves. Az a kérdés, hogy a gyerekeinkkel van-e közös nyelvünk, van-e közös kódkészletünk? Mit gondolunk mi identitásról és kultúráról? Hiszen teljes joggal, sok szó esett az identitásküzdelmekről. Hogy a kultúra legfontosabb dimenziója mégis csak az identitás, és a mai magyarországi kultúrharcos küzdelmek is az identitásról szólnak. És miközben azt kérdezzük, hogy miképpen maradunk meg és miképpen éljük meg a nemzeti

közösséget, akkor ne menjünk már el mellett, hogy teljesen más világban élnek a gyerekeink, mint amelyben mi élünk, na, pláne, amelyben a mi szüleink éltek. Ha ezzel nem foglalkozunk, és erre nem figyel a kultúrpolitika, akkor nem lesz képes valós válaszokat adni a különben helyesen fölismert kihívásokra. Ezt fűzném még hozzá a mostani beszélgetéshez.

Pröhle Gergely: – Arról, hogy milyen tartalmak, és hogyan keverednek bele a gyerekek közti kommunikációba, ma már beszélünk. De az irodalmi intézményrendszer állapotáról még megkérdeznék.

L. Simon László: – Szívesen beszélek az irodalmi intézményrendszerről, de sokkal fontosabb Gergő az, hogy szembe tudunk-e nézni azzal a valósággal, hogy az irodalmi nyilvánosság az identitásformálás szempontjából sokkal kevésbé fontos, mint egy éve, öt éve, tíz éve, pláne, mint a rendszerváltozás előtt, és akkor nem megyek vissza a reformkorig. Ezt íróként mondom, önkritikusan.

Pröhle Gergely: – Számomra, akárcsak a mai beszélgetésből is, nem az derült ki, hogy akár a klasszikus, akár a kortárs irodalom ne bírna jelentőséggel a középiskolás nemzedék számára.

L. Simon László: – Ezt nem is mondtam. Az irodalom és az irodalom tanítása, kifejezetten a nagy magyar regényeknek a tanítása stratégiai kérdés és jellemformáló erővel bír, ez biztos. És az irodalom oktatását nem szabad semmilyen módon háttérbe szorítani – vannak ilyen törekvések –, ebben is biztos vagyok. Abban is biztos vagyok, hogy az emberek fantasztikus, mondhatni katartikus élményeket szereznek az irodalom által. Nekem is jutott ilyen bőven, mondjuk, éppen az Arany János-év kapcsán. Ám ebből még nem következik az, hogy ne lenne igaz, amit mondok: az identitásformálás szempontjából, a kultúrpolitika szempontjából, a kulturális nyilvánosság szempontjából az irodalom nagyon komoly presztízaveszteségen és szerepvesztésen van túl. És ez nemhogy javulna, vagy megfordítható lenne, hanem sajnos, várhatóan így marad. Ezzel szembe kell nézni, ezért a politikának nyilvánvalóan abban is gondolkodnia kell, hogy kurzust építsen – így vélem én

most. Különben nem fogjuk megtalálni a különböző csatornákat az utánunk jövő korosztályokhoz. És választóként sem tudjuk majd megszólítani és megnyerni őket semmilyen módon. Ezért a digitális tananyag fejlesztése legalább olyan fontos kérdés lesz, mint az, hogy mennyi énekóra van az iskolában. Mert az a kreativitáshoz fontos... A múltkor egy író barátomnak voltam a költői estjén. Tele szájjal szidta a posztmodern. Azon tűnődtem, hogyan magyarázzam meg neki azt, hogy például David Guettának a videói, azok miért a posztmodernnek a legeklatánsabb, különben értékes és kifejezetten izgalmas, kulturális termékei, s miképpen jelenik meg ezeknek a videóknek a képi anyagában a pop art, az op art, a 20. század második felének nagy, vizuális avantgárd irányzatai. Miképpen jelenik meg ebben a vizuális mátrixban mindaz, ami az elmúlt évtizedekben, a filmművészetben izgalmas vagy fontos volt, s miképpen gyűr össze különféle nemzetközi zenei anyagokat.

A közönség soraiból: – Az avantgárdot be kell tiltani egy kereszténydemokráciában!

L. Simon László: – Dehogyan kell betiltani! A világot nem lehet betiltani! És a gyerekeink kulturális ízlését sem lehet rendeletekkel meg törvényekkel formálni. Ez nem így működik. Hát, a kínaiak letiltottak bizonyos internetes csatornákat, aztán mire mentek vele? Semmire.

Pröhle Gergely: Ezzel kapcsolatban én azt mondanám – David Guetta, posztmodern ide vagy oda –, hogy szerintem az élményszerűség a fontos. A közösség, az élményszerűség. A saját gyerekeimen tapasztalom, hogy nem szabad egyedül hagyni, kézen kell fogni őket. El kell vinni őket múzeumba, koncertre, le kell ülni velük a zongorához, fáradtságos dolog, de verset kell nekik olvasni, el kell őket vinni a Terror Házába, ott sem szabad őket magukra hagyni, hanem melléjük kell állni és elmondani, hogyan zajlott ez, mit mesélt erről a nagypapa annakidején. Ha nem hagyjuk őket egyedül, ha élményszerűvé tesszük mindazt, amit csinálnak, akkor függetlenül attól, hogy kereszténydemokrata vagy nem, hogy posztmodern, vagy nem, ez lehet az identitás megerősítésnek a kulcsa.

L. Simon László: – Csakhogy nem minden gyerek olyan szerencsés, mint a tieid...

Pröhle Gergely: – Vagyis fontos szempont, amint arról ma többször is beszéltünk, hogyan lehet a gyerekeinket ebbe egyre szélesebb körben bevonni.

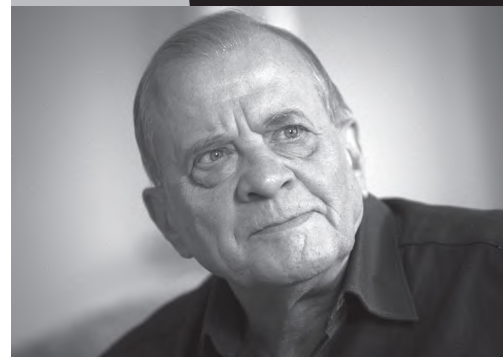
Fekete Péter: – Azért jók ezek a beszélgetések, mert valóban viszünk belőle haza valamit. Kapaszkodnék abba a mondatba, hogy ne hagyjuk magára a gyerekeket, de egymást se hagyjuk magára! A cirkuszban szerzett tapasztalataim ebből a szempontból fantasztikusak. Olyan művészeti ágról van szó, ahol a nézőtéri oldalon is három generáció ül egymás mellett, hiszen behozhatja az anya a karján még csecset szopó gyermekét is, és elhozzuk magunkkal a

tini tesót, de elcsaljuk a nagyapát is. A színpadnak a túlsó oldalán is három generációt látunk, hiszen egymásnak adták át a tudást az alkotók, akik létrehozták a porondon zajló történetet. Lehet-e ebből merítkeznünk? Lehetséges-e az, hogy ennek a felelősségét hazavigyük? Lehetséges-e, hogy a kultúrateremtést, a kultúracsinálást a kultúra alkotóiban, de másrészt önmagunkban is felelősségre hívjuk? Lehetséges-e, hogy a kreativitást, az egyénben szunnyadó kreativitást megmozgassuk? Egészen odáig, hogy otthon az anya érezze a felelősségét annak, milyen mesét mond a gyerekeknek, milyen verset mond neki lefekvés előtt. Erre a fajta felelősségre meg tudjuk-e őt tanítani, vagy fel tudjuk-e kelteni benne a vágyat és a felelősségérzetet? Tudunk-e erre példákat mutatni? A közönség soraiból az előbb hallottunk félmondatot a tiltásról. Nem baj, így legalább megerősíthetjük: biztos, hogy nem a tiltás a megoldás! A jó példa mutatása, az előjárás, az építkezés lehet csak a példa.

L. Simon László: – Csak lábjegyzetet fűznék ehhez. Van egy nagyon jó sorozat a youtube-on, biztosan sokan látták már, ahol híres amerikai filmekből vágnak ki részeket, és remek magyar színészek előadásában versek hangoznak el alattuk. Az egész tökéletesen összevágva, mintha mondjuk, valamelyik amerikai gengszterfilmben a gengszterek egymással beszélgetve Adyt szavalnának. Mondhatom, hogy a húsz év alattiak imádják! Valószínűleg, ha simán csak Latinovitsot kellene hallgatniuk a youtube-on, nem nyitnák meg a gyerekek, de Latinovits hangjával, miközben mondjuk, Samuel L. Jacksonot nézik, s aközben hallgatják Adyt, hát az egészen más! Ez csak egyetlen példa arra, hogy a kultúrákövetítés formái miképpen változnak. Persze, akadnak majd olyanok, akik ezt is betiltanák...

Pröhle Gergely: – Megköszönöm – ebben a rekkenő hőségben – minden résztvevő szíves figyelmét, és megkérem Fekete Péter kulturális államtitkár urat, hogy zárja le ezt a beszélgetést.

Fekete Péter: – Én viszont megköszönöm neked, hogy nem szorítottál sarokba és nem szögezted nekem a kérést, hogy márpedig most azonnal hirdessek programot, és mondjam el, hogy miről fog szólni a következő négy év kultúrpolitikája! Szerintem sem a jó hadvezér, sem a jó csapatkapitány nem rohangál ki a harcmezőre vagy a pályára úgy, hogy nincs fölöltözve, és nem nézett körül, hogy kikkel harcol együtt, kikkel fog együtt focizni. Most, hogy körül nézek a termen és látom az arcokat, azt látom, hogy a magyar kultúrának a legjelentősebb emberei itt vannak, s hogy meghívtatok erre a beszélgetésre, erőt ad nekem. Körülnézve azt láthatom ugyanis, hogy itt majd nagyon jó csapat fog tudni összeállni, amelyikkel nyugodtan mehetünk ki a grundra a nyerés reményében. Köszönöm, hogy eljöttek, köszönöm, hogy eljöttetek, hajrá együtt! ♡

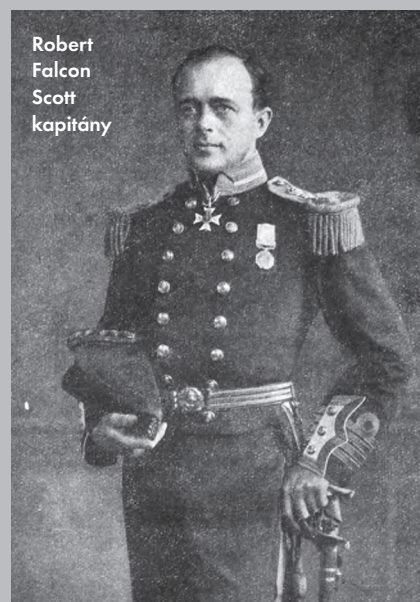
DOBAI PÉTER

KAMASZKOROM SORELSŐ HŐSE

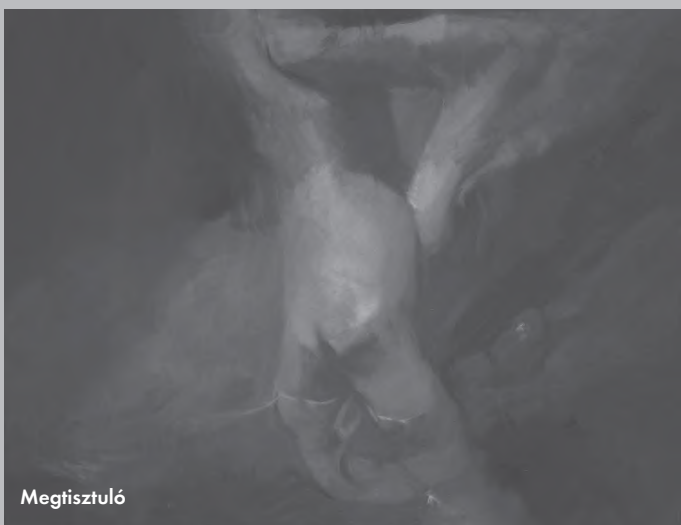
„Az emlékek látnak”
(Tomas Tranströmer)

Robert Falcon Scott kapitány, a *Discovery* hadihajó parancsnokaként halt hősi halált a Déli Póluson, az *Antarktis* öndülő-önzúzó-sorozatgyilkos-őskori jégmezőin, a Beard-gleccserek tüzeztüst, jeges-mezítelen, végleg megmerevedett, holtenger hullámainak lánggá fagyott máglya-során, ahol csak az anyagtalan fény formálja holt-térre önmagát, végső sötétje örvényén kerengve, ahol hirtelen fulladnak meg önnön fehér lángjuktól a távolmesszi, déli, őszür égterek s fuldokló, fehér felhő-barlangok omlanak, zuhannak alá... a semmiből a semmibe, izzó enyészpontjaként a végső, a kínzottan kialvó, erőszakos remény halott mértánának... Kapitány, itt nincsen útja már tékozló terveidnek.

Legott arra ébredsz – ismeretlen téridőben –, hogy enyésző térképeid tévedni visznek, s mire új, más utak, soha meg nem tett utak végre újra, nyíltan szembejönnek veled, eladdigra lelki térképed – öntérképed – sem lesz meg, és mind az égtájak, irányok, pólusok: megválthatatlan, világvégi, névtelen messzeségben, szemed megfagyott határán – szemtükrén a tükrözhetetlennek – barbár messzeségben összeesnek, Captain Scott!

Robert
Falcon
Scott
kapitány

Megtisztuló

Lélekalás

Opus címmel ez év májusában láthatták az érdeklődők Verebes György Munkácsy Mihály-díjas festőművész kiállítását a fővárosban, a Józsefvárosi Galériában, amelyet a megnyitón Lévai Anikó ajánlott a nagyközönség figyelmébe. A Zentán született (1965) művészt főképp a festészet foglalkoztatja, de készít könyvillusztrációkat, valamint színházi díszletet és belsőépítészeti arculatot is tervez. A nagynevű Szolnoki Művésztelepnek 2003-tól a művészeti vezetője, a Szolnoki Képzőművészeti Társaságnak szellemi kitalálója és alapító tagja. Az alábbiakban Lévai Anikó személyes hangú, szép gondolatait adjuk közre Verebes György kiállításáról.

A kamasz

Egyszer visszatérő

Verebes György fotográfiája

Alvás

Kehely

LÉVAI ANIKÓ

ÚJÍTÓK

A minap otthon jártam Szolnokon, és szüleim könyves hagyatékában kis füzetet találtam *Szolnok a művészetben* címmel, amelyet százöt évvel ezelőtt adott ki a Szolnoki Művészegyesület. Így kezdődik: „Nem volt egészen igaza a tagadhatatlanul szellemes tollú és nagy művészi ízlésű Hevesi Lajosnak, a szolnoki születésű, utóbb Bécsbe származott kritikusnak, aki egy alkalommal azt írta, hogy a művészetben csak a forradalmárok számítanak.”

Az idézet dr. Rózsaffy Dezsőtől származik. Rózsaffy doktor gyorsan hozzáteszi: ha nem is forradalmárok, de azért újítók a nagy művészegyeníségek – s aztán az egész füzetben, amely a szolnoki művésztelep történetéről szól, mintha ezt a tételt igyekezne bizonyítani.

Mesél a kis kiadvány a nagy osztrák mesterekről, akik vagy jelenlétükkel, vagy tanítványaikon keresztül hatással voltak a szolnoki festőiskola fejlődésére. A romantikus Waldmüllerről, akinek néhány évvel ezelőtt láttam Bécsben gyűjteményes kiállítását, s bizony nekünk, akik Munkácsyn nevelkedtünk, igen ismerős és szerethető az ő művészete. És beszél Pettenkofen Ágostról, aki a legkorábban mint haditudósító érkezett a mi kedves Tisza-parti városunkba, s aki olyan emlékezetesen örökítette meg a szolnoki vásárokat. Egyikük sem forradalmár – de mindketten jelentős hatással voltak a szolnokiakra. A festőiskola munkás hétköznapijain számos festményt alkotó külföldi művészek példája felbátorított egy nemzedéket Magyarországon is, s a németes csengésű nevek lassan a már számunkra is ismerős, szolnokiakként emlegetett magyar nevekre cserélődtek a történetekben. Mindannyian tanítói és tanítványai egymásnak, nem forradalmárok, de *újítók* – és mi valamennyien sokat köszönhetünk annak a kemény munkának, amelyen keresztül lehetővé tették, hogy megszülessen az az alkotóműhely, amelyet egy évszázada már Szolnoki Művésztelepnek és Festőiskolának nevezünk.

„*Szolnok tehát magamagából művészváros lett*” – írja erről a folyómatról a füzet későbbi fejezetében dr. Lázár Béla. És igen, mi tudjuk a legjobban, hogy szülővárosunk ad otthont és sok esetben inspirációt a magyar képzőművészet – bátran kijelenthetjük – élvonalának. Szolnok és a művésztelep ma már olyannyira megbonthatatlan egységet alkot, amelyről bizton állíthatom, egyik sem létezne a másik nélkül. Ha pedig Szolnok, ha pedig művésztelep, akkor Verebes György.

Elrejtő

Művész úr, ön így jellemezte magát egy interjúban: „*Elég agyas fickó vagyok.*” Szerencsénk van ezzel, hiszen így művei is azok. Kigondoltak, de nem túlgondoltak. Gondolatokat ébresztenek, de nem gondolatokat erőltetnek ránk. Arcok, kezek. A legkifejezőbb emberi testrészek. Úgy tudom, Verebes György sokáig nem festett arcot, csak testet, mert – mint mondta – „*az arcban már benne van az egyén, az arc nem helyettesíthető mindannyiunkkal, markáns jegyeket hordoz*”.

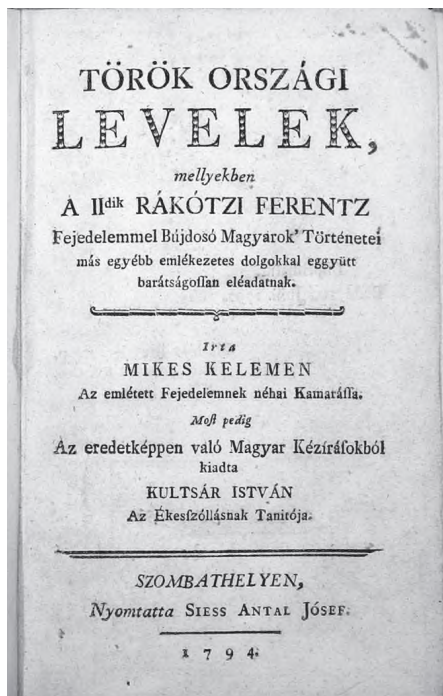
Verebes György hitvallása nem a forradalmárról, hanem a szakmai alázatról, türelmes tapasztalatszerzésről, kemény munkáról szól. Hosszú út ez, és Verebes Györgynek végig kellett mennie ezen az úton, végig a testek útján, mire megfestette az egyéneket, az arcokat. És hadd vitatkozzak a művész előbb idézett mondásával: nem igaz, hogy a portréi nem helyettesíthetők mindannyiunkkal. Én minden portréban, minden kézben felfedezem saját magamat, olykor a szüleimet, egy régi osztálytársat, néha a gyerekeimet. Egy mozdulatot, egy érzést. Van bennünk valami közös, és Verebes György festményei képesek ezt a közöset felmutatni, valamit a teremtésből.

Opus – Mű. Ez a címe a mostani kiállításnak. Verebes György műveihez nem is kell ennél több magyarázat. Nincs szükség értelmező kiállításcímre, jelzők sokaságára. Talán nem szabad kimondani, mert túlságosan is didaktikus lenne, de hát tudjuk mindannyian, hogy a művész itt a Teremtő maga, az ember megalkotója – a művész pedig képein nagy alázattal és hihetetlenül kifinomult mesterségbeli tudással teremti újjá ezt az egyetemes művet.

Művész úr, ön pályája meghatározó élményeként mesélt egyszer Umberto Eco műveiről. Az olasz író szerint a *világmindenséget nem csupán a sokféleségben rejlő egység teszi széppé, hanem az egységben rejlő sokféleség is.*

Az ön műveinek egysége, és az abban rejlő sokféleség nemcsak a kiállítás szemlélői számára közvetíti a szépet, de a világmindenség szépségéhez is hozzátesznek. Gratulálok a munkájához! ♦♦

KINCSEK CSERÉJE AZ OSZK-BAN

Két különleges kötet kerül vissza méltó helyére ez év júniusában. Az egyik, az '56-os forradalom alatt egy tűz elől kimenekített Mikes Kelemen mű, amely az Egyesült Államokból érkezett az Országos Széchényi Könyvtárba, a másik pedig egy feledésbe merült, majd több évtized múltán előkerült kiadvány, amely a budai ferenceseket illeti. Az eseményen részt vett Schöberl Márton, a Külügyi és Külgazdasági Intézet főigazgatója.

Az '56-os forradalom napjaiban került Simon Kázmér birtokába Mikes Kelemen *Levelek Törökországból* című írásának díszes, bőr-

A Mikes-levelek 1895-ös kiadású, most hazakerült példánya

kötéses, 1895-ös kiadása, amelyet az 1950-es évektől a Nemzeti Múzeum őrzött. Úgy tudni, a könyvet a tűz elől menekítették, így jutott Simonhoz. A férfi és családja a forradalom után az Egyesült Államokba költözött, idén tavasszal viszont azzal keresték meg a helyi Lions Klubot, hogy segítsenek hazajuttatni a könyvet, hogy azt közgyűjteményben helyezhessék el. A kötetet Koleszár Péter, a Lions Clubok Magyarországi Szövetségének kormányzója vette át Chicagóban, a Külgazdasági és Külügyminisztérium pedig vállalta, hogy hazaszállítja. A kiadványt június 11-én fogadta be az Országos Széchényi Könyvtár.

Egy páncélszekrény mélyéről került elő 2015 tavaszán az az ősnymtatvány-kolligátum, amelyet Velencében nyomtattak 1494

után. A 19. századi papírkötésben megbújó kötetet a pecsét szerint a budai ferencesek őrizték az 1950-es évekig. Tertullianus keresztényekről szóló védőbeszéde és a hozzákapcsolt nyomtatvány, Eusebius zsidó bölceletet támogató írása ezt követően került az Országos Széchényi Könyvtárba, ahonnan 1984-ben szerették volna visszajuttatni a Budai Ferences Rendház Könyvtárába, csak hogy ez végül nem történt meg. A könyv ekkor jutott a páncélszekrénybe, majd költözött a Múzeum körútról a Budai Várba, ahol három évtizeden át várakozott a trezorban arra, hogy megtalálják. Ezt a kincset is június 11-én adták át tulajdonosának, a Budai Ferences Rendház Könyvtárának a Budavári Palotában. ♣

(Weltler)

A HANGA* TÖRTÉNETE

Skót népmeséből fordította: Sz. Pördy Mária

Amikor Isten megteremtette a világot, ránézett a csupasz hegyoldalak-

ra, és úgy döntött, kell valamilyen növény a lejtők szépítésére. A fák közül a legerősebbre, a hatalmas Tölgyre gondolt, de ő nem vállalta, mondván, a talaj túlságosan sekély, hogy gyökeret eresszen és virágozzék. Isten ez után a sárga virágú Lonchoz fordult, hogy megkérdezze, vajon ő szétterítené-e szépségét és illatát a hegyek között. Ő is elhárította, mert nem volt olyan talaj a barátságtalan terepen, amelyen növekedhetett volna. A virágok közül a legédesebb, a Rózsa volt Isten következő választása. Ő azonban elmagyarázta, hogy nem lesz képes túlélni a hegyoldal metsző szeleit és a viharos esőket.

Isten csalódottan elfordult, s ekkor egy kicsi,

alacsony növéssű, zöld cserjére bukkant. Virágjának apró szirmai lilák és fehérek voltak. Ez volt a *Hanga*! Isten megkérdezte a Hangát: – Élnél-e a hegyoldalon, hogy még sokkal szebbé tedd azt?

A Hanga arra gondolt, hogy rossz a talaj, az éghajlat kemény, és nem volt biztos abban, hogy képes-e a feladatot elvégezni. De Isten örömeire azt válaszolta, ha Ő akarja, hogy megpróbálja, mindent megtesz ezért.

Isten annyira elégedett volt a Hangával, hogy úgy döntött, három ajándékot juttat neki.

A Tölgy erejét – a hanga fás szára erősebb, mint bármely más fáié vagy cserjéé. A Lonc illatát – a hanga finom illatát szappanokhoz, *pot pourrikhoz* és kozmetikumokhoz használják. A Rózsa édességét – a hanga, édes nektárja miatt a méhek egyik kedvelt virága. A mai napig híres a Hanga e három ajándékáról, mert teljesíti Isten által adott feladatát. ♣

*(Az angolban a növényeket, mintegy megszemélyesítve, egykor nagy kezdőbetűvel írták, ezért használtam a fordításnál nagy kezdőbetűket én is. *A ford.*)

BOGA BÁLINT

NYOLCVAN ÉVE SZÜLETETTEK KARA

Vlagyimir Viszockij
80. születésnapjára

A kórusban ma újabb hang *csendül*.
Mondható-e ez egy nyolcvan éve született
És ma már nem élő költő hangjára?
Talán az illene, hogy azt mondjuk:
Újabb motyogó hang idő és tér távolából?
De nem! Ma is *csendül* Viszockij hangja,
Érces, provokatív, férfias
És persze nőimádó,
Marina Vlady öléből feltörő.
Így álljuk mi is a háborgó idők
Ismétlődő pofozását, mi többiek,
Kik élve bírjuk még a nyolcvan év
Satuba fogott testi moccanásait,
S lelünk átlegi aszály s dagály
örölte táj megmaradt félromjait.
Az eltávozottak hangja is itt a kórusban.
Szólamunk még messzehangzó,
Bár fül is kell meghallásához.
Írjuk a múltat, idehozzuk tanulságul,
Mint Ágh Pista, Takács Zsuzsa
Báger és Tandori a sziporkázó verseket,
És színpadon a *szó mögött* megjelenítjük
A nyomot, melyet bennünk hagyott a történelem,
Megjelenik Tordy Géza s Koncz Gábor
Arcrezdülésében, a szavát kíséző fanyar mosolyban.
De ott van Hencze lecsurgó tusfoltjában,
Nádler sokdimenziójú vonalszerkezetei mögött,
Baranyay András szemérmes, arcát rejtő
Kézmozdulatai hajlásában.
A zenei aláfestést lassacskán
Devich János gordonkája fogja adni,
A gordonka barna hangja a pasztellé enyhülő
Harsogó múlt csendességbe kíséző dallama.

SZAKONYI KÁROLY EGY ELFELEJTETT NOVELLISTA

Szántó Tibor, Pécs 1928 – Budapest 1970

Ha az ötvenes évek közepe táján megújult (mert a sematizmustól megszabaduló) novellisztikára gondolok, az ismert nevek mellett eszembe ötlök a Szabadság című napilap és a Dunántúli Napló kaposvári mutációjának újságírójából szépíróvá lett pécsi író, Szántó Tibor is. 1944-től foglalkoztatta az írás, de igazán 1957-ben keltette fel a figyelmet a *Triciklin* című elbeszéléskötetével, a kamaszkor, az inaskodás, a munkásembelek sorsát ábrázoló történeteivel. Akkoriban a Dunántúl című, Pécsen megjelenő folyóiratot szerkesztette. A városban mindig is jelentős irodalmi élet volt már a háború előtti években is, 1941-től Várkonyi Nándor, a Sorsunk című periodika főszerkesztője sok tehetséges alkotót gyűjtött maga köré, többek között Csorba Győzőt, Galsai Pongrácot, Hunyady Józsefet, akik a későbbiek során, a Batsányi János Társaság körében részesei lettek 1949-ben egy új folyóirat, a Dunántúl (első) elindításának. A lap, Katkó István szerkesztésében mindössze három számot élt meg, de két év múlva feltámadt, és a Dunántúl immár Szántó Tibor szerkesztésében egészen 1956-ig fontos szerepet töltött be a magyar irodalmi életben, olyan írók munkáinak publikálásával, mint Weöres Sándor, Jankovich Ferenc, Takács Gyula, Kodolányi János, Mészöly Miklós, Bárdosi Németh János és más, Pécsen élő költők és írók szerepeltetésével. (A Dunántúl szellemi örököse a forradalom után, 1959-ben a Jelenkor lett, Tüskés Tiborral az élén.)

Szántó Tibor Pécsen született 1928-ban, négy polgárit végzett, nehéz körülményei miatt munkába kellett állnia, kifutó lett, piaci hordár, kárpitosinas majd köművessegéd, de közben az irodalom felé fordult. Húszéves korában magánúton leérettségizett, újságíró lett, a Szabadság című lap rendőrségi rovatában kapott munkát, később pedig Szekszárdon, a Dunántúli Naplónál. Tizenhat évesen már kiforrott stílusa volt, korai munkáit olvasva a sok tekintetben hozzá hasonló sorsú Gelléri Andor Endre hatását vélem felfedezni például a 44-ben írt, de 1955-ben átdolgozott *Kötélhúzás* című novellán is, amely első kötete, a *Triciklin* legjobb darabja. A valós élmény, és a szociális érzékenység, amellyel mindig is szemlélte a világ, az élet dolgait,

az empátia, az egyszerű emberek sorsának, küzdelmeinek ábrázolása, az igazság iránti elkötelezettség teszi hitelessé írásait. Két novellája is helyet kapott az *Emberavatás* antológiában, *Sánta Ferenc*, *Galgóczi Erzsébet*, *Szabó István* és más, akkoriban publikálni kezdő, fiatal írók novelláinak társaságában (*Kötélhúzás*, *Mulatságos*).

Az 1955-ben megjelent *Triciklin* avatta igazán íróvá. Tárcai, publikációi már korábban ismertté tették, különösen az a rendkívül nagyra becsülhető tevékenysége, amellyel a Dunántúl folyóiratot életre keltette, és jelentős irodalmi folyóirattá növelte olyan társakkal, mint Kalász Márton, Galsai Pongrác, Gáll István, Örsi Ferenc és mások. Szorgalmazta a Magyar Írószövetség pécsi csoportjának megalakulását, a pécsi könyvkiadó (Magvető) létrehozását. Íróilag termékeny évei ezek. 1957-ben jelent meg a *Bezières-i lehetetlenségek* című kötete, s a címadó elbeszélés újbóli nagy érdeklődést keltett. Ez az abszurdra hajló, a hatalom megrontó erejéről, a szolgálékúségről szóló történet maig emlékeztet munkája. Nem véletlen, hogy más, fontos írásával együtt a diktatúra egyre szélesedő feltárása idején, 56 nyarán született. Szántó regényeket is írt, de elsősorban novellista. Az *Élet, halál, cigaretta* utolsó kötete 1968-ban jelent meg. Ekkor már Budapesten élt. Mindig is gond volt a látásával, erős dioptriás szemüveget viselt, de amikor 56 végén, teljesen indokolatlanul letartóztatták, és hét hónapig vizsgálati fogságban tartották, szembaja kiújult. Felmentették, de a börtön megviselte egészségét, megromlott látása is visszavonulásra készítette. Barátja és egykori munkatársa, az ugyancsak pécsi illetőségű Galsai Pongrác törődött írói hagyatékával, tanulmányban emlékezett meg róla, és gondozta *Titoktartás* címen 1971-ben kiadott, posztumusz, válogatott elbeszéléseit. Ezt követte még 1980-ban *A sötétülő ház*. Talán nehezen lehet hozzájutni könyveihez, mert nem tudunk új kiadásokról, de könyvtárakban minden bizonnyal fellelhetők, és akadhat belőlük antikváriumok polcain is. Amikor számba vesszük a 20. század második felének magyar novellisztikáját, nem szabad megfeledkeznünk Szántó Tiborról sem. ♦

OKOSOK

Nyitott autó futott az országúton, porból rángatott uszályt maga után. Hárman ültek benne. Elöl kettő. Aki hátul terpeszkedett – Sándor a keresztnéve –, az felnyújtotta karját és szavalt:

– Berend következik. Berend, ó, te egykori járási székhely, hol vasútállomás leendő és posta, hol körzeti orvos és körzeti állatorvos öre az emberi, s mi több, az állati testnek, valamint a léleknek oly igen tetsző földművesszövetkezet, plusz további balekok hada... – deklamálta és az égre nézett. Társai nem szóltak. Megszokták, hogy néha játszani hagyják.

Rohantak. Odafont az ég ráért. Azóta, amióta Sándor utoljára pillantott rá, talán kissé jobban nyájba állottak a bárányfelhők, és mintha a kékségen is fakított volna a nap.

Ha elgondolja, mi minden van ott a levegő mélyén, milyen hideg, milyen távolság, milyen sötétség és mennyi izzó, kavargó test. És mindezt a másik kettő nem is sejtí, de Berenden sem tudja majd senki. Ha már ők elmentek onnét, akkor egy-két tapasztalattal okosabbak lesznek a berendiek, de ezt még mindig nem fogják tudni.

Nem baj. A buta emberek tartásuk el az okosokat, és akkor lehetnek buták. Ugyanezt maguktól nem tennék meg, de hatni kell rájuk, hogy el ne mulasszák.

Parasztsezékér vánszorgott szemből. Gyorsan a bakra pillantott. Igen, balról az ostor. Amikor csaknem egyvonalba értek, akkor lassan kinyúlt, elcsípte a szíját, rántott egyet rajta és máris utánuk suhant a nyele is.

– A nyolcadik? – fordult hátra a vezető mellől a fekete ember.

– Csak a hetedik. – Csuklójára tekerve behúzta az ostort. Most már megfoghatta a nyelét. – Gyiii, teeee! – csattogtatott a vezető feje fölött. Az továbbra is nyugodtan lehelte a cigarettafüstöt és csitította

kezével a remegő kormányt.

Az ostor hamarosan a fiatal kukoricásba repült, ott talán majd kigyóként riasztja az egereket. A hadonászó gazda már eltűnt a kanyarokban.

Berendtől éppen kifelé tartott a hosszú, poros busz. Tetején rengeteg bugyor, kendővel kötözött kosár. A szövetkezeti bolt előtt dülledt ponyvájú, pótkocsis teherautó állt. Sándor előreszólt, hogy ő kiszáll, mert ez a teherautó segíti az utcai munkát. Az autó arrébb gurult, ő tömött aktatáskával várakozott egy eperfa alatt. Az úton libák totyogtak át feneküket hintáztatva, és néhányan – jobbra asszonyok – elhaladtak mellette a téglajárdán. Aztán közeledett az a férfi, akit ő kajnenak érzett. Ebben a szakmában a buta vevőt így nevezik.

Sándor olyan jó emberismerő volt, mint egy kisgyerek. Éhséggel szerette – akár a macska a galambokat – a hiú, a kapzsi, az okoskodó kajnekat. És megkopasztotta őket. A kissé szuszogó ember mellé lépett, zavartan kezdte, mert úgy a jó:

– Nem kell szólni semmit... A győri posztógyártól vagyunk – mutatott a teherautóra. – Szövetet hoztunk. Tudja már, hogy van az – húzta össze a szemét, és a táskából előbuggyantott két szövetet. – Mit ér magának?

A lopott holmira, az alkalmi véltelre éhes kajne hazaszaladt, és a három méter vacak pamutszövetért tenyérbe számolt tizenkét százast, Sándor nyelvén szólva: egy rongyot és két kilót. A sofőrrel ketten mentek be a tanácsolóba. A kapubejáró hűvös volt és visszhangos. Az egyik sarka a „nahálisten”-t, a másik pedig a „rossebegyé”-t szokta visszavágni.

Az első helyiségben semmi más nem volt, csak plakát. Mint ha karám lenne hirdetőfalakból. A következőben egy idősebb ember lassú kopogtatással gépelt. Az író-

gép akkor is zörgött, amikor nem ért hozzá senki, az ember azt remélné, hogy olyankor kijavítja a tájszólást, és odaír gyorsan a „tudomásunkra jutot”-hoz még egy tét. De nem.

A bácsi a köszönésre megfordult, és látták, hogy alighanem ő a tanácselnök. Így a jobb. A tanácsítók ugyanis ravaszabbak, firnyákosabbak, és egyik ügynökről a másikra emlékeznek.

– Meghoztuk! – szóltak jelentőséggel és az asztalra tettek egy csomagot.

– Ez meg mi lenne? – tápászkodott fel az elnök.

– Táblák az ajtókra.

– Mink kértük?

– Ezt még októberben rendelték – már csomagoltak is kifelé.

Október háromnegyed éve már, és a tanácsoknál úgy jönnek-mennek a „funkcionáriusok”, akár a várótermi utasok.

Ez az elnök ugyan régi, de a táblák tetszenek neki, már úgy nézi, mint az ajtó előtt topogó ügyfelek a feketéből előbújó arany betűket: VB ELNÖK. És van „VB titkár”, meg „Begyűjtési megbízott” is.

– Mibe jön egy darab?

Mondják neki az árát, meg hogy adóval és a drága aranyozással együtt annyi, és csak most, a táblaellátási kampány idején, amikor a minisztertanácsi célpremium lehetővé teszi az árnyékolt betűk árleszállítását. Mindezt hév és nyomaték nélkül, mert a rábeszélés ideje már a múlté, kérlelni, erőszakoskodni nem jó – kegyként kell adni, azt, ami éppen van.

A szekrény tetején ott a gipsz hálászobor. Azt is úgy adták. Négyezerhatszázötvenért szerelték fel a „vak gyerekekkel” a hivatalokat. A szervezők így nevezik azt a szoborcsoporthoz, ahol négytagú család ereszkedik alá a lépcsőn, két vak gyermekkel soraikban, mert azoknak a Dob utcában kifelejtették a szemét.

Az elnök nagyot kiáltott, hívta

a titkárt. Az megkérdezte, hogy megrendelő van-e? Erre rávágta: „Mi kartonról szállítunk!” Ezt aztán nem értik a tanácsiak, és szégyellvén, hogy esetleg kioktassák őket egyfajta hivatalos eljárásból, csend lesz. Az elnök már az ajtóhoz nyomva mustrálgatta a táblát. Hamarosan kiderült, hogy nincs a kézipéztárban elég, de előlegezték az ebadóból és a marhalevélpénzből. Az egyik kutya fedezte a vé betűt, a másik marha meg a bé-t.

Visszafelé, a hirdető karámba érve, a sofőr kért egy cigarettát.

– Csak miattad fogok leszokni a dohányzásról – duzzogott Sándor.

Aztán az autóval az orvos háza elé kanyarodtak. Fekete hajú, fekete szemöldökű, fekete bajuszú és szeder-színűen szőrös társuk színészi gyorsasággal gazdag olasszá, szakszerűen: sztrólevá változott. Ingét szélesen kihajította, nyakán, csuklóján aranylánc csillogott rézből és ujjain nagyfejű pecsétgyűrűk. Most a vezető maradt a kocsiban és befelé menet Sándor odaszólt az olasznak.

– Fogadjunk, hogy befűjöm neki a szövet valódi árát!

– Ne játssz örökök, elröhhögöm magam és lebukunk.

Az orvost kihívták a rendelőből, mert bizalmasan kívántak vele tárgyalni. Bementek a hálóba, ahol felöltözve, arccal az ágyra borulva feküdt a felesége. Alighanem sírt, veszekedhettek.

Az ilyesmi nagyon rossz, az orvos zavart, nem számított arra, hogy itt az asszony. Azt nyögi rá, hogy gyengélkedik. Az asszony fel sem néz, de lehet, hogy két perc múlva sikítva kirúgja valamennyiüket. A doktor kövér és izzadt, feszélyezettsége és a titokzatosság még fénylőbbé tette az arcát. Olyan ember, aki a szívhangoknak is közbelefűg.

Sándor gyorsan előszedett az olasz degeszre tömött diplomata táskájából öt darab szövetet.

Verebes György: Ephesus III

– Dugja el azonnal ezt a négy szövetet! – hadarta és az orvos karjára nyomta az anyagokat.

Az már látta, hogy ez a négy öt. Az ágyba gyömösölte a szövetet, erre az asszony felült és figyelt. Sándor elmondta, hogy ez az úr olasz textilnagykereskedő, most érkezett Cseszkéből. Már is utazik tovább, de az árut nem viheti át a határon. Ha éppen nem lenne a házban pénz, eladják aranyért is. Amíg ő beszélt, az alatt az olasz nyugtalanul, repkedő szemmel állt a szoba közepén és feszülten figyelt. Az asszony is. Sándor megsajnálta az olaszt, és rendkívül lassan, tagoltan mondta neki:

– Nyuuugodtan beszélhet, itt nagyooon jooó helyen vagyunk.
– No-no, nó! – tiltakozott.
– A legjobb helyen vagyunk.
– Nó, nó! – forgatta fejét az olasz, majd gyorsan eldarálta:

– Mamickoláhéderbőlelfirolinó.

– Ismétlem, niiincs ok az aggodalomra... – felelte Sándor, és közben azon gondolkodott, hogy valóban miként lehetne az asszonyt eltávolítani. Végül rájött. Oldalt hajolva letépte egy gombját és aztán odament.

– Nagyságos asszonyom, lenne olyan szíves, tűt és cémtát adni nekem, délután a követségi fogadáson leszünk, és így nem mehetek oda.

Amikor az orvossal magára maradt, Sándor után mutatott, és lassan, tört magyarsággal megszólalt az olasz.

– Lenni naaaágyon rendes ember. Engem szeeretni.

A házigazda zavartan bólogatott. Az olasz pedig az ágyhoz ment, előhúzta az egyik szövet sarkát, és némán, nagy galantériával mutatta benne az angol koronát és a szöveget: Tweed Manchester.

Sándor ingben tért vissza, közölte, hogy a szövetek háromméteresek, a négy ruhára valót megszámlítják négyezernyolcszázért. Az orvos habozott, sokallotta. Sándor a társára kacsintott.

– Tudja főorvos úr, hogy mi ennek a rendes ára? Métere százötven, sőt száznyolcvan!

Az orvos értetlenül bámult, és az olasz már mondani akarta, hogy: nó, nó! De ő megnyugtatta őket:

– Természetesen lírában.

Amikor újból az országúton ringatóztak, a vezető kért még egy cigarettát.

– A csuda vigyen el, te egész nap agymunkát végzel... adj ezt, adj azt...

Ismét találkoztak egy parasztszekérrel, annak is balról volt az ostora, Sándor azt is elragadta, és két kilométernyire onnét dobta

az árokba. A múltkor a pokrócot rántotta ki egy paraszt alól, az meg belefejejt az árokba. Erre aztán megálltak. Az ember feltápázkodott, de azt sem tudta még, hogy mi történt vele. „Beleakadt a kormány” – magyarázta neki, és odahajította a pokrócot, hiszen csak bitang-trükk volt az egész.

Már messziről észrevették, hogy az út közepén egy rendőrpáros tárcsát tart magasra.

– Phü, ez meleg! – nyögte a vezető és lassított. – Mi a fenét csináljak? Ha megfordulok, utánam jön motorral!

– Az anyja istenit! – szentségtelt az olasz. – Ezek már bennünket keresnek! – feketesége a verejtéktől csillogóbb lett.

– Á, frászt! – legyintett Sándor. – Itt mindig valamilyen kampány van. Mostanában azt hajkurászák, hogy hivatalos úton járnak-e a kocsik. Állj meg itt!

– Nem lehet, az még gyanúsabb.

– De nektek valami dolgok akadt, én meg addig kiállítom ezt a rendelvényt.

Azok ketten ott ácsorogtak az országút szélén, a mezők felé nézve dűnnyögték:

– Mi lesz már? Urológust küldenek a rendőrök, azt hiszik, valami baj van.

– Kezdjétek újból, itt annyi a rubrika!

– Írjad menet közben! – fordult meg hirtelen a sofőr, és beszállt, az olasz gombolkozva szaladt utána.

– Mehetsz, már rögtön kész – a zötyögésben, berregésben, a csapkolódó levegőben igyekezett cirkalmasan írni.

„A kiküldetés célja” rovatba bejegyezte: „Nepperkedés, azaz textilfezetés, valamint tanácsihaknik.”

Fiatal, rózsaszín rendőr állt a kocs mellett, arcán a fontosságától piros foltok derengtek, marékra fogta az iratokat, és hosszan olvasta valamennyit, megnézte a rendelvényt, és körbe forgatva kisillabizálta a bélyegzőt is.

A vezető a szája szélét rágta. Az olasz elfordította fejét. Sándor megértően mosolygott és a rendőrtisztelgett. ♦ (1956, június)

Mozaik Múzeumtúra gyerekeknek

Kincsvadászat, kalandkörút, erőpróba, balatoni hajókirándulás...

„Évzáró” a múzeumi, iskolai
edukációs programok végén

Az idén is véget ért a tanév, és vele együtt erre az évre befejeződött a *Mozaik Múzeumtúra* iskolai edukációs programja is. A *Felelős Szülők Iskolájának* kezdeményezése 2017 márciusában indult, s azóta összesen tizenöt iskolában népszerűsítették ily módon a múzeumokat. Budapesten kívül öt megyében, sőt a határon túl is tartottak élményszámba menő múzeumpedagógiai foglalkozásokat azzal a szándékkal, hogy közelebb hozzák a diákokat a múzeumok világához. A közreműködő tizenhárom múzeum között olyanok voltak, mint a *Magyar Nemzeti Múzeum*, a *Magyar Természettudományi Múzeum*, a *Petőfi Irodalmi Múzeum*, a *pákozdi Katonai Emlékpark* vagy például a *siklósi és a diósgyőri vár múzeuma*.

Az interaktív foglalkozások többféle téma köré csoportosultak: sok történelmi, természettudományi és művészeti ismeretet így szerezhettek a felső tagozatos diákok. A különféle feladatok és vetélkedők az éppen aktuális jeles emlékévekhez is kapcsolódtak: az előző tanévben Arany János születésének 200. és a reformáció 500. évfordulója volt kiemelkedő alkalom.

A kezdeményezők tudatosan vállalták, hogy elviszik a kiállításokat és a múzeumpedagógusokat a diákok saját közegébe, az iskolába, s a pozitív visszajelzések alapján az ötlet nagyon sikeresnek bizonyult. Igyekeztek a digitális világot is bevonni a foglalkozásokba, s a régebbi korok emlékei, leletei, tárgyai mellett jól

megfértek a különféle okoseszközök is. Ahogy Balatoni József (ismertebb nevén „Jócó bácsi”), a *Mozaik Múzeumtúra* vetélkedőjének házigazdája mondta, manapság a gyerekekhez ez az út. Minél élménytelibb, játékosabb és interaktívabb dolgokat kell adni nekik, a diákok ugyanis nagyon szeretik, ha egy tárgyhoz hozzá lehet nyúlni, ki lehet próbálni.

Noha az edukációs program a tanévvel véget ért, a *Mozaik Múzeumtúra Roadshow* igencsak bővelkedik programokban a nyáron is. S ha már nyár, akkor június 8-án a túra a Balaton partjára, *Keszthelyre* érkezik.

A délelőtti program az iskolás csoportoké volt: több helyszínen is tartottak múzeumi órákat. A *Festetics-kastélyban* a gyerekek megismerhették a linómetszés technikáját, terepasztalokon megnézhették a történelmi modellvasutak kiállítását, a kicsik pedig mesés nyomozáson vehettek részt a kastélyban és a parkban. A *Balatoni Múzeum* idén százhusz éves néprajzi gyűjteményében szőlészeti és borászati tárgyakat mutattak be, hozzájuk fűződő történetekkel, érdekességekkel színesítve a foglalkozást. Egészen rendhagyó múzeumi órának számított a márciusi ifjakról szóló, amelynek során a gyerekek kézbe vehették Kossuth Lajos egyik pisztolyát. A *Georgikon Majortörténeti Kiállítóhelyen* a pástörélet titkait kutatták; kiderült például, hogy a nyájak őrzői amolyan rovásírásfélt használtak (például a páros rovás egyik fele a gazdánál, másik fele a pásztornál maradt, vagyis lényegében a nyugta szerepét töltötte be). Emel-

lett volt majorbéli erőpróba és akadálypálya is (kocsihúzás, taligázás, kötélhúzás, egyensúlyozás és célba dobás).

Délután és kora este már a felnőtt érdeklődők számára is érdekes programok kezdődtek. Sőt, izgalmasak is, mint például az a városi séta, amely a *Festetics-kastély* előkertjéből indult, s amelyen az érdeklődők a különben kellemes hangulatú fürdőváros borzongató oldalával, Keszthely XIX-XX. századi történelmének sötét titkaival ismerkedhettek meg. A résztvevők megkapták a korabeli „fekete krónikát”, s bűnügyi kalandozásra indultak a rémtettek valódi helyszínein.

Az este folyamán megnyitották a *Festetics-kastély* rejtett terei is – a pincétől a padlásig. Kiderült, melyek a kastély legrégebbi téglái, mire szolgált az angolakna, és hogyan lehetett felfüggeszteni egy mázsás súlyú csillárt. A víz elvezetésére épített angolaknál akár végig is lehetett menni, már aki nem riadt vissza a benne rejlő sárrétegtől.

Este éjszakai kivilágítás várta a kastély látogatóit, ám a kincsvadászat idejére a belső terek sötétbe borultak. A kalandvagyók egy zseblámpát és egy detektívfüzetet kaptak a markukba, így indulhattak megtalálni az elrejtett kincset, recsegő parketták, titkos zugok és nyikorgó ajtók közepette.

A *Georgikon Majortörténeti Kiállítóhely* nyárköszöntő bográcsos partival, zenés kerti mulatsággal zárta az izgalmas napot, sok játék, családi feladatlapok, boszorkányos italok és bográcsos finomságok kíséretében.

A Nemzeti Kulturális Alap finanszírozásával megvalósuló *Mozaik Múzeumtúra* nyári programja a keszthelyi élménydús nap után sem ért véget, további érdekes helyszínek is felkerültek a múzeumtúrák listájára. Ilyen például *Balatonszárszó* és *Balatonföldvár*, a *József Attila-emlékházzal* és az interaktív *Hajózástörténeti Látogatóközponttal*, vagy egy másik balatoni helyszín, *Tihany*, nemcsak tárlatlátogatással és a bencés főapátság felkeresésével, hanem kétórás hajókirándulással is. Ugyancsak szerepel a listán egy kiskunsági falu, *Kunszállás*, több helyi gyűjteménnyel és különleges órákiállítással, valamint a *Viharsarok* megyeszékhelye, *Békéscsaba*, változatos belvárosi sétával. ☛

„Márciusi ifjak” a Balaton Múzeumban

Majorbéli erőpróba

Keszthelyen a pincében

A József Attila
Emlékház Balatonszárszón

Keszthelyi panoráma

Érdeklődők Diósgyőrött, a várban

Leskowsky Hangszergyűjtemény, Magyar Földrajzi Múzeum

József Attila Emlékház, interiőr

Festetics-kastély, modellvasút kiállítás

Malomtörténelem

Múltidéző beszélgetés Sántha Csabával

A történet nem mindennapi. Egyik főszereplője Pápán az a műemléki malom, amely a messzi évszázadok során többször cserélt gazdát. Végül a történet másik főszereplője, Sántha Csaba vásárolta vissza, az ötvenes években nagyapjától elállamosított barokk épületet. Hangulatos fogadóvá varázsolta, amelyben központi helyet kapott a történelem, családja múltja és az ódon falak között ott lakik a lélek is.

– *Az őseid máig ható életpéldát tettek a tarisznyádba. Ezekből meríthetsz termékeny erőt, szeretetet, nyugalmas emberséget még a legnehezebb helyzetekben is.*

– Anyai nagyapámék hallgatag emberek voltak, nem szívesen beszéltek a megpróbáltatásokról. A hallgatással talán védeni akarták a családot. Ennek ellenére tudtam olvasni a sorok között, beláttam a csendek mögé. A habitusomat, a mentalitásomat inkább az apai ági családomtól örököltem. Apai nagyapám református lelkész volt, halála után nagymamám egyedül maradt gyermekeivel. Az ő vallásossága, életszeretete kisgyerekkoromtól áthatott. Életének mindig megvolt a szertartásos rendje, így például az imádság lefekvéskor, étkezések-kor. Szerény körülmények között élt. Luxusnak a vajás kenyér és a tejeskávé számított, de étkezéskor mindig elővette az úri világból megmaradt porcelánokat, a szerény étkezésnek is megadta a módját. Ilyenkor mindig előjöttek a családi történetek, melyeket számtalanszor elmesélt. Ezek a magok aztán kicsíráztak a lelkekben, majd ifjúkoromra szárba szökkenek. Magam is szeretek mesélni, szeretek a múltban járni. A két család ereje, az Edvyk mindent elsöprő szorgalma, tisztasága, a Sántha család többre vágyása, az élet keserőségeivel való szembeszegülése nőtt össze bennem. Mai fejjel már tudom, hogy az élet lényege a nobiles jelenlét a világban. Ennyi a két ágból örökölt életfilozófiám, elkötelezettségem az élethez. Kutattam az anyai és az apai ági családfánkat is, minden ezt igazolja.

– *Az anyai ági családot nemesi familia, nem is akármilyen múlttal.*

– Igen, az edvei Edvy család. Ahogy az egyházi iratokat kutattam, ráleltem szépapámra, nemes Edvy Istvánra, aki 1815-ben született. Utána dédapámat, Edvy Jánost látom, aki példás méltósággal viselte, amit a sorstól kapott. Kisnemesként, hatalmas tudással tengerjáró

hajókon szolgált. Kitanulta a gépészet minden csínját-bínját, és neki volt az elsők között Vas megyében gőzgépe, amivel aratott, bérbe adta, és malmokat is működtetett. Az ő példája mindig erőt adott számomra. Sokszor gondolok a nemesség tekintetében Sántha nagyapámra is, aki református lelkészként szolgált a Jóistent. A család partiumi származású. II. Rákóczi György erdélyi fejedelemtől kaptunk birtokot 1658-ban, Nagyilondán. A birtok- és címerszerző ősem egyike volt azoknak, akik elkísérték a fejedelmet Lengyelországba, ahol ő Báthory Istvánhoz hasonlóan, lengyel király akart lenni. A szultánnak ez nem tetszett, és a tatár hadakkal hátba támadták az erdélyi hadakat, így megsemmisült Erdély hadereje. Sajnos II. Rákóczi György volt az, aki Erdély fénykorát leáldoztatta, annak ellenére, hogy karizmatikus ember volt. Az utolsó csatájában hét lovat lőttek ki alóla, tizenegy sebből vérzett, s az én őszám ott volt mellette. Érzem ennek a történetnek az erejét, az üzenetét. Apai dédapám Karcagról származott. Házuk a Sántha utcában volt. Ma ez Erkel Ferenc utca, amelyben az 1-es szám alatt található a néhai Sántha-féle ház, mely jelenleg tájmúzeum. Kántor Sándor, az 1978-ban Kossuth-díjjal elismert fazekasmester munkái láthatóak benne. Innen szakadt ki a családi kötelékből valamiért, vagyis eltűnt a család életéből. Nem tudni, hogy miért. Szerelmi vagy vagyoni okok miatt, erre nem találtam semmiféle választ. Egyedül vette vállára a világot, pedig dédnagyanyám hét fiúval és egy lánnyal ajándékozta meg, akikkel aztán Székesfehérváron telepedett le. Az ottani lelkész és a tanító szorgalmazta, hogy nagyapámat taníttatni kell. Pápára került a református kollégiumba, majd utána a debreceni teológiára, ezt követően ismét vissza Pápára. Itt ismerkedett meg Sántha nagyanyámmal, akiről az elején már beszéltem, aki az életemet a meséivel, szertartásaival meghatározta. Az ő történetüknek van egy szörnyű tragédiája. Amikor a nagypapa segédlelkészként Kálózra került, az oroszok 1944-ben betörték a parókiára: a nem sokkal előtte született édesapám ott sírt a nagyanyám kezében, miközben a katonák a mamát meg akarták erőszakolni. Az erőszakoskodó oroszokkal a nagyapám szembeszállt. A katonák egy szöges bottal nagyapát hasba szúrták, a családot pedig a pincébe rugdosták. Ezután beállították nagyapát a patak téli hideg vizébe.

Ezután nagypapa olyan betegséget szedett össze, amelytől komoly mozgásszervi zavarai lettek, Parkinson-kórral tusakodott még nyolc-tíz évet. Ezek maradandó életpéldák számomra... Az őseim üzeneteit nem felejttem a jelenben sem, és tovább küldöm azokat a jövőbe.

– *Az Edvy malom története is számos tanulmányt hordoz.*

– A Bakony és a Kisalföld találkozásánál, Pápa térsége már István idejében királyi birtok volt. Aztán később, 1437-ben született az az oklevél a zirci apátságtól, amely arról tanúskodik, hogy a mostani Edvy malom elődjét, egy másik malommal együtt a zirci apát birtokolja. Az oklevélben az is szerepel, hogy mikor 1182-ben III. Béla király megalapítja a zirci apátságot, akkor ezt a királyi birtokot az apátsághoz csatolta, tehát már innen datálódik a malom és a birtok rendszerének kezdete. A történetírás az 1300-as évektől Hódoska birtokként ismeri ezt a területet, amely többször cserélt tulajdonost, néha peres körülmények között. Még Kinizsi Pál is tulajdonolta ezt a területet, a malommal együtt. A török időkben feldúlták, szinte teljesen elnéptelenedett a birtok, majd az 1600-as évek végén, amikor a hódoltság megszűnt, a Festetics családé lett. Az 1800-as évek elején az új tulajdonos, gróf Somogyi János megkezdte, majd halála után felesége befejezte a malom felújítását, a mostanihoz hasonló barokk stílusban. Ezt rekonstruáltuk 2001-től, amikor a malmot megvásároltam, a rendelkezésre álló, egykori dokumentumok alapján. Ezek elsősorban azért voltak fontosak, mert az épület műemléki védelem alatt áll, így ehhez kellett igazodnunk.

– *Könnyű volt hozzá dokumentációt, terveket találni?*

– Számos helytörténeti könyvet áttanulmányoztam, de az igazi segítség a nagyapám

Sántha Csaba az öreg platán árnyékában

Az ősök galériája

hagyatéka volt, aki a két világháború közötti malomtörténetet a szekrény aljában, szépen rendszerezve elrakta, megőrizte, mielőtt 1990-ben meghalt. Ezekből tudunk a rekonstrukció során dolgozni.

– *Térjünk vissza a malomtörténethez, illetve beszélj arról is, hogy milyen körülmények között „kaptad” vissza 2001-ben a hajdan szép napokat látott épületet.*

– Mikor a Somogyi család fiágon kihalt, utána egyéni birtokosként kisnemesi családok lettek tulajdonosai a malomnak. Nagyapám előtt a neves pápai Bocsor családé volt, de elszegényedtek, és 1926-tól jelzalog volt a malmon. Ezt a családom felvásárolta, és a harmincas évek elején birtokba kerültek. Persze ennek is megvan a maga kanyargós története. Azt kell tudni, hogy régen nagyon nehéz volt malmot tulajdonolni, mert vagy királyi, vagy egyházi, vagy pedig földesúri birtokban voltak. Stratégiai létesítményként az élet forrásai. A családom,

A felújított malomépület

a gazdálkodás mellett, korábban bérelt malmokat. A dédapám például a pórládonyi grófi vízimalmot, Sárvár és Sopron között. Némi bejegeskedés után 1932-ben meghalt. Gyermekai belenőttek a molnárségéségbe, kitanulták a szakmát, mint afféle ifjú titánok, feszegették az élet határait. A dédnagypapa halála után ők már nem tudtak megegyezni a gróffal, mert az a lerobbant malmot akarta velük felújíttatni, emelni akarta a bérleti díjat, így azt határozták, hogy eladják az összes Vas megyei birtokukat, és Pápára költöznek, Edvy nagypapa pedig megvásárolta a Hódoska-malmot. Negyvennégyben elvitték katonának a frontra, amikor már nagyanyám állapotos volt édesanyámmal. Nagyapám fogságba esett, negyvenhét nyarán jött haza. Miután negyven kilóról felépült ismét életerős emberré, elkezdte modernizálni a malmot. Ötvenháromban jött az államosítás, utána a családuk albérllet fejében tovább lakhatott az épületben, mondván, a kuláknak nem jár több. Én hatvanhatban a malomban születtem. A hetvenes évek elején a szüleim építkeztek és elköltöztünk, a malomba pedig

a tanács olyan lumpen elemeket költöztetett, akik egyre erőteljesebben pusztították, leélték az épületet. 2001-re már olyan szörnyű állapotba került, hogy se teteje, se oldala nem volt. Amikor az önkormányzat pályázatot írt ki az eladásra, én megvásároltam, hatalmas erőt és elszántságot érezve magamban, hogy megmutassam az őseimnek, újra a régi fényébe tudom varázsolni a malomépületet. Az állapotokról még egy momentum: nem találtam olyan vállalkozót, aki a padlásról a tíz köbméter emberi ürüléket letakarította volna, erre összefogtunk a testvéremmel, és mi végeztük el ezt a méltatlan

munkát. Vissza kellett bontanunk a különféle kókler befalazásokat is, s ezután régészeti kutatás következett. Nagyon sok fizikai munkát végeztem abban az időben, ami kimondottan jót tett a lelki fejlődésemnek. Mielőtt harminc egynéhány évesen elszálltam volna magamtól, visszarakott a dolgos hétköznapiakba, a földre. Ez így van azóta is, ha az ember az alkotás, a különféle szellemi ténykedések mellett fizikai munkát is végez, jobban a helyén tudja kezelni a világot.

– *Az őseid, ha odaátról rád tekintenek, nyilván ők is így vélekednek. Mit érzel ezzel kapcsolatban?*

– Fontos, hogy az ember meg tudja jelölni a maga helyét a világban. A malomban ezt nekem számos dolog segíti. A dolgozószobámban ott a családuk címere, amikor ránézek, érzem, hogy nem dönthetek rosszul. Nem tudnék az őseim szemébe nézni, ha a kényelmesebb megoldás szerint cselekednék. A folyosón pedig szeretetösvényt alakítottam ki családom asszonyainak a portréiból. A falról nagymamám, édesanyám, feleségem tekint rám, akik

Míves családi porcelánok, különleges darabok a malomipari gyűjteményből, idézetek fala a fogadó folyosóján, az ősök galériája

mindenkor a szeretetet hordozták, hordozzák a világban. Aztán említhetném még a lépcsős galériában magasló, férfiakat megörökítő képeket, apám, nagyapám, dédapám arcképét. Aztán a rendezvényteremben az Edvy-ősök után maradt tárgyi emlékek, portrék adnak erőt. Különben a malomnak minden zuga-porcikája ilyen. De ki szoktam menni a Somogyi gróf öreg, majdnem kétszáz éves fájához is, és megölelem, megkérem, hogy segítsen. Persze néha az ember elveszti a hitét, de ilyenkor megcsendesítem magam, aztán újra erőre kapok.

– Az ősök csarnoka után beszéljünk azokról az idézetekről is, amelyek a malomépület számos részén megszólítják az odaérkezőket. Ezek mind-mind a lelked tükröi.

– Kicsit kerülővel születik meg a válaszom. A feleségem személyében egy angyalt kaptam. Az ember, amikor elkezd az életét, ezt még nem tudja, csak jóval később jön rá. Nem arról van szó, hogy mindig nekem van igazam, hanem arról, hogy a hétköznapi gyötrődésekben, kínládásokban soha nem árul el. Ő, mint lélekkel foglalkozó ember, ismeri a lelkem bugyrait. Ezek a falakon díszlő idézetek az ő lelkéről is mesélnek. S ebben az ódon épületben minden kicsi lélekrezdülés, vagy ami szép a szemnek, az az ő munkája. Én a kenyeret tudtam odaadni az asztalra, meg a tésztát, de hogy arra miként kerül a mazsola, s mellé a gyertya és a virágocska, az az ő szeretetéből fakad. Lélek-simogató dolgok ezek...

– Röviden szót kell, hogy ejtsünk a gazdag családi múzeumodról is.

– Folyamatosan munkál bennem a múlt. Ezeknek a folyton munkáló gondolatoknak akartam a tárgyakban testet adni. Fényképek, iratok, a régi malomvilág használati tárgyai, molnárrelikviák. Mind-mind az őseimről valának, a dolgos mindennapjaikról és az ünnepeikről. Ezt a kincses világot rendeztük témákba, hogy ne csak a mi örömről, hanem mások örömeit is szolgálják.

– Szorgos és elszánt szolgálatodnak van még egy fontos ága: az az előadássorozat, amelynek középpontjában a magyarság, a történelem, a testi-lelki egészség és a népgyógyászat állnak.

– Ha behunyom a szemem, egy mérleget

látok, amelynek két serpenyője van. Az egyikben a fizikai, a másikban pedig a metafizikai világ. Ha egyensúlyban szeretnék lenni, akkor mind a két oldalt táplálnom kell erővel, tudással, szeretettel, szenvedéllyel. Az előadásainkat szenvedéllyel szervezem, annál is inkább, mert azt tapasztalom, hogy kis körünknek nagy kisugárzása van. Előadó vendégeink közül csak néhány név: itt járt nálunk Bakay Kornél régészprofesszor, László Gyula egyetlen élő tanítványa, Kiszely István antropológus, Obrusánszky Borbála történész, néprajzkutató és orientalista, Varga Tibor jog- és vallástörténész, Rinpoche láma, Nepál első szent embere, aki a Kárpát-medence szentségéről beszélt, Máté Imre költő, bácsa, a rábaközi tudók, táltosok hagyatékának továbbadója, Popper Péter pszichológus. Csekély része ez a teljes névsornak, de azt hiszem, hogy elmond valamit a sorozatunk lényegéről, a tanítás, a nálunk megszerezhető tudás jellegéről.

– *Polcodon a könyvek is arról tanúskodnak, hogy a történelem bűvöletében élsz.*

– Harcos gyermekkorom volt, így nem nagyon tudtam időt szánni az olvasásra. Tízéves koromtól húszéves koromig voltam hosszútávfutó, heti öt, de gyakran tíz edzést kellett lenyomnom. Ez sok időt elvett tőlem. A családi gondok miatt hamar rákényszerültem arra, hogy a magam ura legyek. Ez azt jelentette, bármilyen viccesen hangzik, hogy tizenhárom-tizennégy éves korom óta vállalkozó vagyok. Ez azzal indult, hogy a telkünk mögötti Tapolca pataknál kialakítottam magamnak egy kis kertet, amelyben tavaszra húsz-harmincezer salátám növekedett. Boltokban tudtam eladni és a piacon. Közöttük szépen nőtt a hagyma, amelynek szintén nagy keletje volt. Úgy hívták a barátaim a biciklimet, hogy a „nagyplatós”. Egy öreg Csepel-járgány volt, melyet a nagyapámtól örököltem. Szereltem rá egy nagy faládát, rátettem még egyet, s mindegyikbe belefért ötven-ötven fej saláta. Az üzlet miatt bizony gyakran hajnali öt órakor tudtam le az edzést. Miután mindezt elvégeztem, mentem iskolába. A primőrjeimből szépen lett pénzem. A „nagyplatósra” szereltem egy kottatartót is, arra tettem rá az éppen aktuális könyvet, amelyből menet közben tanultam. Változást jelentett az életemben, mikor a feleségemmel összekerültünk. Ő nagyon sokat olvasott, hát gondoltam akkor a könyveket nekem is meg kell szeretnem. Legerőteljesebben a történelem érdekel, a hősök, nagy királyaink, fejedelmek élete és hőstettei. Ezért a könyvtáram nagy részét a róluk szóló művek alkotják.

– *Végül egy komoly fegyvertény: a barokk műemlékmalom és a benne zajló tevékenység tavaly bekerült a Veszprém megyei értéktárba, a vendéglátás és turizmus kategóriában.*

– Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy nemcsak az épületet, hanem az ódon falak közt élő lelket is értékelték ezzel a gesztussal. Megnyugtató visszajelzés, hogy fontos az, amit csinálunk. Ez új erőt ad a jövőhöz. ♦♦

MAGYAR ÖRÖKSÉG-DÍJ 2018

„Csak az a közösség lehet sikeres, amelyik képes a belső kohézió megteremtésére. Ebben segítenek értékörző hagyományaink” – mondta dr. Klinghammer István professzor, a Magyar Örökség-díj Bizottság elnöke a kitüntetés június 23-i átadó ünnepségén. A Magyar Tudományos Akadémia dísztermében rendezett eseményen Áder János köztársasági elnök is részt vett, hiszen a mostani kitüntetettek közül Dr. Herczegh Gézában egykori professzorát és néhai apósát tisztelhetette.

A nagykaposi születésű nemzetközi jogtudós, egyetemi tanár, bíró és akadémikus Herczegh Géza Gábor (1928–2010) életművével a nagyközönség ritkán jutott közvetlen kapcsolatba. Méltatója, dr. Szalayné Sándor Erzsébet nemzetközi jogász szavaiból viszont az világott ki, hogy igencsak számosan nyervek tapasztalatot a magyarul, franciául, angolul és németül egyaránt kitűnően beszélő jogtudós óriási szakmai tudásából, és meríthettek erőt megnyerő, nyugalmat sugárzó személyiségéből. Egyetemi tanárként történeti példákön át csempészte be előadásaiába a 70-es, 80-as évek uralkodó ideológiájától eltérő szakmai nézeteit – finom humorral is átszőve. 1990-ben választották meg az Alkotmánybíróság tagjává, 1993-ban pedig az ENSZ hágai Nemzetközi Bírósága tagjává, amely poszton csaknem tíz évig szolgált. Családja és személyes élete is összefonódott a kisebbségvédelem kérdéseivel. A munkásságát elismerő Magyar Örökség-díjat özvegye, dr. Herczeghné Petneházy Melinda, és gyermekei, dr. Herczegh Anita és dr. Herczegh Károly vették át dr. Hámori József akadémikustól.

A Felvidékről érkezett számos vendég még egy földijük kitüntetését ünnepelhette: Ulman István faragó, és az általa alapított Gömöri Kézművesek Társulása is bekerült a magyarság láthatatlan, szellemi múzeumába. A Várhosszúréten 1951-ben született Ulman István felmenői nem voltak sem asztalosok, sem faragó pásztoemberek, hanem „úgy született bele ő ebbe a tájba, mint a mesébeli szegénylegény, avagy a csillagszemű juhász. Magával hozta névadó német őseinek precizitását, megtöltve azt igazi gömöri magyar lélekkel” – mondta méltatója, Badin Ádám rozsnyói mesemondó, akinek szavait a háttérben színes vetített képek illusztrálták bizonyítván, hogy a Magyar Örökség-díjat

Herczegh Géza Gábor (1928–2010)

odaítéló bizottság ezúttal is rejtett kincset hozott a szélesebb nyilvánosság elé.

Ulman István kezdeményezésére épült fel a Gömöri Kézművesek Háza. Badin szavait idézve: „Itt pedig Nagy Györgynek köszönhetően igazi alkotó élet zajlik. Csattognak a szátyvák (szövöszékek), kopognak a vésők, forognak a fazekaskorongok, üllön ütődő izzó vas hangja szól, kalapálva készül a híres gömöri kolomp, megcsendül az éppen kiöntött és kihült harang, miközben csendesen dolgozik a diófa alatt a kosárfonó, a csuhés, a gyékényes, benn a házban pedig verik a gömöri csipkét. A fazekas kemencében izzik a tűz, a kenyérsütő kemencében pedig sült a finom kenyér.”

A Magyar Örökség-díj további kitüntetettjei: Aknay János Nyíregyházán született, Szentendrén élő és alkotó, Kossuth-díjas festőművész, Ágh István költő, író, műfordító, a Nemzet Művésze, valamint két intézmény: a négyszázötven éves Egyetemi Könyvtár és a huszonöt éve Héja Domonkos által alapított Óbudai Danubia Zenekar (korábban Óbudai Ifjúsági Zenekar).

Dr. Klinghammer István beszédéből a zárógondolatot idézve: „A haza nemcsak a táj, a természet, hanem a kultúra, a nyelv, a történelem is. Magyarországnak ezeréves története van az európai történelemben ágyazottan. Meggyőződésünk, hogy a nemzetek Európája az otthonunk, de a hazánkat nem pótolja semmi!”

♦♦ (Cservenka Judit)

WELTLER ILDIKÓ

„VALAKI JÁR A FAK HEGYEN”

Búcsú Kányádi Sándortól

Kányádi Sándor Sütő Andrásnál
az író hetvenötödik születésnapján

Székely földműves család gyermeke, akiből a kortárs magyar költészet sokak által legnagyobbnak tartott alakja lett. Nehéz időkben, nehéz szülőföldről induló, nehéz, mégis elismerésekben bővelkedő életút Kányádi Sándoré. A június 20-án, életének 90. évében elhunyt alkotót az anyaországi és a határon túli magyarság egyaránt gyászolja.

„Nehéz életem volt, de büszke vagyok arra, hogy hasznos dolgokat is csináltam” – vallotta a költő. És valóban, a Hargita megyében, Nagyalambfalván született Kányádinak már születése napja is előre vetítette életútját: noha 1929. május 10-én jött a világra, az anyakönyvbe 11-ét írtak, nem véletlenül. Május 10-e ugyanis a román királyság megalakulásának napja, hivatalos nemzeti ünnep volt, és a községhez úgy gondolták, egy „hazátlan” nem születhet eme szent napon. Jelképesnek tekinthető az is, hogy szülőfaluja nyolc kilométerre fekszik Székelykeresztúrtól, ahol a nagy előd, Petőfi Sándor az utolsó éjszakáját töltötte, s huszonöt kilométerre Fehéregyházától, ahol életét áldozta a szabadságért.

Élete legtragikusabb élménye tizenegy évesen érte, amikor 1940 karácsonyán elveszítette édesanyját. A háború okozta állandó határváltozások nyomán jó néhány iskolát megjárta, míg végül (féléves színművészeti kitérő után) a nevezetes kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Karán szerzett magyar irodalom szakos tanári diplomát. Bár tanárként sohasem dolgozott, életében egy egész nemzet tanítója lett.

Első verse 1950-ben jelent meg nyomtatásban, amikor a huszonegy esztendő Kányádi Sándort felfedezte a tizenhét éves Páskándi Géza, aki amolyan ifjú zseniként már akkor a bukaresti Ifjúmunkás című lap szerkesztője volt. A vers később a kolozsvári Utunkban is megjelent, abban a városban, ahol Kányádi 1950 ősztől élt.

Első verseskötete 1955-ben került ki a nyomdából, s kezdetől tevékenyen részt vett az irodalmi életben. A versírás mellett műfordításokat készített, s lapok, gyermeklapok szerkesztőjeként, munkatársaként és szerzőjeként is dolgozott.

A román-magyar határt 1956 őszén lépte át először, de mivel csak átutazott Magyarországon, nem volt alkalma részt venni semmilyen megmozdulásban.

A későbbi évtizedekben számtalan utazáson képviselte és népszerűsítette az erdélyi magyar irodalmat. Nyugatra először 1967-ben jutott el, amikor Bécsben előadást tartott. A hatvanas-hetvenes években járt a Bolzanoi Szabadegyetemen, Norvégiában és Svédországban, valamint Püski Sándor meghívására az Egyesült Államokban és Kanadában is. A nyolcvanas évek hosszabb észak- és dél-amerikai előadó körutat tartogatott számára, 1987-ben pedig tiltakozásul kilépett a Romániai Írószövetségből, miután nem kapott útlevelet a rotterdami Nemzetközi Költőtalálkozóra, ahova meghívták.

A nyolcvanas években Romániában olyannyira tetőzött a diktatúra, hogy még a magyarországi pártvezetés is nyújtott némi segítséget a nevesebb áttelepülőknél. Kányádi Sándornak is felajánlották a lehetőséget: Aczél György 1986-ban azt üzenté neki, hogy „életveszélyben van”, s Magyarországon lakás várja. A költő visszautasította a meghívást.

Kányádi 1990-ben úgy érezte, ideje nyugdíjba vonulnia, élete azonban továbbra is a tevékenység jegyében telt. Iskolák, könyvtárak, művelődési házak állandó vendége volt Romániában, Magyarországon és a környező államok magyar lakta településein.

Magánéletét ritkaságszámba menő, több mint hatvan éven át kitartó házasság ragyogta be. A protestáns családból származó Kányádi

1958-ban polgári házasságot kötött a katolikus Tichy Magdolna tanárral és szerkesztővel (később két fiuk született). Az egyházi esküvő kezdetben éppen a felekezeti különbség miatt nem merült fel köztük. Első gyermekük születése előtt végül megtartották azt is, katolikus szertartás szerint. A házasság iránt érzett nemtetszését Kányádi nagypapája kifejezésre is juttatta: „Egy négyszáz éves protestáns családban hogy fordulhat elő ilyesmi? Sándor, ki viseli nálatok a kalapot?” Mire a költő egyszerűen csak így válaszolt: „Én nem vallásháborút akartam, hanem gyereket.” Közismert humorát jól jellemzi az az epizód is, amelyet Kányádi később így mesélt el: „Régen szép bajuszom volt, de a feleségem azt mondta, hogy inkább vágjam le. Mondtam: 'Nem vágom!' Ez volt a függetlenségem utolsó fellángolása.”

Az olvasók és a kritikusok által nagy becsben tartott költő felsorolhatatlanul sok elismerésben és kitüntetésben részesült élete során. Megkapta többek között a Kossuth-díjat, a Magyar Művészetért-díjat, a Magyar Örökség-díjat, a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét, a Prima Primissima-díjat és a Nemzet Művésze kitüntetést. Díszpolgára lett szülőfalujának, Nagyalambfalvának éppúgy, mint későbbi otthonának, a főváros I. kerületének, s rendes tagja volt a Magyar Művészeti Akadémiának.

Költészetét sokan és sokszor elemezik, értékelik mind a mai napig. Ő maga így vélekedett erről a kérdésről: „Az igazi költő esetében csak halála után derül ki teljes bizonyossággal, hogy az volt-e, aminek hitték őt, aminek hitte olykor maga is magát. Akkor derül ki, hogy az unokák, dédunokák érdemesnek tartanak-e valamit kézbe venni.”

Azt persze már most nyugodtan kijelenthetjük, hogy a kortársak nagyon is érdemesnek tartották, tartják olvasni sorait, kézbe venni kötetait. Általános érvényű vélekedésként olvasók és kritikusok egyaránt a kortárs magyar költészet egyik legnagyobb alakjának gondolják. Nagyon leegyszerűsítve: költészetének legfontosabb üzenete a szülőföld szeretete, az anyanyelv megtartó ereje, a közösségi lét problémája. A szülőföld az ő esetében a min-

A Kaláka együttessel

dennapok valóságán alapult – ahogy mondta, leírta, amit látott. És ahogyan leírta, abból nemcsak az erdélyi magyarság sorsa bontakozott ki, hanem általános érvényű emberi problémakörök is. A XIX. századi elődök lírájában gyökerező költészete XX. századi művészetté, a falusi világ ábrázolása egyetemes létfilozófiává vált. Tette mindezt különös nyelvi gazdagsággal, finom művészettel, rész kísérletezéssel.

Pályáivében jól nyomon követhető a fejlődés, az igazi, csak rá jellemző saját hang kiforrása, a tematika és a költészeti fegyvertár folyamatos gazdagodása. Nemzedékének 1956 utáni baloldali illúzióvesztése metaforikusabb, bensőségesebb költészetet hozott Kányádinál, s harmadik, *Harmat a csillagon* című kötetével találta meg vállalt, tudatos költői hangját. A fenntartások nélküli elismerést és pályájának csúcát a hetvenes években érte el: nemzeti és egyéni sorsok ábrázolása gazdag, lírai köntösben.

Jelentősége és népszerűsége a Romániában különösen is fájdalmas nyolcvanas években sem hagyott alább, abban az időszakban, amikor az erdélyi magyarságnak szembe kellett néznie a nemzethalál lehetőségével. Az akkori menekült-hullámban számtalan erdélyi magyar író hagyta el szülőföldjét, Kányádinak pedig csak gyerekversei jelenhettek meg Romániában. 1989-re összegyűlt költeményeit végül a debreceni Csokonai Kiadónál adta ki *Sörény és koponya* címmel, pályafutása egyik csúcspontjaként.

A kilencvenes években a *Valaki jár a fák hegyén* című „gyeberostált” verseskötettel úgy látszott, Kányádi voltaképpen befejezettnek tekinti a versírást, a kötet az életmű amolyan létfilozófiai összegzése is. Ugyanakkor az évtized második felében, az olvasók nem kis meglepetésére, költészete erőteljesen megújult: posztmodern, könnyedebb nyelvezetű, mégis csak rá jellemző formavilágú versekkel állt a nagyközönség elé.

Kányádi népszerűségét, hatását és az őt körülvevő hihetetlen szeretetet jól mutatja, hogy már életében padot állítottak neki (nem, nem szobrot), mégpedig a 3-as metró Arany János

utcai megállójában, s ha úgy vesszük, saját kérésére. Ez a „kérés”, persze, egy versben öltött formát még 1983-ban (Hiúság), majd tíz év elteltével egy budapesti nyugdíjas házaspárnak jutott eszébe, hogy valóra is váltsa. A bürokrácia útvesztői ellenére sikeresen végig vitték tervüket, s a pad mellett még a verset is sikerrel elhelyezték egy táblán.

Sokan ismerik Kányádinak azt a mondatát, hogy „a vers az, amit mondani kell”. Ő ezt meg is tudta valósítani – azok közé a költők közé tartozott, akik képesek voltak hitelesen előadni verseiket. Amerre csak járt, műveinek tolmácsolásával azt hirdette, hogy a költészet élő valóság. Ahogyan egyszer oly szemléletesen kifejezte: „A vers olyan, mint a lábbeli: mindenki a maga lelki lúdtalpa szerint taposhatja.”

Legendás volt a *Kaláka együttes*hez fűződő szakmai kapcsolata és barátsága. Gryllus Dániel, a zenekar vezetője szerint szinte nincs nap, hogy ne játszanának valahol megzenésített verseiből. Amikor 1981 márciusában, első erdélyi turnéjukon Csíkszeredában felléptek, még nem volt Kányádi-daluk. Később három olyan Kaláka-lemez is született, amelyen zárólag Kányádi-versek hallhatók. „Sándor bácsi mindig azt mondta, hogy nincsenek külön gyerekversek és felnőttversek. Azt is hajtogatta, hogy nincs jó hallása, nem tud énekelni, és azért ír annyira ritmikus verseket, hogy ezt kompenzálja” – emlékezett vissza megihletőjükre Gryllus Dániel.

Szabó T. Anna költő Kányádi Sándor emberi magasait emelte ki: „Minden szavával, egész lényével élte és hirdette a magyar verset, a nyelv zenéjének gyógyító erejét és a félelem nélküli életet. Tanító volt a szó legnemesebb értelmében: a világ szinte minden magyar közösségéhez ellátogatott, a legkisebb falvakba és a legtávolabbi városokba is elment, hogy eleven szavával, tréfáival és szelíd példájával mutassa meg, hogy a kultúra nem luxus, hanem létszükséglet. ... Ő, aki fiatalon titokban felpróbálta Arany János kalapját, idős korára megérte, hogy hívei padot állítottak neki az Aranyról elnevezett metróállomáson. Zavarta

ugyan, hogy még életében megdicsőült, mégis örült a feléje áradó szeretetnek.”

Nyugdíjba vonulásáig a *Kolozsvári Napsugár* című gyermeklap szerkesztője és egyúttal szerzője is volt. Költészetének rajongótáborára mellett olyan, gyerekekből álló olvasói réteg is kialakult körülötte, amely Benedek Elek óta páratlan volt a magyar irodalomban. Nemzedékek nőttek fel az írásain, amelyek a népdalok és a népmesék gazdag örökségéből merítettek. Úgy tartotta, az igazi vers és mese a lélek szomját oltja, ezért az ő kezdeményezésére jöttek létre az *Elek apó-kutak* (Benedek Elek emlékére készült ivókutak), amelyekre nagyrészt közadakozásból gyűlt össze a pénz. A köveket a Hargitáról hozatták, és összesen hat működő kút létesült így. Ugyancsak Kányádié a budapesti *Mesemúzeum* ötlete, amely 2012-ben nyitotta meg kapuit.

A közelmúlt legnagyobb magyar költőjét szülőfalujában, Nagyalambfalván helyezték végső nyugalomra; a szertartáson Áder János köztársasági elnök is részt vett. Halálhíre nyomán számtalan helyen tartottak megemlékezéseket, virrasztásokat a tiszteletére. Ismerősei, barátai és tisztelői többek között a budapesti Városházán gyűltek össze, hogy versekkel, dalokkal, történetekkel idézzék fel emlékét. A Kaláka együttes Egerben, a Múzsák Ligetében emlékezett költő barátjára, annál a fánál, amelyet ő maga ültetett.

A Petőfi Irodalmi Múzeumban virrasztást tartottak az emlékére, egyebek között Pröhle Gergely, a múzeum főigazgatója, a Kaláka együttes, Szentmártoni János, a Magyar Írószövetség elnöke és Kányádi számtalan barátja, pályatársa és tisztelője jelenlétében.

Orbán Viktor miniszterelnök a közösségi oldalán így emlékezett meg az erdélyi magyar költőről: „Elment a legnagyobb. Isten veled, Sándor bátyám!” A búcsúzás alatt egy olyan felvétel szerepelt, amelyen Kányádi maga szavalja *Valaki jár a fák hegyén* című versét.

A Magyar Művészeti Akadémia, amely saját halottjának tekinti a költőt, így méltatta pályáját a halála után kiadott közleményben: „Az ív, amelyet költői pályájával megrajzolt, talán példa nélküli: a XIX. században gyökerező líra szinte észrevétlenül válik XX. századivá, a falusi, paraszti világ európai horizontúvá, egyetemessé; az egyszerű élménylira bölcséleti, létfilozófiai költészetté.”

Jóllehet életútja, pályája hosszúnak és gazdagnak mondható, sokakban támadt a halálával hiány – nemcsak családjában, barátaiban, pályatársaiban és tisztelőiben, hanem a költészetet oly nagyon szerető olvasóiban is.

S a sorok, amelyeket 1981-ben Zelk Zoltán halála után maga Kányádi írt, most is aktuálisak: *felköltöztek a szavak / a mennybe / csönd van / csak az úr léptei / kongnak az űrben.* ♦♦

BOZÓK FERENC

RÖPKÖDÉS

A HOLLÓ KÖRÜL

Míg La Fontaine *A holló és a róka* című közismert meséjében a holló igen buta és hiú, aki engedi kihízelegni a sajtot a csőréből, addig a magyar irodalmi és történelmi emlékezetben igen megbecsült, tisztelt, okos és nemes madár. Az ornitológia (madártan) és állati viselkedés (etológia) azonban inkább a magyar hagyományok igazát erősíti, miszerint a holló a legintelligensebb állatok közé tartozik. Legendás és közmondásos megfigyeléseket közlő számos tanulmány a hollók leleményességéről, ötletes eszközhasználatukról, tervezési, előrelátási képességeikről, játékoságukról. Például szeretnek saját szórakoztatásukra csúszdázni és egyéb vicces játékokat kitalálni, előre gondolkodnak, vannak tárgyairól és szituációikról emlékeik, és így tovább.

Ez az okosság és leleményesség nem véletlen, hisz az összes madár közül a hollónak van a legnagyobb agya. Eme szurokfekete madár különlegességére már igen korán rájöttek régi korok emberei is. Számos nép istenként tiszteli. A vikingek hiedelmvilágában az Odin vállán ülő két holló *Hugin*, a *Gondolat* és *Munin* az *Emlékezet*, az isteni mindent látás és mindent hallás jelképei. A *walesi* mitológiában a holló totemállata *Bran* istenségnek. *Angol* hagyomány, hogy Anglia mindaddig független marad, míg a *Towerben* hollók laknak. Volt is némi pánik, mikor a második világháború zűrzavaros esztendeiben rövid időre kiveszni látszottak a hollók a Towerből, de aztán kétségbeesetten visszatelepítették őket.

A magyar néphagyományban, pontosabban a népdalkincsben unikális, máshol fel nem lelhető az a tartalom, mely szerint a holló koromfekete tolla a bűn színe, melyet a gyónásban tisztára kell mosni. Ennek emléket őriz egy népdal, melyben, bekapcsolódva a húsvéti ünnepkörbe, a hollómosás egybekapcsolódik Krisztus nagypénteki kereszthalálának bűneinket lemosó tétével: „*Nagypénteken mossa holló a fiát / Ez a világ kígyót-békát rám kiált, / Mondja meg hát ez a világ szemembe / Kinek mit vétettem életembe.*” A nemrég elhunyt Kányádi Sándor, aki szeretett verseiben erős szinkontrasztokat használni (lásd pl. *Fekete-piros vers*, vagy *Fekete pohárban sárga kankalin*), a *Három holló* című versében a téli havazás fehérségének közepébe „tüzi” a három szurokfekete hollót, ugyanezt ismétli a *Feketerigó* című versben.

Más irodalmi művekben a holló fekete színe, misztikus titokzatos-sága, félelmetes, káromgós hangja, dögevő szokása és kivégzőhelyek vagy csatamezők elesett harcosai körüli keringése miatt inkább baljós, halált vagy gyászt sejtető madár. A magyar lírában igen korán, már Zrínyinél megjelenik ez a kép: „*Akár farkas, akár emésszen meg holló / Mindenütt felyül ég, a föld lészen alsó.*” (*Befed ez a kék ég*) Garay János *A két holló* című versében is megjelenik a csatamező után elesett katonákon lakmározó madarak képe: „*És szállt a két dögéhes / Károgyva szállt, / S a holt vitézen édes / Tápot talált.*” *Élet vagy halál!* című versében Petőfi dögevő hollókhöz hasonlítja a császár katonáit: „*S mohó étvággyal megrohantok minket, / Miként a holló a holttestre száll. / Hollók vagytok ti, undok éhes hollók, / De a magyar még nem halotti test.*” Gyóni Géza így kezdi a *Harcér* című versét: „*Ágyúk ugattak és a golyók füttyültek / Fejünk fölött hollók, varjuk összegyűltek.*” Leconte de Lisle így ír a *Hjalmár szíve* című versben: „*Jöjj drága holló, emberhús falója! / Tépd fel szívem, itasd vascsőrdet.*” (Kosztolányi Dezső fordítása). Gyulai Pál *Késő bánat* című versében a holló baljós, hozza a baljós híreket: „*Nem hiszek én, holló neked, / Rossz hírt költesz, azt szereted.*” Leginkább kínálkozó példa erre a nyomasztó, baljós mivolta a világirodalom legismertebb hollója, Edgar Allan Poe *A holló* című

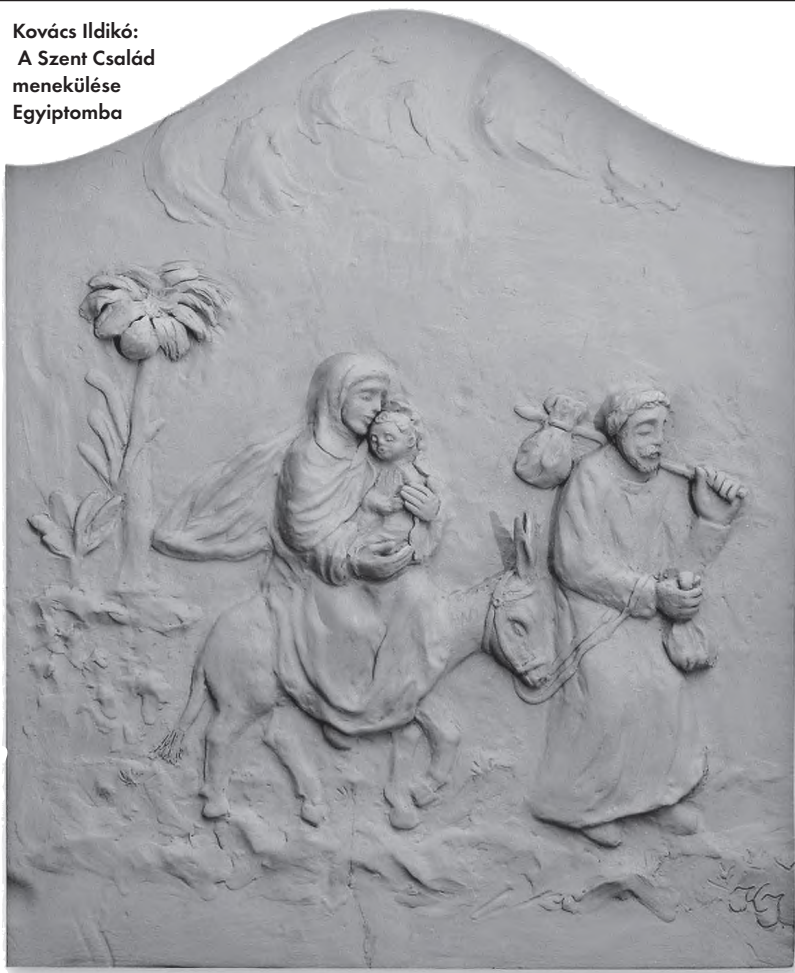
versében. A „nevermore” szó holló általi ismételtetése a költeményben lehet Poe agyszüleménye, ugyanakkor teljesen elképzelhető, hisz a holló képes utánozni emberi szavakat, szövegtöredékeket. Tudjuk, hogy Kosztolányira nagy, mély hatással volt Poe verse, és a *Madarak beszéde* című ciklusában természetesen megszólal maga a holló is, és sötét büszkeséggel vallja, hogy őt valaha megénekelte Poe, így mára már kitörölhetetlenné vált a világírából.

Eszünkbe juthat Alex Proyas *A holló* (*The Crow*) című amerikai thriller-fantasy filmje is. A holló ebben az esetben is a gyász és az eltávozott lélek szimbóluma. Az emberként megszűnés tragikumaként jelentkezik a vándorló mese-motívumként a hollóvá változás, hasonlóan a szarvassá változáshoz. Grimm meséjében a fiúk változnak hollóvá, a magyar Tündérszép Ilona és Árgyélus meséjében pedig a lányok. Ez a motívum a horvát mesekincsben is megjelenik, például Mirko Curic *A hollóvá változott hét fivér* című meséjében. Anna Ahmatova a háborúban elveszett barátait elrepülő hollóhoz hasonlítja a *Hát itt maradtam* című versében. A holtak lelkéhez, a túlvilági üzenet hírnökeként vagy megtestesüléseként megjelenő holló szerepét olykor a varjú veszi át. Arany János *Vörös Rébék* című balladájában Rebi néni, a boszorkány képes varjújá válni, majd halála után varjúként a lelke vissza-visszajár: „*Vörös Rébék általment a / Keskeny pallón: most repül / Egy varjúból a másikba / Száll a lelke, vég ne 'kül.*”

Jankovics Marcell, ki szeret meghökkentő, váratlan, olykor szürreális rajzmotívumokat alkalmazni, a *János vitéz* című rajzfilmjében Iluska mostoháját varjú vagy hollószerű boszorkányként ábrázolja. Tarbay Ede egy vele készített korábbi interjúban elmesélte, miért nevezte el közismert, rajzfilmesített meséit *Varjúdombi mesék*nek: „*Képeletem szerint Varjúdomb lakói egy régi akasztófa-domb közelében éltek. Az akasztófa környékén mindig a varjak keringtek. De ezt az eredeti szövegbe nem írhattam meg. Kirostálták, mondván, hogy gyerekeknek szánt mesében ne szerepeljen akasztófa. Pedig rengeteg mesében van akasztófa.*” (Bozók Ferenc: Kortársalgó; Hét Krajcár Kiadó, 2013.)

A holló mégis szimpatikus madár a magyar népi emlékezetben, és gyakran nem is ezekre a sötét, baljós vagy halottas képekre asszociálunk azonnal. A holló hazai megbecsültségének fő oka természetesen az, hogy Mátyás király címerállata volt. Úgy tartja a sziléziai krónika, hogy Mátyás gyűrűjét ragadta el a fényes tárgyakhoz a szarkához hasonlóan vonzó hollómadár. Ezt a madarat lenyilazta, így kerül a címerben a *Corvus* csőrébe az aranygyűrű. A történeti hűség miatt meg kell említeni, hogy a hollós címet már Mátyás apja, Hunyadi János is használta, és V. László oklevele szerint királyi adományként használta a család. Logikus, hogy világszerte a postagalamb számít a posta jelképének. Nem így Magyarországon. Nálunk hollót láthatunk a magyar posta hagyományos logóján, melyet azonban sajnos mostanában zöld kürtre cseréltek. Pedig az irodalmi előzmény itt is kínálkozik: Arany János *Mátyás anyja* című balladájában a holló a „gyorsposta” a Prágában raboskodó Mátyás és az anyja, Szilágyi Erzsébet között. A magyar költészetben a holló alakjához kapcsolt tipikus képek és tartalmak (gyász, halál, félelem, baljóslatok), vagy a küldönc, postás, hírvívó szerepkör mellett találtam egy unikálisat, egyedit. Amadé László az *Aztat tudd meg, én már többet* című versében a holló a csapodár, kacér, csalfa nő metaforájaként képződik meg: „*Minden testre, oly torkos vagy, / Mint holló reá szállnál, / Minden szívet, oly gyilkos vagy, / Darabra szagatnál.*” ❖

Kovács Ildikó:
A Szent Család
menekülése
Egyiptomba

Kiállítás
a győri
kórházi
káp-
nában

Bassiano,
interiőr az
olaszországi
kiállításból

GÜLCH CSABA

Kovács Ildikó kerámiaműhelyében

Kovács Ildikó műhelyében bizonyosság-
tevéssül készül minden munka. A győri
tanárnőt évtizedekkel ezelőtt érintette meg a
formázás vágya, azóta a kerámiaszobrászat
teremtő szenvedélyében él. Szobraival boldog
gyermekéveiről, a teljességgel teli családról,
stációival, a szenteket megörökítő műveivel
pedig rendíthetetlen hitéről vall.

Idillikus családi „portréival”, szeretetet és
örömet árasztó életképeivel a csodálatos Bezi-i
időszak évtizedeken átívelő gyerekkori elmé-
nyeinek állít emléket, annak a földnek, amely-
hez emberi-művészi gyökerei szüntelenül visz-
szanyúlnak, ahonnan azóta is táplálkoznak.

Kovács Ildikó az alkotást nem bízta a vélet-
lenre, ahogyan maga mesélte, győri házukban
minden „állomáshelyen” tart egy agyaggal teli
vödört, mondván, ha a főzés, az unokázás és
számos teendője mellett sikerül időt lopnia a
„szobrászra”, máris nekiáll, hogy legfrissebb
ötletéből megformázzon valamit.

Szobrai, kerámia domborművei élnek. Oly-
annyira, hogy ha valamit alakítani akar rajtuk,
azt „tudatja velük”. Ahogyan ő fogalmaz, „át-
érezem, ami az ujjaimból az agyagba születik:
a kisgyermek ölelését, a temetőbe igyekvő
asszony szomorúságát, a menekülő Szent Er-
zsébet fájalmát, Szent Ferenc mennyei szelíd-
ségét. Bizonyágtételnek számom a munkáimat,
velük a mindenható Istennek szeretném meg-
köszönni a tőle kapott inspirációt.

Szakraális alkotásai között gyakran visszatérő
üzenet Krisztus szenvedéstörténete. Számos
sorozata készült erről a témáról. A golgotai
jelenetek mindegyikén megrendültséggel érzé-
kelhetjük, hogy sajátos, egyedi megfogalma-
zásában ott munkál az alázat és a szeretet is.
A harmonikusan megkomponált művek min-
den részletét áthatja az üzenet: az Isten által
elrendelt utat végig kell járni, és beteljesíteni
a küldetést. Kovács Ildikó kerámiaképein kü-
lönös hangsúlyt kap a kereszt, illetve az arcok,

a kezek finoman kimunkált együttese, az a sa-
jatos megoldás, ahogy egymásból növekszik,
építkezik a sík és a tér.

A szakraális alkotások, főként a stációk elké-
szítése kapcsán egy helyütt így nyilatkozott:
„Mindig megerősítik bennem, hogy mindany-
nyian ezt az utat járjuk, fájdalommal, sebek-
kel, botlásokkal, de reménnyel, és én ezzel
a legmélyebben azonosulni tudok. Nemcsak
Jézus szenvedéséről akarok üzeni, hanem az
anyáéről, a Szűzanyáéről is. Az a kérdés merül
fel bennem, hogy fia emberfeletti kínjait lát-
va vajon mit érezhetett. Jézus szavait hallom
ilyenkor: *Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem
tudják, mit cselekszenek!* Még a keresztfáról is
a szeretetet hirdette.”

Kovács Ildikó valamennyi alkotása elmélyü-
lésre, elmélkedésre, emlékezésre készítteti az
embert. És nem utolsó sorban megtisztulásra,
amelyre bizony, szükségünk volna nap, mint
nap. ♦

CSEPREGI JÁNOS LÍRAKÖTETÉRŐL

Csepregi János 1980-ban született Pécsen, jelenleg Budapesten él: költő, író, szerkesztő. 2006 és 2011 között a FISZ-könyvek szerkesztője, 2008 és 2014 között a FISZ elnökségi tagja, 2010-től 2018-ig a Móríc Zsigmond irodalmi ösztöndíj kuratóriumának tagja. Új verseskötete, a *Morgensternt tiszta papírra* – 1942, ez év júliusában jelent meg a NOW Books & Music kiadásában.

Csepregi verseskötetének kiadója – profilját tekintve érthetően ifjú olvasókra is számítva, a szeretetteljes iróniát sem nélkülözve – így ír a költőről:

„Gyermekkorát Tolna megyében, Simon-tornyán töltötte. Mire iskolába ment, már gyújtott fel házat, égetett el cipőket az óvodai cserépkályhában, törte el másfél hónapon belül kétszer ugyanazt a lábát, és írtak róla szakdolgozatot, mint magatartászavaros gyerekről.

Érthetetlen okokból középiskolai tanulmányait műszaki területen végezte. Az első iskolát ott kellett hagynia, megelőzendő, hogy kicsapják, a másodiknál már csak a kollégiumból rúgták ki. Bosszúból magával vitte a Lenin-összes tizenegy kötetét. Mivel állandóan volt mit mondania, beszélni azonban nem mindig lehetett, jött az írás. Versei kezdetben egy vidéki metálbanda szövegeiként kerültek a rémült közönség elé, énekesként rekedten üvöltött a mikrofonba néhány vidéki művelődési ház színpadán. A rock-karierről kiváló érzékkel még időben mondott le, a világon kevés olyan ember van, akinek még nála is rosszabb lenne a ritmusérzéke... Verset és prózát egyaránt ír, ám a kritikaírásról egy ideje lemondott. 2005-ben *Mindennapi legendák* címmel látott napvilágot első prózakötete, amelyet 2008-ban az *Ímé, a test* című lírakötet követett. Az egykori blogjával azonos címet viselő regénye, *Az amerikai fiú* 2013-ban jött ki a nyomdából. *Lennonádé felolvasós* címen pedig 2013 novemberében készült el az a stúdióalbum, amelyen a Tai Chi Teacher zenekarral közös, könnyűzenei-irodalmi műsor került rögzítésre. *Morgensternt tiszta papírra* – 1942 című, most megjelent lírakötete Nagy Kincső grafikusművész vizuális világával egészül ki.

2016-tól a Tilos Rádió Spanyol Inkvizíció című műsorának egyik műsorvezetője. Előtte tizenhárom évig dolgozott főállásban szociális területen, ebből hat évig kifejezetten a családon belüli erőszak áldozataival foglalkozva. 2014-től a MISZJE, Magyar Irodalmi Jogvédő és Jogkezelő Egyesület irodavezetője. Az Életrevaló Karitatív Egyesület intézményben élő fiatalok önismereti és alkotócsoportjainak, máig mentálhigiénés munkatársa.”

Tükörországbán

A *Morgensternt tiszta papírra* – 1942 kötetet elemezve Huszti Gergely tollából ezt olvashatjuk. „Csepregi új kötetének versei egyszerre roppant személyesek és legalább annyira kérlelhetetlenek. Ezt a műtetsorozatot nem előzi meg fájdalomcsillapítás. A versek nyílt sebként tárulnak fel előttünk, és mi – szégyentelen voyeur-ök – csak állunk a boncasztal mellett. Kényelmes volna elhinni az önhazugságot; hogy mindez nem a mi háborunk, nem a mi ki- és bevándorlásunk (akár képletesen, akár hétköznapi értelemben), nem a mi szétesett családuknak, nem a mi halálunk és nem önmagunk folyamatos, hasztalan keresése. Ezek a versek szűk térben működnek igazán, ahol zavarba ejtő és veszélyes közelség alakul ki szöveg és hallgató között. Nem a forma diktál, hanem a tárgy, a ciklusoknak ez utóbbi ad szigorú belső ritmust, és ezek a ritmusok rímelenk egymásra; az elszalasztott pillanatok, visszatartott szavak, be nem teljesült álmok tükörországiában keringünk végeérhetetlenül. Az újraérintés lehetetlensége, a megértés kilátástalansága, mint albion köd ül a kötet egészen, ha a remény olykor meg is csillan egy kórházkerti padon, St. Mary Mead nyúltetemein vagy Varsó szürkére mosott egén. Csepregi János lírai költő. Meghökkenítő közelségbe hozza a test szenvedéseinek képeit, a búcsúzást önmagunktól, és mégis: mindezt gyakran játékosan, néhol önfeledt humorral teszi, mint kisgyerek, aki miután szétrúgott mindent, ami elérhető, végül elcsöndesedik, hogy hallgassa jelenlétünk halkuló visszhangjait... A *Morgensternt tiszta papírra* – 1942 nehéz könyv, melynek befogadásáért meg kell küzdeni. Leginkább önmagunkkal, saját démonainkkal.”

CSEPREGI JÁNOS

ONLINE APOKALIPSZIS

fizika óra után
eljött a végítélet ideje
s te számúttél hétszáztiz
ismerősöd közül
a közösségi portálon kívüli
külső sötétség birodalmába
s én rögtön tudtam
hiába marna arcomra heget
megannyi keserű könnyem
nem térítene jobb belátásra
az adalékanyagoktól lágy
kólaízű fogcsikorgatás
leckeírás helyett esténként
már sosem chatelsz velem
kedveskedő e-cardjaimon
hiába hemzsegnék ezután
a photoshop által
gyönyörködtetésre génkezelt
állatkölykeim s hiába küldök
majd vicces idézeteket képeket
megszelídíteni magad többé
már úgysem engeded
s hiábavalóvá lesz szerencse
egészség boldogság áldás
kárnak ítéltetik minden átok
s a számtalan baljós prófécia
nyomodba szegődő sorvadásról
köremljeimet nem küldöd
tovább többé már soha

(2009)

VARSÓ V.

Varsót nem szeretni könnyű
úgy hiszed
az ablakok mögött nem élnek emberek
számodra nincs múlt
nincs kontinuitás
a város betegge tesz ha nem vigyázol
hiába teltek el évek azóta
hogy legutóbb
Varsóban talán papírból vannak a falak
és mindenki statisztá
és minden csak imitáció

a múlt végképp eltörölésének és reprodukciójának
 önmagát ismétlő kísérlete
 a Visztula másik oldalán már
 egy másik Prága fekszik
 az állatkert medvéinek foltokban hullik a szőre
 a sör olcsó és erős
 aki nem iszik nem is ír igazán
 és te nehezen tartod a lépést
 csikkek és üvegszilánkok közt a plázson
 mégis hallani véled
 a teremtés napjai közti csendet
 félsz és nem hiszel benne
 de a helyiek azt mondják
 városuk az élet szimbóluma
 te pedig még sokáig olvasol fel
 saját nyelveden
 állítják nem baj ha nem értik
 hallgatni akkor is érdemes

(A Morgensternt tiszta papírra
 – 1942 kötetből)

ST. MARY MEADBEN A SZÉL III.

St. Mary Meadben a szél
 emlékeiből kisöpri a lángosok
 nehéz ipari szagát
 a fogaid közé tapadt
 tejföl sajt fokhagyma
 végleg elveszik
 a vidéki levegő megtisztít
 a gyermekkor
 lepedékként rád rakódott rétegeitől
 pedig még november sincs
 meg korai fagyok
 meg albioni kód
 ő mégis mindig úgy tesz
 és mindig csak mások kedvéért
 érintésétől szívárogni kezd csontjaidból
 az almabor vagy az enyv
 vagy mindkettő
 valami ami nem cukrozott
 és ettől már elhiszed
 hogy igazi
 valami amit még otthon
 ivott magába a tested
 ott ahol még nem dögöltek úgy a rókák
 ahogy itt és most teszik
 elegánsan
 százával ezrével naponta
 ahol még volt bennünk élni akarás
 lerágott lábakat hagytunk maguk mögött
 hogy később elvigyen
 vagy csak később vigyen el
 a sebláz az üszkösödés
 vagy valamilyen időtlen bakteriális fertőzés
 még Pasteur előttről
 még Semmelweis előttről
 még azelőttről hogy minden
 így elbarmolódott volna

(A Morgensternt tiszta papírra
 – 1942 kötetből)

Egyéves az Arany-busz

*Hetvenezer látogató a harmincezer
 négyzetméternyi kiállítóterben*

Igen, éppen egy éve járja az országot és a határon túli magyarok településeket az Arany János születésének 200. évfordulója alkalmából indított autóbusz. S a Petőfi Irodalmi Múzeum vándorkiállítását óriási érdeklődés kíséri, hiszen már a 2017. júliusi indulás után pár héttel le kellett zárni a jelentkezést, mert szeptember közepéig több mint 400 helyszínre hívták meg a buszt. Az elmúlt tizenkét hónapban folyamatosan úton volt: Arany János a közelmúltban a 195. helyszínen fogadta a látogatókat.

A jármű eddig közel húszezer kilométert tett meg, a legtovábbi helyszín a Budapesttől nyolcszáz kilométerre fekvő Kézdivásárhely volt, de Erdély több más városában, sőt a Felvidéken és Horvátországban is járt már a kiállítás. A budapestiek hiába is hívnák – őket várjuk a múzeumunk Arany-kiállításába –, viszont kis falvakba annál gyakrabban ellátogat. Járt az alig ezer fős Sánta falunapján és még megannyi érdekes helyen, például Marcellházán, bajusztalálkozón, Gyulán Shakespeare-fesztiválon, a Művészetek Völgyében, sőt még a sátorlajúhelyi börtönben is. Eljutott Nagyidára és Arany János szülőhelyére, Nagyszalontára is, ahol a kilencvenhárom éves Dánielisz Endre személyében nemcsak a legidősebb látogatót, de egy jelentős Arany-kutatót is köszönhettek a kiállítás kurátorai.

Az elmúlt hónapokban számtalan kalandban volt része a busznak: villámcsapást szenvedett Veszprémbe, az Alföldön egy felázott szántóföldről traktorral vontatták tovább, román rendőrök flexszel vágtak ki egy

jelzőtáblát, hogy elférjen a parkolóhelyen, a pécsi volánosok lelkesedéséből megszerelték, de Szombathelyen már új akkumulátort kellett venni – minden nap új kihívások elé állítva a muzeológusokat. És minden nap személyes élményt ad a rengeteg lelkes, kedves látogatóval történő találkozás. Eddig már hetvenezren kapták meg a Toldi Miklós hősteteit ábrázoló, ingyenes látogatásra jogosító buszjegyet. A legtöbben tavaly novemberben, Győrben szálltak fel buszra, egy nap alatt kilencszázharmincan.

A projektben hozzátétőleg harmincan dolgoznak, hiszen a buszt minden helyszínre két múzeumpedagógus is kíséri, akik, azon túl, hogy bemutatják a kiállítást, szükség esetén informatikusok, takarítók, autóbusz-szerelők, anyagbeszerzők, fényképészek, testőrök, esetenként pedig betegápolók és lelki támazok is. Elkötelezett tagja a buszos csapatnak Szőke Csaba, az egy éve folyamatosan úton levő, hóviharban és kánikulában egyaránt helytálló busz sofőrje.

A vándorkiállítás sikerét mi sem jelzi jobban, mint hogy már a harmadik vendégkönyvet töltik meg az elismerő bejegyzések, ez év májusban pedig a Magyar Múzeumi Egyesület különdíjjal tüntette ki az Arany200-buszt. Sőt: már egy olyan szakdolgozat is született, amely az új típusú múzeumi gyakorlatok irányából vizsgálta a busz népszerűségét.

A projektet támogató Arany János Emlékbizottság döntésének köszönhetően az Arany-busz még 2018. október végéig robot, menetrendje megtalálható a Petőfi Irodalmi Múzeum honlapján. ♦♦ Erlitz János

BÚCSÚ AZ AVANTGÁRD NAGYMESTERÉTŐL

Papp Tibor József Attila-díjas író, költő, a magyar avantgárd meghatározó személyisége, a párizsi *Magyar Műhely* alapító szerkesztője, életének 83. évében eltávozott közülünk.

Papp Tibor 1936. április 2-án született Tokajban. Középiskolai tanulmányait a debreceni Szent József Gimnázium jogelődjének intézményében, a Piarista Gimnáziumban kezdte meg. Az egyházi iskolák államosítása után a rendszernek nem tetsző családi háttere miatt már csak nehézségek árán jutott be a Fazekas Mihály Gimnáziumba. A kommunista diktatúrában családjukat osztályellenségnek tartották, ezért érettségi után kiváló tanulmányai ellenére sem vették fel az egyetemre. Így az egri Lakatosárugyárban lemezlakatosi szakmunkás képesítést szerzett, s Miskolcon, Csongrádon,

Debrecenben és Budapesten dolgozott. Az 1956-os forradalom idején, Budapesten egy MTI-fotósnek segédkezett, így sokat látott, hallott, s emiatt az ávósok keresni kezdték. 1957-ben menekülnie kellett az országból.

1957 és 1960 között Ford-ösztöndíjas volt, a Liège-i Műszaki Egyetemen candidat ingénieur diplomát szerzett, s egyik alapítója lett a *Dialogue* című belga folyóiratnak. 1961-ben érkezett Párizsba, ahol szabadhallgató lett a Sorbonne-on, a *Szabad Európa Rádió*nak, valamint a *Francia Rádió magyar adásának* pedig külső munkatársa lett. „Lapfenntartó ösztöne” hatására és vizuális alkotásainak tipográfiai tökéletesítésére kitanulta a nyomdászmasterséget is. 1962-ben barátaival, pályatársaival közösen megalapította a magyar emigráció egyik legfontosabb irodalmi lapját, a hetvenes évek elejére avantgárd irodalmi fórummá váló *Magyar Műhelyt*, amely 1989-ig Párizsban, a diktatúra összeomlása óta pedig Budapesten jelenik meg.

1985-től a *Polyphonix* nemzetközi modern költői fesztivál alelnöke, s tagja a *Société de Bibliologie et de Schématisation*nak, ahol a tipográfiai kutatócsoport vezetőjévé választották. 1992-ben a *Francia Írószövetség* vezetőségi tagja lett, 1997-ben pedig a *Le Temps des Cerises* könyvkiadónál a *Collection Union des Écrivains* sorozat igazgatójává nevezték ki. A vizuális irodalom egyik legjelentősebb, nemzetközileg is elismert fórumának, a *Magyar Műhelynek*, valamint a *d'atelier* című folyóiratnak és könyvkiadónak, s az első nemzetközi, csak számítógépen generált műveket közlő irodalmi folyóiratnak, a párizsi *alire*-nek is egyik alapítója és haláláig szerkesztője volt. A rendszerváltás után, a kilencvenes évek elején, Budapesten újra megtalálta az otthonát, Párizst pedig megtartotta második hazájául.

Papp Tibor harmincnál is több könyvéből változatos és gazdag életmű tárul az olvasók elé. Prózaírói művei, önéletrajzi ihletettséggű regényei, versei, vizuális költeményei, esszéi és tanulmányai egyaránt kiállják az idő próbáját. E műfaji gazdagság mellett Papp Tibor előkelő helyet foglal el a világirodalom számítógépes költészetében is. Az első magyar automatikus versgenerátornak ő a megalkotója: a *Disztichon Alfa* (1994) mágneslemeze hatmilliárd verseskötet anyagát rejtje. A 2000-ben megjelent *Hinta-palinta* című művében pedig a generált verseken, szövegen kívül a költő már vizuális költeményeket és hangverseket is létrehozott az általa írt számítógépes programmal.

A Magyar Írószövetség munkáját több ciklu-

son át választmányi tagként is segítette. Munkásságáról két monográfia jelent meg: Bohár András *Papp Tibor* című kötete 2002-ben, Kelemen Erzsébet *Testet öltött szavak. Papp Tibor vizuális költészete* című könyve 2012-ben. Irodalmi és közéleti munkásságát A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével (1996) és József Attila-díjjal (2003) ismerték el. Nyugodjék békében! ♦♦ (Weltler)

BOBORY ZOLTÁN ZEUSZ-ISTEN VÁGYÁLMA

Tudjátok, ti halhatatlan égi szerelmeim,
itt fönt az Olümposzon,
köröttem csicsergők,
– oh, milyen más hangot hallok –
elég volt ezekből
a fénylő gyönyörökből.

Oda vágyom, le a földi
halandó lábai elé, ahol
másként dobog a szív,
igaz, árnyak lopakodnak...

De nem szférák zenéje,
lélek dala szól hozzám,
és emberi testben áramló
vér veri a vágy ritmusát

Könnyebb itt élni,
de üres ez a bódult világ;
álmatlanok az éjszakáim,
mert nem titeket érez
testem éjjelente, nincs
hús, vér, bőr illatotok,
hát oda jár le álmom...

Egyhangú ez a csillagragyogás.
Az ő szemében szerelmet,
forró vágyat látok, itt meg
az engedelmesség és
remegő tisztelet hideg
levegője csendesíti vágyamat.

Én, Zeusz, a villámok istene,
halovány kis gyertya
esetlen fényével kérném:
tárja ki előttem ajtaját.

És szívét.

RÉFI JÁNOS MEGSEBZETT SZARVAS

(Frida Kahlo festménye nyomán)

Frida Kahlo a rengetegen át
szarvasként fut, hogy sorsát elérje.
Fölfedik patái lágy vonalát –
Nyíllak sebzik, kicsordul a vére.

Frida Kahlo őszi vadon ölen
összerogy majd önvérébe hullva.
Lehunódik szeme, nem bántja fény
és így marad tíz és száz év múlva.

Jönnek érte ifjú, szép vadászok,
zúg az erdő, reccsen ezer ág.
Viszik a lányt, ki szarvasnak látszott...
Frida Kahlo – folyamat a világ.

ÉLET/MŰ

Palotai János monográfiája Benkő Imre fotóművészről

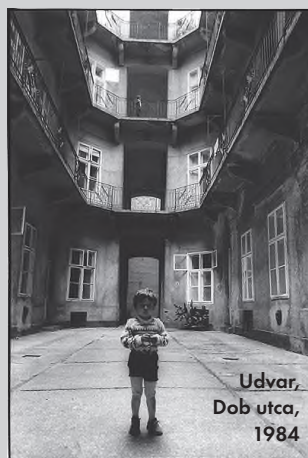
A Balázs Béla-díjas Benkő Imre fotóművészről szóló monográfiát ez év májusában jelentette meg az MMA Kiadó, s a FUGA Budapesti Építészeti Központban a kötet szerzője, Palotai János, valamint a neves fotóművész közreműködésével mutatta be a sajtó képviselőinek és az érdeklődőknek.

„A dokumentarista fotográfia megkerülhetetlen, összetéveszthetetlen alakja Benkő Imre” – írja róla tanulmányában Kiscsatári Marianna fotótörténész, muzeológus. Majd így folytatja: „Sokan ismerik, sőt: elismerik egyedi hangvételű eddigi életművét – pedig egész lénye, személyisége a háttérben maradásról szól. Riportjait, fotóesszéit is úgy készíti, hogy hosszú időt szán az észrevétlenség megteremtésére: így tudja elérni, hogy alanyai természetes társként fogadják el őt és a fényképezőgépét. A való világ vizuális értelmezése, az ember és környezetének sajátos dokumentatív ábrázolása érdekli, erről tanúskodik jó fél évszázados pályájának minden egyes alkotása. [...] Már a hetvenes években az utca lett felvételeinek fő helyszíne és korhangulatot megörökítő témája. Aztán már bemegy koncertekre, munkásszállókra, kultúrházakba, üzemekbe. Később a színház varázsa, s az Artistaképző növendékeinek különös élete, fanyar, érdekes, rettentő kitarást igénylő világa ihlette fotóit. A Magyar Távirati Iroda is remek iskolának bizonyult számára, a riportfényképezés szinte minden területével sikerült itt megismerkednie. [...]

1986-ban utazott először Ózdra, egy riportra, majd ezt követően kilenc éven keresztül az ózdi kohászat leépülését dokumentálta, készített szubjektív korlenyomatokat. 1989-ben megkapta a Kassák Lajos Ösztöndíjat, ez tette lehetővé számára, hogy elkészítsen egy egészen egyedülálló sorozatot, amellyel 1992-ben elnyerte a W. Eugene Smith Memorial Fund (New York) ösztöndíját is. Albuma *Acélváros. Ózd 1987 – 1995* címmel jelent meg a Pelikán Kiadó gondozásában. A kötettel újra-élesztette a már-már eltűnőben lévő nélkülözhetetlen vizuális műfajt, a fotóesszét. [...]

1988 után különböző ösztöndíjakkal alkotott, utazott a világ számos országába, ahol érdeklődése az emberekre, a társadalmi és szociális struktúrákra irányult. *Utak (Fotók: 1971 – 2002* című fotóesszé kötete saját kiadásában jelent meg (2004). Két alkalommal – 1975-ben és 1978-ban – aranyérmet nyert a World Press Photo pályázatán. Több száz csoportos kiállításon szerepelt alkotásaival, Kínától Indiáig, Amerikától Esztergomig; egyéni tárlatainak a száma meghaladja az ötvenet – Pozsonytól New Yorkig. Számos jelentős közgyűjtemény és galéria őrzi a műveit.”

Balázs Béla-díjas, Pulitzer-émlékdíjas, Érdemes Művész, a Magyar Fotográfiai Nagydíj, a Magyar Művészeti Díj tulajdonosa, s a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Benkő Imre így sűriti egy mondatba saját munkáját: „Az emberi létezés stációit kutatom, a valóságon átszűrte élményeimet képekbe, fotóesszéikbe fogalmazom, vizuális korlenyomatokat készítek.” ♦♦ (W.I.)

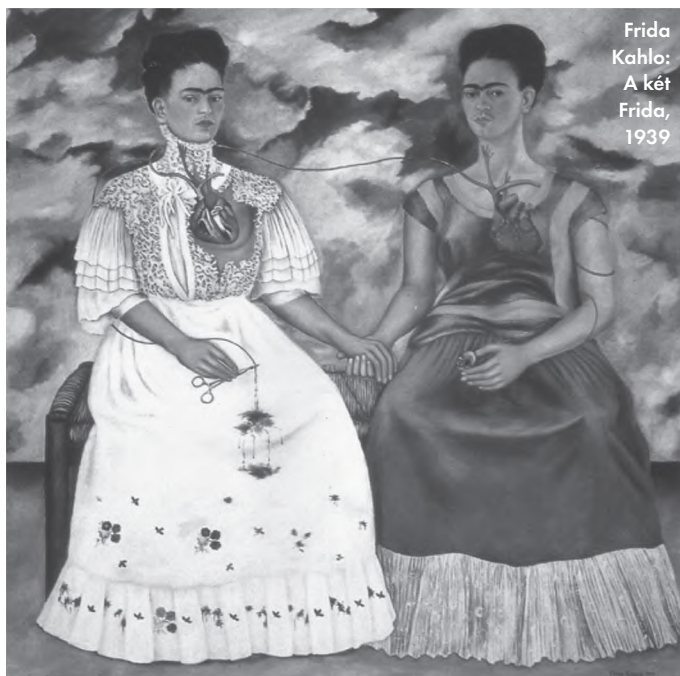

FRIDA KAHLO-KIÁLLÍTÁS A MAGYAR NEMZETI GALÉRIÁBAN

Remekművek a mexikóvárosi Museo Dolores Olmedóból

Amára ikonná vált Frida Kahlónak, a 20. század talán legmeghatározóbb női művészenek munkáiból rendezett kiállítást a Magyar Nemzeti Galéria. A mexikóvárosi Museo Dolores Olmedo, valamint más jelentős mexikói gyűjtemények jóvoltából több mint harminc festmény és grafika érkezett Budapestre. A válogatás betekintést enged Frida Kahlo szuggesztív, ám testi és lelki gyötrelmekkel teli belső világába, valamint az általa megélt és újrateremtett mitikus valóságba. A Magyar Nemzeti Galéria ezekkel a mondatokkal ajánlja látogatói figyelmébe a rendkívüli tárlatot, amelyet Fekete Péter kultú-

ráért felelős államtitkár nyitott meg július 4-én. A megnyitón részt vett José Luis Martínez, a mexikói kulturális államtitkár és Cristina Kahlo fotóművész, Frida Kahlo távoli rokona. Dr. Baán László, a Szépművészeti Múzeum – MNG főigazgatója Frida Kahlo utolsó szavait idézte: „remélem, a távozás örömteli lesz, és soha nem térek vissza.” Majd így folytatta: „pedig igazán sosem távozott. Ma, a száztizenegyedik születésnapján, Budapesten találkozhatunk vele.” Az alábbiakban Baán Lászlónak a kiállítás katalógusában megjelent gondolataiból adunk közre részletet. A kiállítás november 4-ig látogatható.

Frida Kahlo:
A két Frida,
1939

Frida és Nick a coyocáni
műteremben, 1944

Frida Kahlo
és Diego Rivera

Frida Kahlo:
A dajkám és én,
1937

Frida Kahlo:
Önarckép majmokkal
1945

A házának kertjében

Apja portréját festi, 1951

BAÁN LÁSZLÓ

Frida Kahlo Budapesten

A budapesti Frida Kahlo-kiállítás régi adósságot törleszt, hisz a közönség már nagyon régóta várja a csak sok évvel halála után világhírűvé vált, ám azóta is töretlen népszerűségnek örvendő mexikói művész magyarországi bemutatkozását. A Museo Dolores Olmedo jóvoltából 2018 nyarán végre valóra válhat a sokáig dédelgetett álom: a Magyar Nemzeti Galéria négy hónapra otthont ad a világ egyik legjelentősebb Frida Kahlo-gyűjteményével rendelkező mexikói múzeum remekműveire épülő, az életmű egészét átfogó tárlatnak.

Frida Kahlo életét és halálát mítoszok övezik; kevés művész rendelkezik olyan szuggesztív személyiséggel, amely ennyire rabul ejténé és csodálatra késztetné a közönséget. Tény, hogy képei művészi értékéről megoszlanak a vélemények, egy azonban biztos: Frida Kahlo élete és művészete elválaszthatatlan egymástól, és organikus egységben kapcsolódik össze.

Amíg élt, kevesen figyeltek rá, hiszen férje, Diego Rivera árnyékában csak Mexikó legjelentősebb festőjének feleségeként ismerték. Hazájában gyakorlatilag csak a családja és barátai, közeli ismerősei tudták róla, hogy fest, és festményeinek vásárlói is az ismeretségi köréből kerültek ki.

Extravagáns és korának tabuira fittyet hányó személyisége azonban a kortársak figyelmét is felkeltette, mára pedig kultusz tárgya lett. Művészete gyakran tragikus személyes élményein és élettapasztalatain alapul, és a női sors mélyen szenvedő, s egyben szenvedélyes megélésének metaforájává vált. Képeinek közvetlen, letisztult és sallangoktól mentes, de egyúttal kíméletlenül őszinte nyelvezete tükröt tart a 20. század önmagát kereső embere elé. Sokrétű, sokértelmű műalkotásainak figyelemre méltó vonása továbbá az is, hogy napjainkig képes újra és újra inspirálni korunk művészeit, de műveinek és személyiségének hatása utat

talált a populáris kultúra legkülönbözőbb rétegeibe is.

A csupán mintegy kétszázötven műtárgyat számláló oeuvre jelentős része magánkézben, vagy a művész szülőházában, a Casa Azulban kialakított Frida Kahlo-múzeumban található, amelyet Diego Rivera a mexikói államra hagyott. Rivera végrendeletének kikötései alapján azonban a Casa Azul gyűjteményének egyetlen darabja sem hagyhatja el az épületet. Ezért is különlegesen becsülendő Dolores Olmedo elszántsága és értékes tevékenysége: összegyűjtötte Frida Kahlo számos műalkotását, majd nemes gesztussal lehetővé tette, hogy bárki láthassa őket Mexikóban, vagy akár a világ távoli pontjain is, mint most itt, Budapesten. Köszönet illet minden hazai és külföldi kollégát, akinek munkája lehetővé tette ennek a nagyszerű tárlatnak a létrejöttét. Bízunk benne, hogy a kiállítás maradandó élményt nyújt a látogatók számára! ♦♦

SEREGÉLYESI JÁNOS

IRODALMI DÍJAK 5.

A Kisfaludy Társaság díjai II.

Az 1879. évi februári tisztújító közgyűlésen Gyulai Pált választották a *Kisfaludy Társaság* elnökéül. A következő két évtized, a 19. század magyar irodalmának két évtizede, sok szempontból Gyulai irányításával telik el. Megválasztásakor: ötvenhárom éves. A társaság némileg módosított alapszabálya szerint: „*A Kisfaludy T., Kisfaludy Károly emlékére felállított széptudományi intézet, célja a magyar szépirodalom emelése s általában a műizlés nemesítése.*”

Gyulai szigorú, erős egyéniség volt. Igen komoly befolyást szerzett, sok területen. A Kisfaludy Társaság vezetésén kívül pesti egyetemi tanár, az Akadémia egyik vezetője, főrendiházi tag, pénzügyi igazgatási tagja, és fontos irodalmi lap, a Budapesti Szemle szerkesztője. Igényes, tájékozott, művelt tudós, az esztétika és irodalmi kritika meghatározó alakja. A szakszerű irodalmi bírálatra elsősorban ő tanította kortársait.

Első évnnyitó beszédében a negyvenhárom éves társaság történetét méltatta: „Társaságunk utolsó hulláma volt annak az irodalmi mozgalomnak, amely a múlt század utolsó felében felébresztette a nemzeti szellemet és lassanként újjászülte irodalmunkat... Ne hagyjuk kialudni a költészet Vesta-tűzét!”

A Kisfaludy Társaság továbbra is pályázati-írással és tudatos műfajirányításokkal próbál az irodalmi élet motorja lenni. Felolvasóestekkel, vidéki irodalmi kirándulásokkal kíván népszerűsíteni. A társaság anyagi helyzete egyre biztosabb, van lehetősége csekély számú tisztviselőjét fizetni. Bevételei alapítványokból, záloglevelekből, kamatokból állnak. Folytatja nemzeti és világirodalmi könyvsorozatait, értékes kéziratárakkal rendelkezik, s minden évben kiadja tagsága írásainak legjobb munkáit és az *Évlapokat*.

A világirodalmi kitekintések részei voltak a társaság tevékenységének. Még ebben az évben Csiky Gergely arról ad tájékoztatást, hogy soknyelvű olvasmányai közt rátalált egy „angol Bánk bánra”. A szerző George Lillo (1693–1739), a dráma: *Elmerich, avagy az igazság győzelme*. A történet Magyarországon, jeruzsálemi András (II. Endre) magyar király udvarában játszódik. Amíg a király a keresztes háborúban harcol, addig felesége, a királyné itthon túlfűtött magánéleti helyzetbe bonyolódik... A drámát többször bemutatták Angliában, és állítólag sikere volt.

A tagság létszámát ötven főben maximálták. Ehhez tíz-tizenöt vidéki levelező tag tartozott. A természetes módon megüresedő helyekre való bekerülés továbbra is valamely tag ajánlásával, és titkos szavazással történik.

Gyulai a század végén divatba jött új irodalmi irányzatokkal, szemléletekkel nehezen tudott és nem is akart lépést tartani. „Haszontalan írássok, haszontalan emberek” – mondogatta barátainak az új irodalomról. Sokak szerint elfogultsága több jelentős alkotó irodalmi perifériára szorulásában is szerepet játszott. Például: Reviczky Gyula, Tolnai Lajos, Kiss József sorsában. A saját bevallása szerint íróként, lelkészként, tanárként is nehezen alkalmazkodó volt. Tolnai Lajos emlékiratai szerint: „Egész irodalmunk az erdélyi stréberek, Gyulai, Szász K. (műfordító), Salamon F. (történész), Szilágyi I. (nyelvész) színtere lett. Saját jelöltjeiken kívül nem nagyon lehetett más tag a Kisfaludy Társaságban, az Akadémián, irodalmi tanszékeken. A jutalmakat, kitüntetések sorra barátaik nyerték el.”

Gyulai 1881-ben, vitába száll egy Müller Miksa nevű oxfordi nyelvtudóssal. Müller a *Nyelv és Lélek* című tanulmányában annak a kívánságának ad hangot, ha már a latin, mint értelmiségi közvetítő nyelv háttérbe szorult, csak irodalmi világnyelveken – amely megítélése szerint a francia, az angol, az olasz és a német – ésszerű írni. Szerinte minden más nyelv (szláv, svéd, oláh) csak helyi kommunikációra alkalmas. A nagy nyelvek lehetnek csak az egész emberiség tudományos és irodalmi nyelvei. Müller professzor: „az esztelenség birodalma miniszterei”-nek nevezi azokat, akik „a hazafiasság álarcában hirdetik az anyanyelvek szentségét”.

Gyulai szerint minden nyelvnek megvan a maga költészete és varázsa. „Mi, akik évszázadokig védjük a nyugati polgárosodást a keleti barbarismus ellen... csak az utóbbi évszázadban művelhettük nyelvünket.”

Az 1880-as évek második felében, jelentősen megváltozott, a pályázatok rendje. Egyre több magánalapítványt tettek, kifejezetten pályázatokra. Ezek lassan átveszik a társaság közvetlen pályázatainak helyét.

Lukács Móricz, a kiváló felkészültségű centralista politikus és irodalmár – egyben a társaság korábbi elnöke –, végrendeletében felesége emlékére „Lukács Krisztina-jutalmat” alapított. Ezt minden évben meghirdetik, ötszáz forint a díja. 1882-ben elhunyt Greguss Ágost esztéta, sokoldalú tudós, a Kisfaludy Társaságnak két évtizeden át titkára. Végrendeletében évi ezer forintot alapít jutalomként, de hatféle tárgykörben. Ezek: kritika, festmény, drámai színészet, zenei mű, építészet, szobrászat. Ez az úgynevezett: „Greguss-jutalom”. Háromévenként adták kétszáz aranyfrank értékben a: „Somogyi Dezső-jutalmat”. Ez irodalmi, irodalomtörténeti

jutalom volt. Ismert név: „özv. Bulyovszky Gyuláné jutalma”. Bulyovszkyné színésznő, Bulyovszky Gyula márciusi ifjú, ügyvéd és hírlapíró jómódú özvegye, ő a „jól szavalható költeményre” szánt két évente kétszáz forintot. A társaság tehát praktikusán alkalmazkodott az alapítókhoz, nem kötötte magát csak nagy nevekhez.

Az 1890-es év elején, *Közülés* nyitó beszédében Gyulai Pál az irodalmi nyelv változásáról érkezett. Megítélése szerint elsősorban a próza változott sokat. Az még elfogadható, hogy könnyedebb, természetesebb kíván lenni, a köznapi nyelvet kívánja visszatükrözni. De észre kell venni, hogy a divatos naturalista irány „a művészet közegébe von sok olyan dolgot, ami nem oda való”.

Az 1893-as társasági évnnyitó *Közülés*ben ismét ez a téma folytatódott. Bár örömdetesen gyarapodott a könyvkiadás, s benne a tudományos művek kiadása is, a hírlapi irodalom nagy tömege, erős versenye a tömegolvasó ízlésének hízeleg, emiatt felületes, divatot kereső, s általában az igazi, értő kritika hiányzik.

1893-ban Pulszky Ferenc tag gróf Apponyi Albertet jelöli egy megüresedett társasági helyre. Apponyit mint neves, irodalmi retorikájú művészi szónokot javasolja. Gyulai szót kér, és nem helyesli. A Kisfaludy Társaság irodalmi társaság. Tagjai a szépirodalom terén tűntek ki – érvelt. Korábban sem választottak politikai szónokot, pedig akár Kossuthot, akár Deákot is választhatták volna. Ezen komoly vita alakult ki. A szavazás Apponyi mellett döntött.

1994-ben Gyulai ötvenéves írói évfordulóját ünneplik. Számára is megadja Ferenc József a Szent István Rend megfelelő fokozatát, amelyet az írók közül korábban csak Arany János kapott meg. 1895-ben az „Arany János élete és munkái” című pályázatra egy mű érkezett. „Sajnos az sem érdemel figyelmet” – vélték a bírálók, köztük Szász Károly. A Bulyovszkyné-pályázatra ugyan huszonkilenc verset érkezett, de ezek végigolvasása után – vélte a zsűri – „Pályadíj ne adassék!”

1897-től a Vallás és Közoktatási Minisztérium – a Kisfaludy Társaság működése óta először – a társaságnak évi állami támogatást, ezeröttszáz forintot ajánlott (a miniszter: báró Wlassics Gyula jogtudós – Wekerle-kormány).

Az 1898-as februári *Közülés*ben arra figyelmeztet Gyulai, hogy szerkesztőktől több figyelem volna elvárható az írókkal szemben, az íróknak viszont több önérzettel, öntudattal kéne kiállniuk saját munkájukért.

Ugyancsak ez év egyik ülésén vetette fel Ágai Adolf, hogy nem lehetne-e Beniczkyé Bajza Lenkét felvenni a társaságba. (Az író sikeresebb lektűr könyveket adott ki.) Gyulai ismét tiltakozik. Bár az alapszabály nem szabályozza a társasági tagok nemi jelentőségét, az évtizedek alatt kialakult hagyomány szerint, csak férfi írókat vettek fel. A társaság elfogadta Gyulai ellenvetését. Az ügynek az kölcsönöz némi diszkrét báj, hogy Beniczkyé Bajza Lenke édesapja Bajza József, a Kisfaludy Társaság egyik nagytekintélyű alapító tagja volt.

1899-ben a több családi csapást megélt Gyulai, idős kora és betegségei miatt nem érzi alkalmasnak magát semmilyen közéleti szerepre, ezért szép, nyílt, irodalmi levélben bejelenti lemondását és visszavonulását.

Az 1900 februárjában esedékes tisztújító ülésen *Beöthy Zsolt* kapta a legtöbb szavazatot, őt választották új elnöknek ötvenkét évesen. *Beöthy Zsolt* irodalomtörténész, a pesti Bölcsész Kar irodalomtanszékének vezetője. Sok szempontból követte Gyulai irodalomszemléletét, különösen a kortárs irodalom megítélése szempontjából. Több fontos magyar irodalomtörténet szerzője. Az 1878-as *A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése*, és legnépszerűbb könyve, *A magyar irodalom kistükré* évtizedeken át a magyartanárok leggyakrabban használt kézikönyve. Szemléletének jellemzője a magyarság sajátosságainak keresése. Megítélése szerint: „minden nemzeti irodalma, a nemzet sajátos lelki világánál fogva, másként hat”. Ezért nem nagyon lehetséges a nemzeti irodalmak és a világirodalom összehasonlítása. *Beöthy* nagyon tartózkodó véleménnyel volt a nyugat-európai, főleg francia irodalomról. Társadalomábrázolásukat pesszimistának, kozmopolitának, formalistának érezte.

A kulturális életben elfoglalt befolyását meg sokszorozta, hogy Rákosi Jenő hűgát, Rákosi Szidit vette feleségül. Rákosi Jenő a korabeli sajtó meghatározó vezére (Budapesti Hírlap), s a Népszínház és a Nemzeti Színház vezetése és hűgának híres színi tanodája révén a színházi világ befolyásos alakja volt. Nem beszélve *Beöthy* és Rákosi Szidi fiáról, *Beöthy Lászlóról*, aki a Király Színház sikertörténetének megalapozója.

Első elnöki évnitóján (1901) *Beöthy* a tudományos fejlődés két fő irányaként, a természet-tudomány és a társadalomtudomány fejlődését elemezte. Úgy érezte, az irodalmon belül is előtérbe kerülnek „a társadalmi ellentétek, sőt harcok megnyilvánulásai”. Az irodalom szellemiségén belül különösen „drága kapocsnak” nevezte a múltunkkal, népünk szellemiségével való kapcsolatot.

A társaság működését továbbra is havi ülések, rendszeres népszerű felolvasások, pályázat elbírálások, könyvkiadások jelzik.

Az 1903-as februári közülésen *Beöthy* azt tartotta a „Kisfaludysták” fő jellemzőjének, hogy szerencsés arányt találtak a különböző nemzedékek között. A hagyomány tisztelete

és a haladás elve is érvényesült. De az igazi „termékenyítő, fejlesztő erőnek” a „magyar érzés, erkölcs és eszmék” megtartását jelölte.

Az aktuális pályázatokkal kapcsolatban *Vargha Gyula* (korábban nagyra becsült költő) kifakadt: „A titkos pályázatok meglehetősen hitelüket veszítették, nem a tehetségek versenyét látjuk, hanem a közepszerűségek meddő próbálkozásait!”

1904 februárjában *Berzeviczy Albert* (történész, politikus, akadémikus) helyettesítette az elnököt. Fő mondanivalójának irodalmi nyelvünk európai helyzetét választotta. Megítélése szerint nyelvünk nemzetközi jelentősége szerény, de „a hazánkban élő nem magyar nemzetiségek közül – a németet és a csekély olaszt kivéve – egy sincs olyan, amely saját nyelven, a magyarral méltán versenyezni képes irodalommal bírni.”

Az 1906-os évet sok kultúrtörténész a magyar 20. századi kultúra fontos évének tartja. Ebben az évben jelent meg *Ady Új versek* című kötete, ebben az esztendőben teszi közzé *Bartók* és *Kodály* a *Magyar népdalok énekhangra, zongorakísérettel* című, úttörő kiadványát, és ez évhez fűződik a *Szinyei-Merse Pál* vezette *MIÉNK* (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) megalakulása is. Ezeknek a nagy kulturális nyitányoknak jó ideig nincs különösebb visszhangja a Kisfaludy Társaság véleményeiben – aztán határozottan felerősödik az éles *Ady*-kritika.

Az évben kitűzött „Lukács Krisztina-díj” témája: „A drámaírás főbb irányzatai a múlt század utolsó negyedében” Erre 1906-ban egyetlen pályázat érkezett, a bírálók szerint meglehetősen gyenge pályázat. A pályázat témáját ismét kitűzik. Egy év múlva (1907) annál tartalmasabb pályaművet nyújtanak be. A szerző egy kevéssé ismert kritikus: *Lukács György*. Nem kétséges, nívós dolgozat. A díj elnyerésén túl, a társaság a saját költségén ki is adja munkáját.

A Kisfaludy Társaság 1910. május 15-én, pünkösd napján a Vigadóban *Mikszáth Kálmán* társasági tag negyvenéves írói jubileumát ünnepli.

Az 1912-ben esedékes „Greguss-jutalom” most a kritika műfaját díjazta. A díjat Angyal Dávid ismert történész nyerte. Horváth János irodalomtörténész azonban szóvá tette, hogy nem igazán ízléses, hogy a nyertes pályázó egyben tagja a bíráló bizottságnak is. Angyal erre ingerülten válaszolt, s azt tette szóvá, hogy a társaság újabban a *Nyugat* kritikusainak véleményei felé tesz engedményeket. 1913-ban a szavazásra alkalmas költemény „ö.zv. Bulyovszky-né-pályázat” negyvenhat pályaműve közül a *Hermelin* című költeményt találták díjazásra méltónak. Szerzője: Zempléni Árpád. Témája az 1074-es, Salamon és Géza közötti, mogyoródi csata izgalmait dolgozta fel.

Lassan véget értek a boldog békeévek, 1914 szeptemberében már hazaérkeztek az első há-

borús sebesültek. *Beöthy Zsolt* rendkívüli közülést hívott össze. A közülés úgy döntött, hogy a pályadíjak összegéből hatezer koronát ajánl a hadba indulók hozzátartozóinak segítségére. A háborús évek hangulatához méltóan, *Beöthy* elnök 1915-ben és 1916-ban is *Zrínyi Miklós* emlékét és szellemét idézte. A költőt és a hadvezért.

1917-ben a száz éve született *Arany János* emlékének adóztak, akit a Kisfaludy Társaság fedezett fel, s később vezető tisztségviselőnek is meghívott.

1918 februárjában *Tisza István* miniszterelnököt választotta a társaság tagjává, mint kiváló szónokot. Gondolhatjuk a korabeli sajtó éles, erős kritikáját! 1918. október 17-én a képviselőházban *Tisza István* kért szót: „Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékot üzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály t. képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elveszítettük”. Az elvesztett háború, mint általában a vesztes csaták, nem sok jót ígért. *Ady* költői kérelme: *Ne tapossatok rajta nagyon, / Ne tiporjatok rajta nagyon*, nyilván nem jutott el a békeszerződésen dolgozó nagyhatalmak államférfiaihoz. A veszteség mértékét nem igazán tudta felfogni a magyar közvélemény. Az 1918 novemberében létrejött Nemzeti Tanácsot még üdvözlí a Kisfaludy Társaság, a Tanácsköztársaság felé sodródást már nem tudja követni. Különösen, amikor 1919. március végén egykori díjazottja, *Lukács György*, mint közoktatásügyi népbiztos betöltötte a Kisfaludy Társaságot! *Lukács* elvtárs a „kultúra érdekeire” hivatkozott, és azt is megtiltotta, hogy a tagok baráti összejöveteleken tartsák a kapcsolatot.

A Tanácsköztársaság bukása után, 1919 augusztusában ült össze az első, részleges ülés. *Pekár Gyula* író, tag, államtitkár azt javasolta, hogy alakítsanak egy öttagú számon kérő széket, s vizsgálják meg a tagok viselkedését nemzethűség szempontjából a diktatúra alatt. A társaság megszokott termeit nem tudja használni, az Akadémia dísztermének fűtésére nincsen pénz. A Kisfaludy Társaság korábbi alapítványai elértéktelenedtek. Bár továbbra is érkeznek komoly adományok (Franklin Társulat, Pesti Takarékpénztár, Erzsébetvárosi Casino), a korona inflációja miatt alapvetően megrendült a Kisfaludy Társaság gazdasági biztonsága. *Beöthy Zsolt* elnök idős, egyre betegebb vezető.

Utolsó évnitóiiban (1920–21–22) *Az irodalom jövője*, *A kultúra politikája* és *A szellem folytonossága* témaválasztásaiban visszatér az „alapító Atyák szellemi építkezéséhez”. A háború utáni romokon sok mindent kell újra-kezdeni. A magyar jövő újjáépítését, a nemzeti öntudat és lélek felerősítését ismét a magyar irodalom, a magyar kultúra vezetésével gondolja és tanácsolja.

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXVII. évfolyam, 5 szám. 2018/5.

A szerkesztőbizottság tagjai:
Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gyulai Líviusz,
Iancu Laura, Kalász Márton,
Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Kő Pál**
Művészeti szerkesztő: **Réti Attila**
Rovatvezető: **Ughy Szabina**
Lektorálás: **Kállay Sarolta**
Titkárságvezető: **Öri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:
1052 Budapest, Városház u. 7.
Telefon: 233-6951.
Mobil: 06-20-465-9232.
E-mail: iroegy@gmail.com.

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**
Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:
Pharma-Press Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119–121.
Felelős vezető: **Dávid Ábel Dániel**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletága és regionális társaságai.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.
Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft
Egy példány ára: 450 Ft
Megjelenik: kéthavonta

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza

LEXIKON

HIC ET NUNC – ITT ÉS MOST
PRO FUTURO – A JÖVŐÉRT
ESCA DEORUM – ISTENEK ELEDELE
PRO BONO PUBLICO – A KÖZJÓÉRT
VESTIBULUM – ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

20. századi magyar mesterművek
a Bibliamúzeumban **B/2**

Szakonyi Károly: Mikszáth az ámbituson **1**
A HÓNAP KÖLTŐJE NAGY LÁSZLÓ

Ballada, Bartók, Válasz feleségének,
Vak remény, Párbaj, A jövő vacogása,
Vers egy pici guminadrágra

Alföldy Jenő: Nagy László inkarnációja **4-5**

Jóry Judit: Nagy László ajándékai **6**

Iancu Laura: Példázatok a szegénységről **7**

Balaton nyár, Írófényképek az 1950-es,
60-as, 70-es évekből, Kiállítás a PIM-ben

(Kovács Ida: A kurátor jegyzeteiből,
Szakonyi Károly kiállítás megnyitója) **8-15**

Réfi Zsuzsanna: Beszélgetés Győriványi
Ráth Györggyel **16-17**

Ughy Szabina: 20. századi magyar
mesterművek a Bibliamúzeumban **18-19**

Kultúrharc vagy kultúrbeke? – Államtitkárok
találkozója a Petőfi Irodalmi Múzeumban **20-25**

Dobai Péter: Kamaszkorom sorelső hőse **25**

Opus – **Verebes György** kiállítása
a Józsefvárosi Galériában **26**

Lévai Anikó: Újítók **27**

Kincsek cseréje az OSZK-ban **28**

A Hanga története,

Sz. Pördy Mária fordítása **28**

Boga Bálint: Nyolcvan éve születettek kara **29**

Olvassuk újra!

Szakonyi Károly: Egy elfelejtett novellista **29**

Szántó Tibor: Okosok **30-31**

Weltner Ildikó: Mozaik Múzeumtúra
gyerekeknek **32-33**

Gülch Csaba: Malomtörténelem **34-37**

Magyar Örökség-díj 2018 **37**

Weltner Ildikó: Búcsú Kányádi Sándortól **38-39**

Bozók Ferenc: Röpkedés a holló körül **40**

Gülch Csaba: Kovács Ildikó
kerámiaműhelyében **41**

Csepregi János lírákötetéről **42**

Csepregi János: Online apokalipszis,
Varsó V., St. Mary Meadben a szél III. **42-43**

Egyéves az Arany-busz **43**

Búcsú **Papp Tibortól** **44**

Réfi János: Megsebzett szarvas **44**

Bobory Zoltán: Zeus-isten vágyalma **44**

Benkő Imre fotóművészről **45**

Frida Kahlo-kiállítás

a Magyar Nemzeti Galériában **46**

Baán László: Frida Kahlo Budapesten **47**

Seregélyesi János: A Kisfaludy Társaság
díjai II. **48-49**

Az Angyal – **Szendrey Júlia** fordításában **51**

Szigeti Lajos: Névnapi **51**

Czigány György: Egysoros versek **51**

Forster Jakab kiállítása az E-Galériában **52-B/3**

Frida Kahlo-kiállítás

a Magyar Nemzeti Galériában **B/4**

KÜLÖNSZÁM

Kulisszatitkok, Színház kívül-belül;
A Magyar Művészeti Akadémia Kiállítása
a pesti Vigadóban **B/2-13**

Képriport egy színházi fesztiválról

TESZT 2018 **14-19**

Dóm téri Rómeó és Júlia **20-21**

Bubik 60 **22-23**

Arany-rendezvények az Írószövetségben **24**

Kisvárosi színházalapítás, Veresegyház **25-27**

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelentetését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmasszerű támogatással is. És a jövőben ezt (2017-től) adójuk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Adószámunk: 19677419-1-41 Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetésével mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségéből is folyamatosan megküldhetjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözléssel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

- Emberi Erőforrások Minisztériuma
- Nemzeti Kulturális Alap
- Pest Megyei Kormányhivatal
- Szerencsejáték Zrt.
- NMI Művelődési Intézet
- Nonprofit Közhasznú Kft.
- Arany János Emlékbizottság
- Ferencvárosi Önkormányzata
- Körmeneti Galéria
- Márkus Antikó Bt.

Számunkat a Petőfi Irodalmi Múzeum Balaton nyár kiállításának képanyagával, a Magyar Nemzeti Galéria Frida Kahlo kiállításának képeivel, a Bibliamúzeum kiállításának képanyagával, Nagy László rajzaival, Győriványi Ráth György archív fotóival, Verebes György festményeivel, Sántha Csaba magánképeivel, Kovács Ildikó kerámiaival, Benkő Imre fotóival, Forster Jakab festményeivel, a Magyar Művészeti Akadémia Kulisszatitkok kiállításának anyagával, Illovszky Béla fotóival és a Lyukasóra folyóirat archív anyagaival illusztráltuk.

SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939
Baán László, 1961
Bobory Zoltán, 1946
Boga Bálint, 1954
Borbély László, 1968
Bozók Ferenc, 1973
Czigány György, 1931
Csepregi János, 1980
Cservénka Judit, 1968

Dobai Péter, 1944
Erlitz János, 1974
Fekete Andrea, 1964
Gülch Csaba, 1959
Nagy László, 1925–1978
Iancu Laura, 1978
Jóry Judit, 1945
Kovács Ida, 1969
Lévai Anikó, 1963

Réfi János, 1972
Réfi Zsuzsanna, 1974
Sághy Ildikó, 1941
Seregélyesi János, 1948
Szakonyi Károly, 1931
Szántó Tibor, 1928–1970
Szabényi Ágnes, 1968
Szegő György, 1947
Szendrey Júlia, 1828–1868

Szentmártoni János, 1975
Szigeti Lajos, 1940
Sz. Pördy Mária, 1958
Sz. Seres Gerda, 1983
Turnai Tímea, 1962
Veress Kinga, 1976
Ughy Szabina, 1985
Weltner Ildikó, 1970
Zapfe László, 1944

Az angyal

ANDERSEN MESÉJÉT SZENDREY JÚLIA FORDÍTOTTA

(Az angyal című Andersen-mesét Szendrey Júlia fordításában először a Fővárosi Lapok közölte 1868-ban, már Szendrey halála után. A közeljövőben, a megjelenés előtt álló, Ratzky Rita által szerkesztett Szendrey-kötet második kiadásában válik újra közkinccsé. Az alábbiakban a korabeli helyesírást érintetlenül hagytuk.)

„Valahányszor jó gyermek hal meg, mindannyiszor istennek egy angyala száll le érte a földre; karjaiba veszi a holt gyermeket, kiterjeszti nagy fehér szárnyait, mindazon helyek fölött elszáll vele, melyeket a gyermek szeretett, s egy csomó virágot szed, mit az istenhez visz föl, hogy ott még szebben viruljanak, mint a földön. A jó isten mindegyik virágát szívéhez szorítja, de azt, melyet köztük a legjobban szeret, megcsókolja, ez aztán hangot kap, s együtt énekelhet az örök vigasságban.”

Im ezeket az istennek egy angyala beszélte, karjai közt ég felé vivén egy holt gyermeket; s a gyermek mintegy álmában hallá mindezt; s elszálltak szülőföldének mindazon helyei fölé, hol a gyermek életében játszadozott, és gyönyörű kerteken mentek keresztül.

– Melyik virágot vigyük el és ültessük a mennyországba? – kérde az angyal.

Egy gyönyörű, szép rózsabokor volt ott, de egy gonosz kéz eltörte szárát, úgy, hogy valamennyi ága, tele félig kinyílt bimbókkal, körülhervadtan, elszáradva feküdt körülötte.

– Szegény rózsabokor! – mondá a gyermek. Vedd őt magadhoz, hogy ott fenn istennél ismét virulhasson!

S az angyal fölvevé a rózsabokrot és megcsókolá érette a gyermeket, mire az félig fölnyitá szemeit. Szakasztottak a dús pompavirágokból, de a megvetett vajvirágot s a vad árvácskát is magukkal vivék.

– Most már van virágunk! – mondá a gyermek, és az angyal intett, de még nem szállt fel istenhez. Éj volt, egészen csöndes; a nagy városban maradtak, a keskeny utcák egyikében lebegtek, hol egész rakás szalma, hamú és szemét feküdt; éppen hurcolkodás napja volt. Tányércserepek, gypszdarabok, rongyok és ócska kalapok hevertek ott szerteszéjjel, mi mind nem igen kellemes látvány lehetett.

És az angyal e zagyvalék közepett egy virág-cserép töredékeire mutatott, s egy abból kiesett göröngyre, melyet egy nagy száraz, elhányt mezei virág gyökerei tartottak össze.

– Ezt magunkkal visszük! – mondá az an-

gyal. – Majd elbeszélem neked miért, míg tovább szállunk! – És tovább szálltak s az angyal im ezt beszélte:

– Ott lenn, a keskeny utcában, az alacsony pincében, lakott egy szegény beteg fiú; gyermekkorától fekvő beteg volt; csak amikor legegészségesebb volt, tudott két mankón a kis szobácskában párszor föl s alá sétálgatni; mindössze is csak ennyit birt. Nyáron néhányszor a pincegádorig hatottak félőrára a nap sugarai, és a mint ilyenkor a szegény fiú ott ült s a napon melegedett és vékony ujjain keresztül, melyeket arca elé tartott, látá a piros vért, ilyenkor azt mondták: „Na, ma künn volt!” – Csak annyit ismert az erdő felséges tavaszi zöldjéből, hogy a szomszéd fia az első bükkfa-ágat neki hozá, ezt feje fölé tartá, s aztán álmódá, hogy bükkfák alatt van, hol a nap süt, s a madarak énekelnek. Egy tavaszi napon a szomszéd fiú mezei virágokat is hozott neki s ezek között egy történetesen gyökerestől volt; ezt tehát cserépbe ültették és közel az ágyhoz az ablakba tették. S a virág szerencsés kézzel volt ültetve: felnőtt, új ágakat hajtott és minden évben virágzott. A szegény fiúnak leggyönyörűbb kertjévé lett és egyetlen kincse a világon; öntözte és ápolta, és gondja volt rá, hogy minden napsugár, mely az alacsony ablakon lehadt, az utósóig érje azt; s a virág még álmaiba is szöködött, mert hiszen ő érte virágzott az,

értte illatozott és az ő szemeit gyönyörködteté; feléje fordult halálakor is, mikor őt az úr magához vette. Egy évig volt már istennél; egy évig állt a virág elfeledve az ablakban és elszáradt, tehát hurcolkodáskor kivették az utcára a szemét közé. S ez az a virág, a szegény elszáradt virág, melyet a többivel együtt bokrétánkba tettünk, mert

ez a virág több örömet szerzett, mint a királyné kertjében a leggyönyörűbb virág!

– De honnét tudod te mindezt? – kérde a gyermek, kit az angyal az ég felé vitt.

– Tudom, – mondá az angyal, mert én magam voltam a beteg fiú, ki mankókkal járt! Jól ismerem az én virágomat!

SZIGETI LAJOS NÉVNAPRA

Minden időben Te ragyogsz.
Egy-egy nőkép föl villan,
Leszentül. S mint ütköző atom
Izzik részecske-gyorsítóban,
Napszallag – első mozgató,
Drága neved – sugárzó öröm,
Ahányszor kimondhatom.

CZIGÁNY GYÖRGY

EGYSOROS VERSEK

Hajnal

Szekfű ébred: arasznyira nyúl föl a világűrbe.

Ketten

Veled jó nézni: fű fénye szalad a szélben.

A temető végében

Végigrepedt a fal: halottaink fölállnak?

Exit

Már nem ver szíve: az időből hanyatt kizuhant.

Fények napjain túl

Menni, kéz a kézben, mikor a hervadás is hála.

Te

Órangyal, te, tündér cinkosa képtelennek!

Győri utcán

Jön apám, dél van, jön: harangszó rakja lábait.

Órangyala után

Égből villan, szemed, s kigyúl a katángkóró kékje.

Béke

Nagy üveg kovászos uborka napozik a lépcsőn.

Mi

Szeretni egymást megfogant öröklét.

Titok

Hála, hála: az iszony köntösét szeretet hordja.

Szemkőzt

Angyal néz? Állatok szemében tükröződünk.

Könyörgés

Emlékezz Jézus fohászmra, melyet rég feledtem.

Féltés

Vigyázz Kicsim, a sírok közt cipőd majd át ne ázzon!

Miben hitt Mozart?

A formák életből fakadó életében.

Otthonunk

A napsütötte táj, amerre Jézus járt.

Urbi et Orbi

Ne féljetek! Létünket az irgalom szülte.

Eltűntbe lépve

Emlék: a halál mosolya. Ragyogás feledésben.

Megváltás

Magához öleli a tékozló teremtet.

És a gyermek egészen fölnyitá szemeit s az angyalnak gyönyörű, vidám arcába nézett; s e pillanatban a menyben voltak, hol öröm és vigasság volt. És az isten a szívéhez szorítá a holt gyermeket, s ennek szárnyai nőttek, mint, a másik angyalnak, és kézenfogva repült azzal. És valamennyi virágot szívéhez szorítá az isten; de a szegény elszáradt mezei virágot megcsókolta; s ez hangot kapott és mind az angyalokkal énekel, kik az istent körül lebegtek, némelyek egészen közel, mások ezek körül nagy körben, mindig messzebb, messzebb, egész a végtelenségig; de mind egyformán boldogan. És mindnyájan énekeltek ök: kicsinyek és nagyok, a jó, áldott gyermek s a szegény mezei virág, mely elszáradva feküdt ott a szemétre hanyva, a hurcolkodási piszok között, a keskeny, sötét utcában. ♡

Összetartozunk

Az Erdély Művészetéért Alapítvány kiállítása

A megnyitón Feledy Balázs,
Kulcsár Edit, Németh Zsolt
és Juhász Orsolya

Brassóig. De az egyes városok épületeinek stílusa, lakóinak nemzetisége, életformájuk, életeszményeik közös volta szétválaszthatatlanul jelzi összetartozásu(n)kat. A művész évtizedek óta városképfestő, aki sajátos technikájával, igényes Fabriano papírjára olyan neoimpresszionisztikus képeket fest, melyek összetéveszthetetlenül jelzik az adott város lényegét, építészeti karakterét, utcáinak, házainak bensőségességét, de ugyanakkor érzékeltetik a természet jelenlétét. Alkotásai frissességében bizonyítást nyer, hogy a festő mindig primer élményei alapján fest, vagyis plein airben, mindig ott, a helyszínen állva. Tiszta kompozíciói, színeinek üde elevensége nemcsak érdeklődésünket kelti fel, de bizonyítja az alkotó eredetiségét.”

Az *Összetartozunk* kiállítást az érdeklődők július végéig látogathatták. ♦ (W.I.)

A Nemzeti Összetartozás Napján, június 4-én nyílt meg Forster Jakab *Összetartozunk* című kiállítása a fővárosban, a Falk Miksa utcai *E-Galériában*, melynek fővédnökségét Németh Zsolt, az Országgyűlés külügyi bizottságának elnöke vállalta. Mint tudjuk, június 4-én az 1920-as trianoni békeszerződés aláírásának évfordulójára emlékezünk. Kulcsár Edit galériavezető így ír:

„*Forster Jakab* festőművész kizárólag a szabadban fest. Érdeklődése a természet felé fordult, annak békéje, fensége ragadja meg, részben az épített környezet hangulata, kifejezőereje képezi festményei tárgyát. A művész a klasszikus városképfestészet (veduta) és tájképfestészet folytatója. Forster Jakab új programjaként a történelmi Magyarország határon túlra került, jelentős városait festi. Az Erdély Művészetéért Alapítvány Nemzeti Összetartozás Napjára rendezett kiállítása ebből az anyagból mutat be válogatást.”

A tárlatot Feledy Balázs művészettörténész

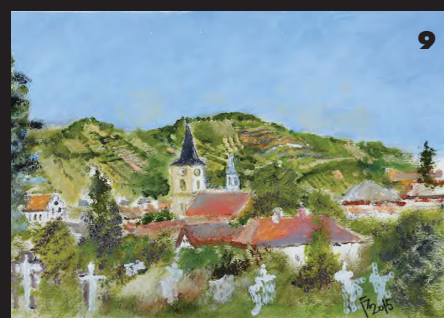
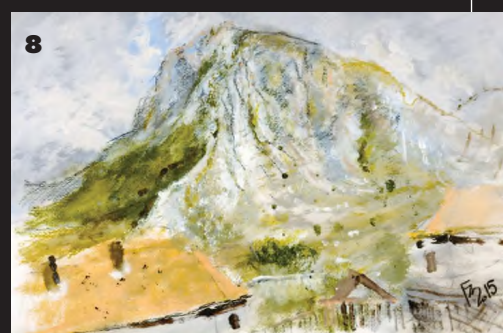
nyitotta meg, aki Kulcsár Edit gondolatmenetét folytatva ezt írja:

„Az Összetartozás Napja alkalmából nem is választhatott volna találékos kiállítót a galéria vezetője, Kulcsár Edit, mint Forster Jakabot. A kiállítási anyag egyik fele ugyanis a trianoni határokon belüli magyar települések városképei, a másik fele pedig a trianoni határokon túli, ezáltal erdélyi városok élményei kapcsán készült festmények, Kolozsvártól

LEXIKON:

Forster Jakab festőművész, grafikus, belsőépítész 1947-ben született Gyöngyösön, Tolna megyében. Építőipari technikus végzettséget szerez, majd 1973-ban belsőépítész tervezőművészként diplomázik a Magyar Iparművészeti Főiskolán. 1984-ig a Művészeti Alap iparművészeti referense, ezután pedig szabadfoglalkozású festő. A műgyűjtő Kovács Gábor bankár támogatásával hosszabb ideig fest Velencében, Rómában, Londonban, Párizsban, Stockholmban és a francia Riviérán. Eddig közel ötven kiállítása volt. **Állandó kiállítása van a mátrafüredi Diana Panzióban, a mátraszentlászlói Vöröskő étteremben, valamint a galyatetői Galya Nagyszállóban.**

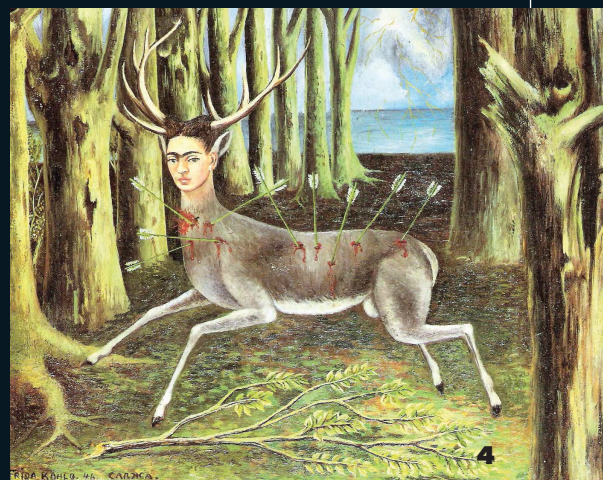
1. Esztergom	6. Segesvár
2. Hadik-szobor, Budapest	7. Brassó
3. Kassa	8. Székelykö
4. Pulszky-ház	9. Úrágya
5. Segesvár	10. Kassa
	11. Kassa

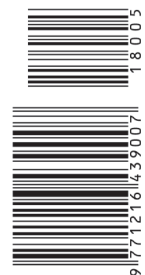
FRIDA KAHLO- KIÁLLÍTÁS A MAGYAR NEMZETI GALÉRIÁBAN

Remekművek Mexikóvárosból

Cikkünk a 46. oldalon

1. A busz, 1929
2. A törött oszlop, 1944
3. A világegyetem szerelmi ölelése, 1949
4. A megsebzett szarvas, 1946
5. Reményt veszítve, 1945

Ár: 450 Ft